

Zorgontvanger of medemens

**De relatie tussen religieuzen en personen met een visuele beperking in het
blindeninstituut in Grave, 1882-1965**

Zorgontvanger of medemens

**De relatie tussen religieuzen en personen met een visuele beperking in het
blindeninstituut in Grave, 1882-1965**

**Stef Coenen
S1043031
Begeleider: Dr. Marleen Reichgelt
9993 woorden
15 juli 2024**

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Disability history	5
Disability history in Nederland.....	8
Opbouw onderzoek.....	8
Hoofdstuk 1: 1882-1915.....	11
Religieuzen van Zwijsen.....	11
Sint Henricus en de Wijnberg als blindeninstituut	12
Relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking	13
Conclusie	17
Hoofdstuk 2: 1915-1945.....	18
Relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking	18
Conclusie	23
Hoofdstuk 3: 1945-1965.....	25
Relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking	25
Conclusie	29
Hoofdstuk 4: Stemmen van de ‘blinden’	31
Jules de Corte.....	31
Oud-leerling 1942-1956	32
Conclusie	33
Conclusie.....	34
Bijlage 1: Analyse jaarverslagen 1882-1915.....	37
Bijlage 2: Analyse jaarverslagen 1915-1945.....	61
Bijlage 3: Analyse jaarverslagen 1945-1965.....	86
Bijlage 4: Interview Zuster Mathea.....	104
Bijlage 5: Interview oud-leerling	152
Bronnen- en literatuurlijst	193
Bronnen	193
Literatuur	195

Inleiding

Aan het begin van de 19^e eeuw nam de Amsterdamse vrijmetselaarsloge het initiatief voor het eerste onderwijsinstituut voor blinden in Nederland.¹ In 1842 volgden de Rooms-Katholieken met een instelling in Laren. Deze sloot door gebrek aan fondsen in 1853 waardoor ouders hun blinde kinderen voor onderwijs naar het buitenland, bijvoorbeeld het katholieke instituut in Maaseik, of naar het neutrale instituut in Amsterdam moesten sturen. Hier was de katholieke geestelijkheid sterk op tegen en toen er in 1858 acht kinderen tot het protestantse geloof bekeerden, was de maat vol. Er moest in Nederland een plek voor katholieke blinde kinderen komen. Een nieuw instituut voor blinden moest gevestigd worden in het klooster van de fraters van de congregatie van Onze Lieve Vrouw Moeder van Barmhartigheid uit Tilburg, dat in aanbouw was in Grave. Op 24 september 1859 arriveerden de eerste blinden vanuit Maaseik op het instituut in Grave genaamd ‘Sint Henricus, Roomsche Catholieke Liefdadige Instelling tot het opvoeden van blinden, weezen en verlatene jongens’.² Het onderwijs voor blinden bleef afhankelijk van de toewijding van onder andere paters en later ook zusters die onderwijsmethodes zochten en ontwikkelden totdat het in 1923 onder de Wet op het Bijzonder Lager Onderwijs werd geregeld.³ Hoewel er over dit instituut verschillende naslagwerken bestaan, is er in mindere mate aandacht geweest voor de mensen in dit instituut. Er is dus nog veel te schrijven over hoe deze mensen met een beperking leefden, hoe er naar ze gekeken werd en hoe ze behandeld werden. Het type geschiedschrijving waar het onderwerp van deze scriptie zich in situeert is dan ook niet de geschiedenis van de zorg, maar de *Disability history*. *Disability history* komt voort uit de actiebeweging voor de emancipatie van mensen met een functiebeperking. Dit betreft beperkingen op fysiek, verstandelijk, zintuigelijk en psychisch vlak. Het heeft zich echter steeds meer ontwikkeld tot een eigen discipline.

¹ P. van Trigt, *Blind in een gidsland. Over de bejegening van mensen met een visuele beperking in de Nederlandse verzorgingsmaatschappij, 1930-1990* (Hilversum 2013), 10.

² H. Brans, H. Gresnigt en H. Klein, *De stamboom van Sensus. 150 jaar zorg en onderwijs voor blinden en slechtzienden in Grave* (Grave 2009).

³ A. van Heijst, M. Derks en M. Monteiro, *Ex Caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19^e en 20^e eeuw* (Hilversum 2010), 114.

Disability history

Tot en met de jaren '60 van de twintigste eeuw werden beperkingen bekeken vanuit een medisch model.⁴ Dit model stamt uit de negentiende eeuw en is met de moderne staat mee ontwikkeld in de nasleep van de Wereldoorlogen.⁵ Oudere vormen van *disability history* waren dan ook vaak vanuit dit model geschreven. In deze zienswijze is een beperking iets dat wordt veroorzaakt door een ziekte of fout in het lichaam of de geest van een individu. Door deze gebreken ervaren de mensen met deze medische condities, in bepaalde situaties, persoonlijke beperkingen. Bijvoorbeeld in het onderwijs. Mensen met een beperking worden dus gezien als patiënten en vaak bekeken in een medische setting. Hierin is vooral aandacht voor medici, beleidsmakers en filantropen en niet voor de perspectieven van mensen met een beperking zelf.⁶ Voor het ontbreken van *disability* in de historiografie geven Paul Longmore en Lauri Umansky, in hun bundel 'The New Disability History', drie redenen.⁷ Ten eerste stellen ze dat er onder historici aangenomen wordt dat er te weinig primair bronmateriaal is.⁸ De artikelen in de bundel laten echter zien dat er genoeg materiaal bestaat, want zoals de historicus Douglas Baynton betoogt: '*Disability is everywhere, once you begin looking for it*'.⁹ Ten tweede ontstaat het vermijden van *disability* in de geschiedschrijving volgens Longmore en Umansky door een existentiële menselijke angst voor dat wat niet 'normaal' is.¹⁰ Ten derde wijzen ze op het eerdergenoemde probleem van het medische model en stellen ze dat ook historici te veel vanuit een medisch perspectief hebben gekeken, waardoor geen recht wordt gedaan aan de mens achter de beperking.¹¹

In de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk ontstond steeds meer verzet tegen het medische model. Hier kwam de nieuwe academische discipline *disability studies* uit voort. Deze houdt zich bezig met de interactie tussen culturele waarden, sociale arrangementen, publiek beleid en professionele praktijken met betrekking tot *disability*.¹² Dit onderzoek kreeg in de jaren tachtig van de twintigste eeuw een vervolg in velden als onderwijs, geneeskunde,

⁴ P. van Trigt, 'Disability history: een vergeten geschiedenis in Nederland? Over het nut van een nieuwe discipline voor het onderzoek naar de geschiedenis van blinde en slechtziende mensen', *Leidschrift* 26:1 (2011) 49-62, aldaar 50.

⁵ C.J. Kudlick, 'Disability History: Why We Need Another "Other"', *The American Historical Review* 108:3 (2003) 763-793, aldaar 772.

⁶ P. van Trigt, 'Disability history', 50.

⁷ P.K. Longmore en L. Umansky, *The New Disability History. American perspectives* (New York; Londen 2001).

⁸ *Ibidem*, 6.

⁹ J. Virdi, 'How can we write the history of disability?', in: H. Carr en S. Lipscomb eds., *What Is History, Now? How the past and present speak to each other* (Londen 2021) 116-133, aldaar 118.

¹⁰ P.K. Longmore en L. Umansky, *The New Disability History*, 6-7.

¹¹ *Ibidem*, 7-8.

¹² P. van Trigt, 'Disability history', 50.

computerwetenschappen, rechten, beleidswetenschappen en maatschappelijk werk. Een tweede golf van *disability studies* ontstond in de jaren negentig in de geesteswetenschappen.¹³ *Disability history* veranderde met deze ontwikkelingen mee. Van het medische model in de jaren zestig, verschoof de focus van dit onderzoeksveld in de jaren zeventig en tachtig naar een geschiedschrijving van een gediscrimineerde minderheid. In de jaren negentig kwam de focus steeds meer te liggen op de vraag op welke manier *disability* als een contingente sociaalhistorische constructie functioneert.¹⁴ Deze ontwikkelingen passen in een bredere belangstelling van representaties van gemarginaliseerde groepen. In dezelfde periode wordt bijvoorbeeld een invloedrijk artikel van Joan Scott gepubliceerd dat aan de grondslag ligt van de gendergeschiedenis.¹⁵ Ook *disability* werd steeds meer als concept opgevat. De focus van *disability studies* lag daarom niet meer alleen in emancipatie maar ook in het beter begrijpen van de werkelijkheid.¹⁶

Als vervolg hierop pleitten verschillende wetenschappers voor meer verandering en ontstond *New disability history*, gepresenteerd in de bundel 'The New Disability History'.¹⁷ Deze stroming wilde *disability* gaan begrijpen als analogie van historisch onderzoek naar gender, ras en etniciteit. Het zou een standaard concept in de gereedschapskist van de historicus moeten zijn.¹⁸ Historica Catherine Kudlick betoogt in haar bekende artikel dat we een nieuwe 'ander' nodig hebben. Ze stelt dat *disability* zich in het centrum van historisch onderzoek moet bevinden. Volgens haar is *disability* zowel een onderwerp dat op zichzelf onderzoek verdient, als een concept om macht te onderzoeken.¹⁹ *Disability* wordt in de *disability history* dus als een concept vergelijkbaar met klasse, religie en gender beschouwt.²⁰

Kritiek op de *New Disability History* is dat de analyses vaak eenzijdig op teksten bouwen en dat de levenswerkelijkheid en lichamelijke niet genoeg aandacht krijgen.²¹ Volgens Pieter Verstraete doet dit niet genoeg recht aan de complexiteit van het leven van mensen met een beperking. Hij baseert zich op Foucault en vindt dat deze stroming te veel uitgaat van het bestaan van een autonoom individu en te weinig oog heeft voor structuren en

¹³ Ibidem, 50-51.

¹⁴ Ibidem, 51.

¹⁵ Ibidem, 51; J. Scott, 'Gender. A Useful Category of Historical Analysis', *The American Historical Review* 91:5 (1986) 1053-1075.

¹⁶ P. Van Trigt, 'Disability History', 50-51.

¹⁷ P.K. Longmore en L. Umansky, *The New Disability History*.

¹⁸ P. van Trigt, 'Disability history', 51.

¹⁹ Kudlick, 'Disability history', 765; Van Trigt, 'Disability History', 53.

²⁰ P. van Trigt, 'Disability history', 49.

²¹ P. van Trigt, 'Disability history', 52.

technieken van macht.²² Momenteel ontstaan er nieuwe trends. Een sentiment dat steeds meer op komt is dat dit het moment is om verschillende soorten geschiedenis te combineren met *Disability history*. Daarnaast moeten *disability* historici minder harde scheidingen gaan maken tussen lichamen en ‘*minds*’.²³

In de wetenschap wordt vaak de Engelse term *disability* aangehouden omdat er nog geen equivalent is in het Nederlands dat alle verschillende connotaties van de term weergeeft. Het Nederlands heeft geen simpele vertaling die de verschillende typen functiebeperkingen recht doet en tegelijk ook aangeeft dat het gaat over een handicap als een sociaal fenomeen.²⁴ De term *disability* is dan ook niet makkelijk te definiëren. Zelfs wetgeving laat soms ruimte voor interpretatie. Activist Mary Johnson maakte een observatie die nuttig kan zijn voor historici. Definities laten ruimte voor interpretatie en daardoor is subjectiviteit inherent aan definities van *disability*. Dit concept is in de analyse een politiek of een moreel oordeel, dat alleen gebaseerd is op het individu in kwestie en de eigen perceptie van de kijker op hoe de maatschappij zou moeten functioneren. Deze ambiguïteit en veranderende betekenissen van *disability* openen onbekende onderzoeksgebieden en manieren van analyse die op hun beurt weer een beter begrip van *disability* en de terugslag ervan teweeg zullen brengen.²⁵ Het debat over terminologie blijft momenteel gaande, maar in deze scriptie zal zoals gebruikelijk is in *disability studies* gekozen worden voor de termen *disability* en (functie)beperking. Daarnaast is er een discussie over het gebruik van *people-first language*, bijvoorbeeld persoon met een beperking, omdat dit de veelzijdigheid van mensen met een beperking benadrukt en laat zien dat de beperking maar een deel is van wie zij zijn. Sommige activisten gebruiken echter juist *disability-first language*, bijvoorbeeld gehandicapte, blinde, omdat ze hun handicap of beperking als identiteit willen laten zien.²⁶ Omdat dit een preferentie per persoon is en omdat de bronnen ook bepaalde termen kiezen, zullen daarom beide soorten taalgebruik voorkomen in deze scriptie.

²² P. Verstraete, ‘Towards a Disabled Past. Some preliminary thoughts about the history of disability, governmentality and experience’, *Educational Philosophy and Theory* 39.1 (2007) 56-63. Gezien in P. van Trigt, ‘Disability history’, 52.

²³ D. Blackie en A. Moncrieff, ‘State of the field: disability history’, *History* 107.377 (2022) 789-811, aldaar 810.

²⁴ J. Kool, *Disability studies in Nederland. Op het snijvlak van kennis, uitwisseling en belangen* (Den Haag en Utrecht 2009) 6.

²⁵ C.J. Kudlick, ‘Disability History’, 767.

²⁶ A. van Ertvelde, *Handicap. Een bevrijding* (Amsterdam 2024), 247-248.

Disability history in Nederland

Disability history is in Nederland weinig aangeslagen. Dit komt waarschijnlijk door de traditie om onderzoek en informatie over functiebeperkingen medisch en individueel te organiseren. Onderzoek en onderwijs waren gericht op diagnosticeren, behandelen en revalideren.²⁷ Slechts een klein aantal historici, voornamelijk vanuit de historische pedagogiek, houdt zich expliciet met *disability* bezig. Er zijn in Nederland wel diverse studies over de geschiedenis van mensen met een beperking verschenen waar tot op zekere hoogte de inzichten uit *New Disability History* zijn gebruikt.²⁸ In Nederland betoogt Paul van Trigt, in lijn met de eerdergenoemde Verstraete, dat macht als factor moet worden toegevoegd aan het gebruik van het sociale model.²⁹ In deze lijn zal ook deze scriptie zich situeren.

Om deze machtsstructuren in relatie met blindenzorg te bekijken, kijkt Van Trigt naar een aantal factoren. Ten eerste kijkt hij de ordening van de maatschappij onder invloed van religie en staat. Daarnaast kijkt hij ‘twee samenhangende clusters aan manieren van denken en doen’ die meespelen in de wijze waarop verschil werd gemaakt ten aanzien van mensen met een visuele beperking, namelijk: de zorg- en de normaliteitslogica.³⁰ Deze twee denkwijzen staan ook centraal in deze scriptie. In de zorglogica wordt uitgegaan van afhankelijkheid van een persoon met een beperking en staat de zorg voor dit individu centraal. De normaliteitslogica gaat daarentegen uit van een potentiële onafhankelijkheid van een individu en het denken en doen zijn gericht op het normaliseren van een persoon met een beperking.³¹ Naar verwachting zal er veel sprake zijn geweest van zorglogica en zal dit naarmate de tijd vorderde, steeds meer opgeschoven zijn naar normaliteitslogica.

Opbouw onderzoek

Deze scriptie zal aansluiten bij de ontwikkelingen in *disability history* door gebruik te maken van de genoemde machtsfactoren. Daarnaast zal een combinatie gemaakt worden met een ander soort geschiedschrijving: religiegeschiedenis. Om meer te weten over de wisselwerking tussen de religieus aan de ene kant en de persoon met een beperking aan de andere kant, zal

²⁷ Van Trigt, ‘Disability history’, 53.

²⁸ Ibidem, 53.

²⁹ P. van Trigt, *Blind in een gidsland*, 18-19.

³⁰ Ibidem, 21-22.

³¹ Ibidem, 22.

een casestudy gemaakt worden van het blindeninstituut in Grave. Over blindenzorg in Nederland is nog weinig geschreven in de *disability history*. Naast het proefschrift 'Blind in een gidsland' van Paul van Trigt, is er nauwelijks werk dat verder kijkt dan de werking van de instituten. De meeste naslagwerken zijn dan ook jubileumboeken, op een geschiedenis van het onderwijs en de zorg voor blinden van Jozef Vos na.³² Hierom zal deze scriptie bekijken hoe de relatie tussen religieuzen en blinden te typeren is in het blindeninstituut in Grave tussen 1882 en 1965.

Voor deze periode is gekozen omdat er vanaf 1882 zowel een mannen- als een vrouweninstituut bestond in Grave.³³ 1965 is de einddatum van dit onderzoek omdat de fraters kort erna naar Nijmegen verhuisden en het hoofdbestuur van de zusters besloot om van De Wijnberg een zelfstandige stichting te maken.³⁴ De belangrijkste bronnen zijn jaarverslagen van het instituut.³⁵ Deze worden vanaf 1951 niet meer gemaakt, maar worden dan vervangen door het tijdschrift *De Stem van Grave*.³⁶ Om de periode behapbaar te maken zal om de 5 jaar een meetjaar worden genomen waarin het jaarverslag of het tijdschrift van dat jaar wordt geanalyseerd op taalgebruik over de blinden. Hierin wordt onderscheid gemaakt tussen de hiervoor genoemde zorglogica en normaliteitslogica en worden andere termen die naar de blinden verwijzen geschaard onder 'neutrale termen' voor de volledigheid. Deze worden uiteengezet in een tabel. Termen die naar ziektes lijken te verwijzen, waarbij niet zeker is dat het over de blindheid gaat, zijn buiten beschouwing gelaten. De opgedane data wordt inzichtelijk gemaakt in grafieken. Naast deze kwalitatieve analyse wordt een kwantitatieve analyse gemaakt om de frequentie waarin bepaald taalgebruik naar voren komt te duiden. Hier zullen voorbeelden en informatie uit de jaarverslagen worden aangehaald en worden de resultaten gekoppeld aan de historische context en de historiografie. Verder is er aan *Oral History* gedaan. Hiervoor worden vier interviews gedaan met drie oud-bewoners en één zuster. De gesprekken worden begeleid met vragen, maar er zijn geen vaste vragenlijsten en er wordt vooral geconverseerd en zo min mogelijk gestuurd. Van deze gesprekken zijn transcripten opgesteld en deze zijn te vinden in de bijlagen van deze scriptie.³⁷

³² J. Vos, *Tastend door de tijd. Twee eeuwen onderwijs en zorg voor slechtziende en blinde mensen* (Amsterdam 2008).

³³ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 42-61.

³⁴ *Ibidem*, 61.

³⁵ Bijlage 1,2 en 3.

³⁶ Bijlage 3.

³⁷ Voor Oral History zijn de methodes gebruikt uit J. Bleyen en L. van Molle, *Wat is mondelinge geschiedenis* (2012). Bijlage 4,5,6 en 7.

Vervolgens zal de complete tijdspanne in 3 periodes worden verdeeld die elk corresponderen met een eigen hoofdstuk. De scheidingen zijn bepaald door belangrijke gebeurtenissen in de blindenzorg in Grave. Het eerste hoofdstuk gaat over de periode 1882-1915. Hoewel de fraters van Tilburg al in 1859 met hun instituut begonnen, namen de Zusters van Liefde van Onze Lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid in Grave in 1882 ook de zorg voor blinden op zich en was ook een vrouweninstituut aanwezig. Vanaf dat moment start dit onderzoek, omdat het materiaal van beide instituten gebruikt wordt.³⁸ Het eerste hoofdstuk eindigt in 1915, het jaar dat de voorzitter van de Blindenbond een rapport stuurde aan de minister-president. Dit leidde tot de eerste officiële blijk van belangstelling van de Rijksoverheid voor de blinden.³⁹ Het tweede hoofdstuk bestrijkt de periode 1915-1945. Het gezamenlijk leed in de Tweede Wereldoorlog zou, zo meende men, de verdeeldheid in de samenleving laten verdwijnen. Dit bleek niet meteen het geval, maar de verschillende instituten en organisaties voor blinden wisten zich, zonder hun levensbeschouwelijke meningen die van elkaar verschilden los te laten, te verenigen in de stichting Het Nederlandse Blindenwezen.⁴⁰ Daarom ligt de grens van deze periode aan het einde van de oorlog. Het derde hoofdstuk begint in 1945 en loopt tot 1965. In de jaren na 1965 wordt zorg voor mensen met een beperking beter geregeld in de wetgeving, verhuizen de fraters naar Nijmegen en trekken de zusters zich grotendeels terug.⁴¹ Het laatste hoofdstuk gaat in op de ervaringen van een aantal kinderen in het instituut om ook de stem van de blinden, met de beperkte mogelijkheden die er zijn, te laten horen. Tenslotte zullen de conclusies worden gepresenteerd.

³⁸ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 18.

³⁹ J., Vos, *Tastend door de tijd. Twee eeuwen onderwijs en zorg voor blinde en slechtiende mensen* (Amsterdam 2008) 153.

⁴⁰ Ibidem, 187.

⁴¹ L. Brants, P. van Trigt en A. Schippers, 'A short history of approaches to disability in the Netherlands', in: Roy Hanes, Ivan Brown & Nancy Hansen (eds.) *The Routledge History of Disability* (London 2018) 151-162, aldaar 157; H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 61.

Hoofdstuk 1: 1882-1915

In dit hoofdstuk wordt de relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking in het instituut in Grave in de periode 1882-1915 onderzocht. Ten eerste worden de religieuzen die het instituut runden en het ontstaan van het instituut kort beschreven. Vervolgens wordt de analyse van de jaarverslagen uitgewerkt en volgt een conclusie.

Religieuzen van Zwijsen

In 1832 richtte Joannes Zwijsen, op dat moment pastoor in parochie Het Heike in Tilburg, de congregatie van Zusters van Liefde van Onze Lieve Vrouw Moeder van Barmhartigheid op.⁴² Deze congregatie had als doel een ‘School voor arme en mindervermogene meisjes’ in Tilburg te starten, omdat “de opvoeding van de vrouwelijke jeugd eigenlijk het schoonste en verhevenste liefdewerk” was.⁴³ Na een verzoek van de paters Jezuïeten in 1837 om zusters te sturen groeide het aantal kloosters in Nederland snel. In de loop der jaren werd de congregatie van de Zusters van Liefde uit Tilburg, zoals ze genoemd werden, de grootste vrouwelijke congregatie in Nederland.⁴⁴ In 1844 stichtte Zwijsen, op dat moment bisschop van ’s-Hertogenbosch en aartsbisschop van Utrecht, de mannelijke congregatie van de Fraters van Onze Lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid, beter bekend als de Fraters van Tilburg.⁴⁵ De fraters en zusters zorgden voor anderen vanuit een idee van ‘liefde zonder eigenliefde’. Dit wil zeggen dat ze liefde moesten tonen aan de medemens, zonder daar zelf voordeel of voldoening in te zoeken.⁴⁶ Met de liefde voor mensen in nood probeerde de religieuzen in de voetsporen van Christus te treden. Hiervoor werd vaak ook de term *charitas* gebruikt, die verwees naar naastenliefde voor hulpbehoevenden en naar de liefde van God voor de mens. Zij die anderen hielpen en daarmee in een machtigere positie terecht kwamen, bleven zelf afhankelijk omdat ze waren aangewezen op de liefdevolle aanvaarding van God.⁴⁷

⁴² H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 41.

⁴³ A. van der Veen en D. Verhoeven, *En toch verschillend. Zusters van Liefde van Onze lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid 1960-2000* (Hilversum 2005) 16.

⁴⁴ Ibidem, 18.

⁴⁵ Ibidem, 16&19.

⁴⁶ Ibidem, 21.

⁴⁷ A. van Heijst, e.a., *Ex Caritate*, 33.

Sint Henricus en de Wijnberg als blindeninstituut

In Grave woonde een arts genaamd Henricus de la Geneste. Hij kocht huis De Wijnberg en omringende panden in de Oliestraat in Grave met de bedoeling een gesticht voor liefdadige werken van te maken. Hij stierf voordat het open ging en zijn dochter Henriëtte en zijn kleinzoon Henri, zetten de plannen voort. Henri was door Zwijsen priester gewijd in de kapel van het moederhuis van de Zusters van Liefde, die in 1848 de bewoonsters en leidsters van het nieuwe gesticht werden. Hun voornaamste functie werd het geven van onderwijs en ze begonnen in 1848 met een burgerbewaarschool. In de opvolgende jaren openden zij een burgerhandwerkschool, een armenschool, een armenbewaarschool, een burgertaalschool en een armentaal- en handwerkschool.⁴⁸

Er was echter nog geen onderdak voor arme en verweesde jongens. Daarom besloot Henriëtte samen met haar neef Henri en monseigneur Zwijsen om een gesticht voor deze jongens te beginnen onder leiding van de Fraters van Tilburg.⁴⁹ De fraters wilden ook katholieke blinden opvangen en tijdens de bouw werd besloten om het instituut, gedeeltelijk in te richten als blindeninstituut. Ze startten hier in 1859 en brachten een klein groepje blinden en wat ervaring in het blindenonderwijs mee uit hun huis in Maaseik in België. Zo begon ‘Sint Henricus, Roomsche Catholijke Liefdadige Instelling tot het opvoeden van blinden, weezen en verlatene jongens’.⁵⁰ In 1902 werd de kostschool gesloten en bleven er alleen blinden achter, waardoor Sint Henricus volledig als blindeninstituut werd gebruikt.⁵¹

Na de dood van Henri De la Geneste, die rector was van de zusters van de Wijnberg, kregen de zusters een erfenis van 48.000 gulden voor de instandhouding en uitbreiding van het liefdewerk, in het bijzonder voor de zorg voor blinde meisjes en vrouwen. In 1882 begonnen ze blinde meisjes op te vangen en ze maakten hierbij gebruik van de ervaring die de fraters inmiddels in het onderwijs en de opvoeding hadden opgedaan.⁵² Vanaf dat moment konden rooms-katholieke mannen en vrouwen in Grave terecht in het enige katholieke blindeninstituut van Nederland.

⁴⁸ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 41-42.

⁴⁹ Ibidem, 42.

⁵⁰ Ibidem, 15.

⁵¹ Ibidem, 22.

⁵² Ibidem, 42-43.

Relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking

Zoals in de inleiding beschreven, is er voor analyse van de relatie tussen mensen met een visuele beperking en de religieuzen gekeken naar de jaarverslagen van meetjaren binnen de periode van dit hoofdstuk. De geselecteerde woorden of zinnen zijn onderverdeeld in drie categorieën: zorglogica, normaliteitslogica en neutrale woorden. In de zorglogica wordt uitgegaan van afhankelijkheid van een persoon met een beperking en staat de zorg voor dit individu centraal. De normaliteitslogica gaat daarentegen uit van een potentiële onafhankelijkheid van een individu en het denken en doen zijn gericht op het normaliseren van een persoon met een beperking.⁵³ Voor de volledigheid zijn neutrale woorden die naar de blinden in het instituut verwijzen zoals ‘blinden’ en ‘onze blinden’ ook opgenomen. Het eerste jaarverslag kwam uit in 1887 en het laatste meetjaar in deze periode is 1912.⁵⁴

Duidelijk te zien in grafiek 1 is dat de zorglogica, zoals verwacht, bij het lezen van de jaarverslagen veel vaker voorkwam dan de normaliteitslogica. Zo werd regelmatig de verwondering beschreven over de talenten en vaardigheden die blinden hadden. Ook werd blindheid in veel gevallen aangeduid als een ziekte, iets wat ‘ongeneselijk’ of ‘een kwaal’ was. Blinde mensen werden in de woorden van de religieuzen dan ook ‘verpleegd’. Ze waren volgens de religieuzen niet normaal en droegen een zware last. Hierin werd vaak benoemd dat blinden het ‘licht der ogen missen’. In de christelijke traditie wordt licht met het goede geassocieerd en door te zeggen dat ze dit missen, lijkt er geïnsinueerd te worden dat blind zijn iets slechts is. Zowel het lijden van de blinden als het donkere van handicap passen bij de joods-christelijke traditie waarin mensen met een beperking werden afgebeeld als het resultaat van de duivel, een straf van God of als een reflectie van het lijden van Christus.⁵⁵ Dit werd extra duidelijk wanneer het leed werd beschreven als ‘het kruis’ dat hen ‘op de schouders drukt’.⁵⁶ Blinden konden volgens deze verslagen dus alleen net zo gelukkig worden als zienden door religieus te leven. De Bijbelverhalen en christelijke schilderijen over blinden tonen aan hoe blinden genezen konden worden door een wonder als ze het katholieke geloof

⁵³ P. van Trigt, *Blind in een gidsland*, 22.

⁵⁴ Zie bijlage 1.

⁵⁵ V. Phiri, ‘See no evil’, in: R. Sandell, J. Dodd en R. Garland-Thomson eds., *Re-presenting disability. Activism and agency in the museum* (Abingdon, New York 2010), 53-63, aldaar 56.

⁵⁶ Delpher, *Elfde jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1897), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210247001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024), pagina 7.

aanhingen en schetste het beeld dat alle mensen met een beperking ‘genezen’ wilden worden. Dit insinueert dat er iets verkeerd of ‘ziekelijs’ is aan mensen met een beperking.⁵⁷

Daarnaast werd regelmatig aangegeven dat blinden floreerden als ze konden spelen met ‘hun gelijken’ in het gesticht of afzonderlijk konden werken in een speciale werkplaats.⁵⁸ Na het afronden van het lager onderwijs werd een handwerk gekozen waarin de blinden zich gingen bekwamen. Een klein deel verliet het instituut om bij ouders of andere familie te wonen, maar zelfstandig wonen was nog zo goed als onmogelijk. De meesten bleven na hun schooltijd op de afdeling voor volwassen blinden in een gesloten gemeenschap. Hier leerden de blinden een beroep en bleven ze werken. Werkverschaffing was er alleen in de grote steden in het westen dus dit werd op het instituut ingericht. Dit betrof de traditionele ‘blindenberoepen’, zoals mandenmaken, rietvlechten, borstels maken en voor de vrouwen ook hand- en naaiwerk.⁵⁹ In de jaarverslagen in deze periode werd daarom duidelijk gemaakt dat het gevolg voor blinden die niet in het instituut kwamen, was dat ‘zulke kinderen naar ziel en lichaam wegwijnen’ en hun ‘huisgenooten tot grooten last’ waren.⁶⁰ Door blinden in het instituut te laten werken, werden ze opgeleid tot nuttige mensen voor de maatschappij, maar wel onder begeleiding en in afzondering, net zoals op andere instituten. Dit was ook de visie van de in 1886 opgerichte landelijke Vereeniging tot Verbetering van het Lot der Blinden die zich inzetten voor blinden, ongeacht ‘godsdienst en gezindheid’.⁶¹ Het Lot, zoals de vereniging werd genoemd, was van mening dat blinden wel degelijk in staat waren tot ontwikkeling en een zelfstandig bestaan te komen, maar niet zonder de deskundige hulp van een gespecialiseerd patronaat. Blinde kinderen moesten naar een instituut en er moest werkverschaffing zijn voor de volwassenen.⁶² Of zoals Paul van Trigt het noemt: integratie door segregatie.⁶³ Interessant hierbij is wel dat in het jaarverslag van 1902 al vermeld werd dat een blinde Duitse taalleraar op het internationale blindencongres in Brussel pleitte voor een huiselijk leven en huiselijke arbeid voor blinden omdat familieleven aangenamer en

⁵⁷ R. Sandell en J. Dodd, ‘Activist practice’, in: R. Sandell, J. Dodd en R. Garland-Thomson eds., *Re-presenting disability. Activism and agency in the museum* (Abingdon, New York 2010), 3-22, aldaar 17.

⁵⁸ Delpher, *Elfde jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1897), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210247001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024) pagina 7; Delpher, *Zestiende jaarverslag van het Instituut voor R.K. Blinden te Grave* (1902), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210261001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024), pagina 20.

⁵⁹ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensus*, 16-17.

⁶⁰ Delpher, *Zes en twintigste jaarverslag van het Instituut voor R.K. Blinden te Grave over het jaar 1912*, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210271001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024), pagina 23.

⁶¹ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 115-116.

⁶² Ibidem, 119.

⁶³ P. van Trigt, *Blind in een gidsland*, 12.

goedkoper was dan het gestichtsleven.⁶⁴ Dit advies werd door de religieuzen in Grave in deze periode echter niet overgenomen.

Bij de grote aantallen zorglogica moet wel een nuance geplaatst worden. Met regelmaat werden termen als ‘behoefte blinden’ en ‘arme blinden’ gebruikt.⁶⁵ Hierin is het niet altijd duidelijk of deze woorden medelijden of financiële status aangeven. Dit heeft te maken met het feit dat blindenzorg in wezen armenzorg was. Volwassen blinden konden vaak niet voor zichzelf zorgen en waren aangewezen op kerkelijke of particuliere liefdadigheid. Bij de herziening van de Armenwet van 1870 was duidelijk gesteld dat armenzorg een zedelijke plicht was en niet op de weg van de staat lag.⁶⁶ De overheid ging zich pas voor blindenzorg interesseren na een brief van de voorzitter van de, in 1895 opgerichte, Nederlandse Blindenbond in 1915 waarna een staatscommissie werd ingesteld.⁶⁷ Om alles te bekostigen, leunden de instituten in Grave dan ook voornamelijk op giften. Beide instituten bleven toch constant financiële problemen houden en er moest uitgebreid worden om meer blinden op te vangen. Na verloop van tijd werden bij de zusters ook blinde kleuters opgevangen.⁶⁸ In 1886 stelde Monseigneur Godschalk daarom een commissie in om geld in te zamelen voor “behoefte blinden” met het doel alle katholieke blinden in Nederland te kunnen helpen.⁶⁹

De jaarverslagen die als hoofdbron zijn gebruikt voor dit onderzoek werden door de commissie die geld inzamelde gebruikt om te laten zien aan leden en ‘correspondenten’, wat er gebeurde in het instituut en waarom hun donaties belangrijk waren. Hierom is het niet verrassend dat woorden als ‘arm’ en ‘behoefte’ in sommige gevallen als financiële term en soms als aanduiding van een persoon zijn gebruikt. Hierin zou ook een derde machtsstructuur onderscheiden kunnen worden die deels overlappend is met de zorglogica en een deel van de neutrale termen. Deze machtsverhouding komt voort uit het eerdergenoemde *charitas*. Mensen in machtsposities hielpen de blinden en proberen zo in de gratie van God te komen. Zoals gezegd deden de religieuzen dit door zorg en onderwijs, wat door alle jaarverslagen heen ook vaak werd benoemd als ‘liefdewerk’, maar andere katholieken deden dit door geld te schenken aan het instituut. Hierom werd in de jaarverslagen ook te pas en te onpas gesproken over de ‘dankbare blinden’ en de ‘behoefte blinden’. Hiermee werd eigenlijk gezegd: deze

⁶⁴ Delpher, *Zestiende jaarverslag van het Instituut voor R.K. Blinden te Grave* (1902), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210261001:00005> (geraadpleegd op 12 juli 2024), pagina 32.

⁶⁵ Bijlage 1.

⁶⁶ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 113.

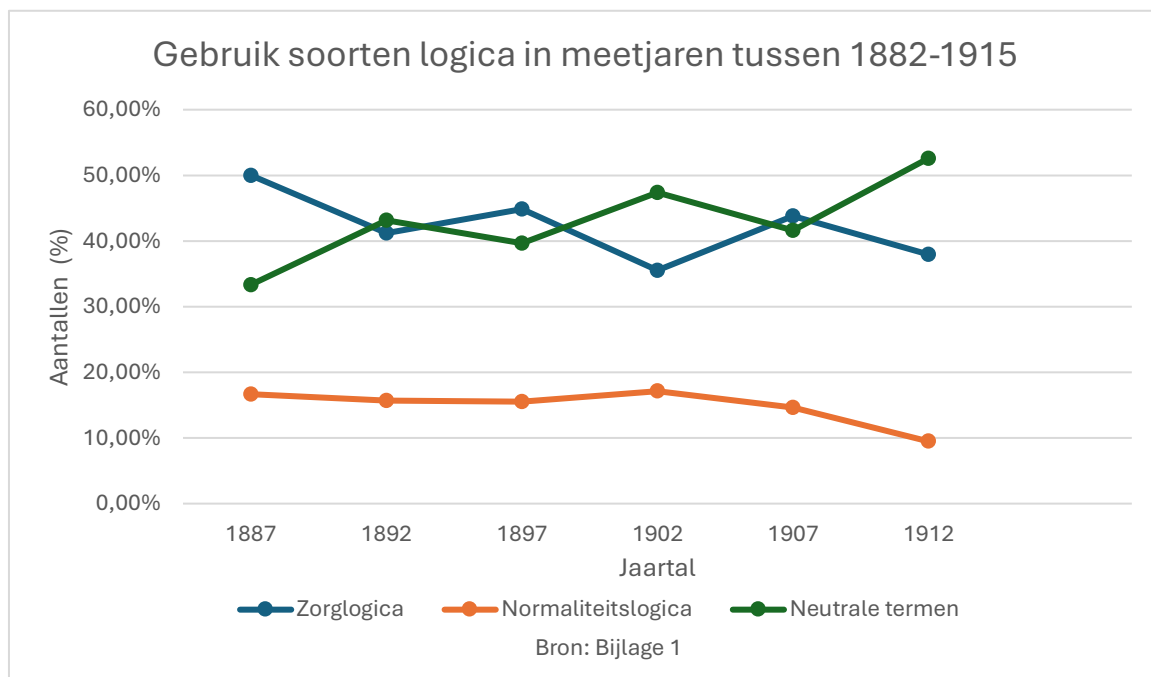
⁶⁷ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 153; H.J. Lenderink, *Het blindenwezen in en buiten Nederland* (1904), 148.

⁶⁸ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 148.

⁶⁹ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *Geschiedenis van een Blindenwereld. Gedenkboek bij gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het R.K. Blinden-Instituut “Sint Henricus” te Grave* (1934), 24.

blinden zijn zo arm en behoeftig, het is goed dat u helpt. De blinden werden ook aangespoord om te bidden voor hun gulle gevers en zo ontstond ook een bepaalde machtsverhouding die origineel niet in de analyse is meegenomen.⁷⁰

Ten tweede de normaallogica die we in veel mindere mate voor zien komen. Ook hier is een nuance op zijn plaats. De termen die als ‘normaal’ zijn aangeduid zijn vaak woorden als ‘leerlingen’ of beschrijvingen van een beroep, bijvoorbeeld als ‘de mandenmakers’ in plaats van ‘de blinden’. Hoewel ze hier niet direct als verzorgden omschreven werden, is het goed om erbij te bedenken dat de beroepen, de ‘typische blindenberoepen’ betreffen en dat deze onder toezicht werden uitgevoerd in een afgesloten instituut. Wel is het interessant dat er soms vergelijkingen gemaakt werden met ziende kinderen en dat er gesteld werd dat blinden hierop niet achterbleven of hetzelfde ontwikkelden. Zo werd er bijvoorbeeld geschreven dat ‘jeugdige blinden over het algemeen ook niet minder speelzuchtig dan de jeugdige zierenden’ waren⁷¹ en zelfs dat de blinden ‘beter onderwezen’ waren ‘dan zierenden van hunne jaren uit hunnen stand’.⁷² Hier komt dus wat normaallogica naar voren.

⁷⁰ Delpher, *Zesde Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1892), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210246006:00001> (geraadpleegd op 12 juli 2024) pagina 9; Delpher, *Zes en twintigste jaarverslag van het Instituut voor R.K. Blinden te Grave over het jaar 1912*, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210271001:00005> (geraadpleegd op 12 juli 2024) pagina 16.

⁷¹ Delpher, *Zestiende jaarverslag van het Instituut voor R.K. Blinden te Grave* (1902), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210261001:00005> (geraadpleegd op 12 juli 2024) pagina 20.

⁷² Delpher, *Zesde Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1892), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210246006:00001> (geraadpleegd op 12 juli 2024) pagina 7-8.

Tabel 1: Gebruik soorten logica in meetjaren tussen 1882-1915⁷³

Jaartal	Totaal	Aantal Z	Aantal N	Aantal -
1887	30 (100%)	15 (50,00%)	5 (16,67%)	10 (33,33%)
1892	51 (100%)	21 (41,18%)	8 (15,69%)	22 (43,14%)
1897	58 (100%)	26 (44,83%)	9 (15,52%)	23 (39,66%)
1902	76 (100%)	27 (35,53%)	13 (17,12%)	36 (47,37%)
1907	89 (100%)	39 (43,82%)	13 (14,61%)	37 (41,57%)
1912	116 (100%)	44 (37,93%)	11 (9,48%)	61 (52,59%)

Conclusie

In de periode 1882-1915 was voornamelijk sprake van zorglogica, wat niet verrassend is, aangezien de situatie in het instituut en het landelijk of zelfs Europees denken over blindenzorg dat het beste gesegregeerd van de maatschappij kon plaatsvinden. Ook speelde liefdadigheid of *charitas* een rol in de machtsverhoudingen tegenover de blinden. De mensen met een visuele beperking werden in deze periode voornamelijk bekeken en beschreven als verzorgden en moesten voor hun eigen bestwil opgenomen worden in een instituut zodat ze nuttig konden zijn voor de samenleving. De relatie tussen religieus en blinde was dus voornamelijk te typeren als liefdadige verzorgende en leraar tegenover dankbare verzorgde en leerling met een duidelijk patronaat vanuit de religieuzen over de blinden.

⁷³ Bijlage 1

Hoofdstuk 2: 1915-1945

In dit hoofdstuk wordt de relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking in het instituut in Grave in de periode 1915-1945 onderzocht. De behandeling van mensen met een beperking veranderde in Europa onder invloed van de twee wereldoorlogen steeds meer richting de normaliteitslogica. Voor de grote aantallen mensen die als gevolg van de oorlogen gehandicapt waren geworden, moest zo snel mogelijk re-integratie in het normale leven, en dan vooral in het werkende leven, worden nagestreefd. Hiervoor werden, vaak met staatssteun, verschillende initiatieven in het leven geroepen. Doordat Nederland zich in de Eerste Wereldoorlog neutraal opstelde en in de Tweede Wereldoorlog weinig militaire betrokkenheid had, waren er weinig oorlogsgehandicapten en bleef deze ontwikkeling in Nederland grotendeels uit.⁷⁴ In dit hoofdstuk wordt eerst de analyse van de jaarverslagen uitgewerkt, waarna een conclusie volgt over of deze ontwikkeling in Grave ook uit bleef.

Relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking

Ook voor dit hoofdstuk zijn jaarverslagen bekeken en is er onderscheid gemaakt in het voorkomen van zorglogica, de persoon als afhankelijke verzorgde, normaliteitslogica, de mensen met een visuele beperking hebben potentieel voor onafhankelijkheid, en overige neutrale verwijzingen naar de blinden. Zoals duidelijk wordt uit grafiek 2 hieronder, was net zoals in de periode 1882-1915 de zorglogica de dominante machtsstructuur in het taalgebruik in de jaarverslagen in de periode 1915-1945. Het gebruik van normaliteitslogica nam wel enigszins toe. In 1942 is een plotselinge daling in de grafiek van zorglogica en stijging van de normaliteitslogica te zien. Dit is echter een vertekend beeld. Dit jaarverslag had maar twee pagina's met tekst geschikt voor analyse door 'omstandigheden', waardoor de absolute aantallen logica lage getallen zijn en dit niet representatief is.⁷⁵

De zorglogica had in deze periode dus nog duidelijk de overhand. Ook in dit hoofdstuk is in de analyse niet altijd duidelijk of woorden als 'arm' of 'behoefstig' een financiële betekenis hadden of terug sloegen op de staat van een persoon, dus hier zijn wederom keuzes in gemaakt. Termen als 'verpleegden', 'ongelukkige' en 'genezing', die duidelijk bij de

⁷⁴ P. van Trigt, *Blind in een gidsland*, 23.

⁷⁵ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *56ste Jaarverslag van de stichting Instituut of Gesticht voor Blinden te Grave Liefdewerk voor arme blinden en de blindengestichten van Grave* (1942), pagina 2.

zorglogica passen, werden nog veel gebruikt.⁷⁶ Toch ontstonden er gedurende deze periode wel veranderingen, vooral door politieke inmenging in de zorg en het onderwijs voor blinden. Dit begon toen de voorzitter van de Blindenbond, die door intellectuele blinden was opgericht, maar waarvan de leden afdwongen dat er voortaan strijd gevoerd zou worden voor een blindenzorg gebaseerd op absolute staatszorg, in november 1915 een brief stuurde aan de minister-president, tevens minister van Binnenlandse Zaken, P.W.A. Cort van der Linde. Hierin uitte hij de wens om een onderzoek in te stellen naar het aantal blinden en ‘halfblinden’, de oorzaken van blindheid en naar het onderwijs en de werkinrichtingen voor blinden. Dit leidde tot de instelling van een staatscommissie in 1916 die moest onderzoeken wat er gedaan kon worden ter verbetering van het lot van blinden en ‘halfblinden’. Dit was de eerst officiële blijk van belangstelling van de rijksoverheid voor de blinden.⁷⁷ Deze commissie kwam met veel aanbevelingen en gaf duidelijk de voorkeur aan de particuliere blindenzorg, maar dan met uitbreiding op kosten van de staat. Hun aanbevelingen werden echter nauwelijks overgenomen.⁷⁸

Ondertussen zette de Blindenbond zowel lokaal als nationaal druk op overheden en lokaal werd, voornamelijk in de grote steden, al snel hulp van de gemeentelijke overheid bereikt. Nationaal kwam de grote winst echter pas in de jaren '20, toen de lager onderwijswet voor het eerst sprak van scholen voor Buitengewoon Lager Onderwijs, wat in eerste instantie gold voor zwakzinnige kinderen. Bij Koninklijk besluit van 22 oktober 1923 werden hier ook scholen voor blinden, doven en slechthorenden aan toegevoegd. Hierdoor werden salarissen van het verplichte aantal onderwijspersoneel (één per twaalf leerlingen) vergoed en werd een tegemoetkoming in de kosten van de materiële exploitatie van vijftientig gulden per leerling toegezegd. Blindenonderwijs werd toen pas echt erkend als onderdeel van het Nederlandse schoolsysteem.⁷⁹ Er kwam echter, ondanks veel discussie, geen leerplicht voor leerlingen in het Buitengewoon Lager Onderwijs.⁸⁰ Deze werd pas in 1947 ingevoerd.⁸¹

In de instituten in Grave werden de ontwikkelingen op de voet gevolgd. Hoewel het geld dat ter beschikking kwam door de erkenning van onderwijs voor blinden als Buitengewoon Onderwijs hard nodig was in Grave, stelden de zusters en fraters zich nogal

⁷⁶ Bijlage 2.

⁷⁷ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 152-153 en 156-159.

⁷⁸ Ibidem, 154-155.

⁷⁹ Ibidem, 170-171.

⁸⁰ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 172-173.

⁸¹ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 48.

behoudend op en bleven ze het instituut vooral zien als toevluchtsoord waar blinden hun hele leven goed verzorgd en tevreden konden blijven.⁸² Dit blijkt wel uit het feit dat ze zelfs een blind kind uit de missie op Curaçao lieten overkomen naar Grave, omdat die er in het instituut veel beter aan toe zou zijn.⁸³ Ze zagen de oprichting van gemeentelijke werkplaatsen met lede ogen aan en men vreesde het morele gezaag te verliezen door de veranderingen die afgedwongen werden door de neutrale Blindenbond. Dit leidde tot de oprichting van de Rooms-Katholieke Blindenbond St. Odilia in 1919, die overigens vanuit het katholieke gezag en niet door katholieke blinden werd opgericht.⁸⁴ Ook werd er in navolging van de oprichting van de Nederlandsche Braille-Bibliotheek een programma gestart voor de oprichting van de Le-Sage-ten-Broek-Bibliotheek, met als argument dat er in Nederland ‘voldoende neutrale lectuur beschikbaar was in braille maar volstrekt geen katholieke’.⁸⁵ Daarnaast werd in 1930 de blindenzorgvereniging Sint Antonius van Padua opgericht die zorgde dat blinde thuiswerkers op het platteland voorzien werden van materialen en dat de producten die ervan vervaardigd werden, werden verkocht.⁸⁶ De katholieken in de Graafse instellingen stelden zich dus wat terughoudend op in de landelijke veranderingen en probeerden ook bij blinden die niet in het instituut zaten meer voet in de aarde te krijgen, zodat zij geen hulp gingen zoeken bij neutrale werkinrichtingen of de neutrale Blindenbond, omdat ze het gevaar liepen, ‘onverschillig te worden in het godsdienstige’.⁸⁷

In de trend van het waken voor het godsdienstige dat hierboven te lezen is, past ook het gebruik van Bijbelse verwijzingen als ‘het licht der ogen’ missen en het ‘kruis der blindheid’ moeten dragen.⁸⁸ Door deze Bijbelse verwijzingen te maken, werd, zoals in vorig hoofdstuk besproken, een punt gemaakt van het belang van de christelijke leer. Dit is niet verrassend wanneer gekeken wordt naar de ontwikkelingen in de samenleving en de zorgen die er waren om het morele gezag over de katholieke blinden te verliezen, maar deze verwijzingen droegen wel bij aan het behoud van de zorglogica omdat dit minderwaardigheid suggereert. In het jaarverslag van 1932 werd duidelijk op blindheid en de christelijke leer

⁸² J. Vos, *Tastend door de tijd*, 172.

⁸³ Delpher, *Zes en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1922), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211249001:00005> (geraadpleegd op 13 juli 2024), pagina 21.

⁸⁴ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 160; Delpher, *Zes en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1922), pagina 11, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211249001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

⁸⁵ Delpher, *Een en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1917), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211244001:00003> (geraadpleegd op 6 juli 2024), pagina 21-23.

⁸⁶ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensus*, 25.

⁸⁷ ; Delpher, *Zes en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1922), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211249001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024), pagina 11.

⁸⁸ Bijlage 2.

gereflecteerd. Al staat in de bijbel dat blindheid bij het uitverkoren volk van God beschouwd werd als een straf of beproeving, leerde Christus dat genezing mogelijk was en dat het belangrijkste, het geloof in God was. De blinden waren zo geboren zodat het licht van God in hen zou kunnen schijnen, want geestelijke blindheid was veel erger dan letterlijk blind zijn.⁸⁹

Ook over werkverschaffing was veel discussie in het interbellum, maar dit leverde geen centrale maatregelen op. Er was een adviescommissie vanuit de overheid, maar, kijkende naar het rapport en de mogelijke oplossingen, werd in die oplossingen het accent verlegd van maatschappelijke zelfstandigheid door arbeid, waar het onderzoek mee begon, naar hulpbehoevendheid, onder leiding van districtsbureaus met een geneesheer-directeur.⁹⁰ De focus was dus wederom medisch. Hier komt het probleem van het kijken naar *disability* vanuit een medisch model expliciet naar voren. Door een verzelfstandiging van de vakopleiding, die in deze periode plaatsvond, vond echter wel meer oriëntatie plaats op alternatieven voor de eerder beschreven ‘traditionele handwerken’.⁹¹ Ook het tekort aan grondstoffen voor deze beroepen in de Tweede Wereldoorlog dwong nadenken over nieuwe beroepen af.⁹² Er werden meer alternatieven aangedragen zoals muzikleraar, telefonist en masseur.⁹³

Ook in het instituut veranderde het onderwijs met deze trend mee. Er werd eerst zeven jaar lagere school gegeven en daarna vijf jaar verplicht vakonderwijs in een van de voor ‘blinden geschikte’ handwerken, of als muziekonderwijzer, organist of pianostemmer. Bekend was dat blinden de beste mogelijkheden op een baan in een bedrijf hadden als ze een kantooropleiding hadden voltooid en de alternatieve opleidingen die landelijk werden aangedragen werden dan ook bestudeerd.⁹⁴ De werkinrichtingen en tehuizen voor blinden werden losgekoppeld van de Onderwijs- en Vakschool en er moest een apart tehuis met werkinrichting worden opgericht.⁹⁵ Hoewel een aantal blinden van Sint Henricus op kantoren van grote bedrijven werd geplaatst en de professionalisering en uitbreiding van het aantal vakken kon zorgen voor wat meer gelijkheid en dus normaliteit, bleven de religieuzen de

⁸⁹ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *46ste jaarverslag van de stichting Instituut of Gesticht voor blinden te Grave (liefdewerk voor arme blinden) en de blindengestichten van Grave* (1932), pagina 36-41.

⁹⁰ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 170.

⁹¹ Ibidem, 175.

⁹² H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 55.

⁹³ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 175; Delpher, *Een en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1917), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211244001:00003> (geraadpleegd op 6 juli 2024) pagina 18.

⁹⁴ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 25.

⁹⁵ Delpher, *Zes en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1922), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211249001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024) pagina 10-11.

arbeid voor blinden voornamelijk zien als bezigheidstherapie en bleef de mening over werk grotendeels in de zorglogica.⁹⁶

In het vorige hoofdstuk werd al de *charitas* aangehaald als machtsstructuur die door de andere structuren in de analyse heen loopt. Dat is ook duidelijk in de jaarverslagen in deze periode waarin nog steeds te lezen is hoe de religieuzen zich opofferden om zorg te dragen voor de blinden. Er werd dan bijvoorbeeld ook gesproken van ‘harer blinden’ als er verteld wordt over hoe een zuster zich inzette.⁹⁷ Ook de dankbaarheid van blinden voor de giften die katholieken vanuit liefdadigheid gaven, is een terugkerend thema. *Charitas* werd zelfs beschreven als iets wat zo mooi was, dat het nooit door de staat kon worden bereikt, waarschijnlijk ook in de angst om de morele overhand te verliezen.⁹⁸ Deze machtsstructuur bleef op de achtergrond dus ook aanwezig in deze periode.

De normaliteitslogica bleef zoals geconstateerd ondergeschikt aan de andere machtsstructuren, maar kwam wel iets meer voren. Het oriënteren op andere beroepen lijkt, hoewel in kleine mate ingevoerd, toch invloed te hebben gehad op de zelfstandigheid van blinden. Ook de ondersteuning van thuiswonende blinden door de eerder beschreven blindenzorgvereniging Sint Antonius van Padua, droeg bij aan meer arbeidsmogelijkheden buiten het instituut. Een nieuwe ontwikkeling was wel dat er in de jaarverslagen vermeld werd dat blinden geen medelijden wilden en hun lot niet wilden beklagen. Dit erkennen de religieuzen ook, die stelden dat de blinden dankbaar waren voor giften, maar hoopten dat het uit naastenliefde en niet medelijden werd gedaan.⁹⁹ In een ingezonden brief in het blad van de Katholieke Blindenbond maakte een blinde duidelijk dat ze geen hulp wilden uit medelijden. Dit artikel werd overgenomen in het jaarverslag omdat dit door de religieuzen en ‘weldoeners’ als ondankbaar werd gezien en hier werd op gereflecteerd. Het werd als overgevoeligheid bestempeld en aan andere blinden afgeraden, omdat de giften nodig waren om het instituut te kunnen laten draaien.¹⁰⁰ Hoewel de opmerkingen van de religieuzen in de zorglogica passen,

⁹⁶ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 25.

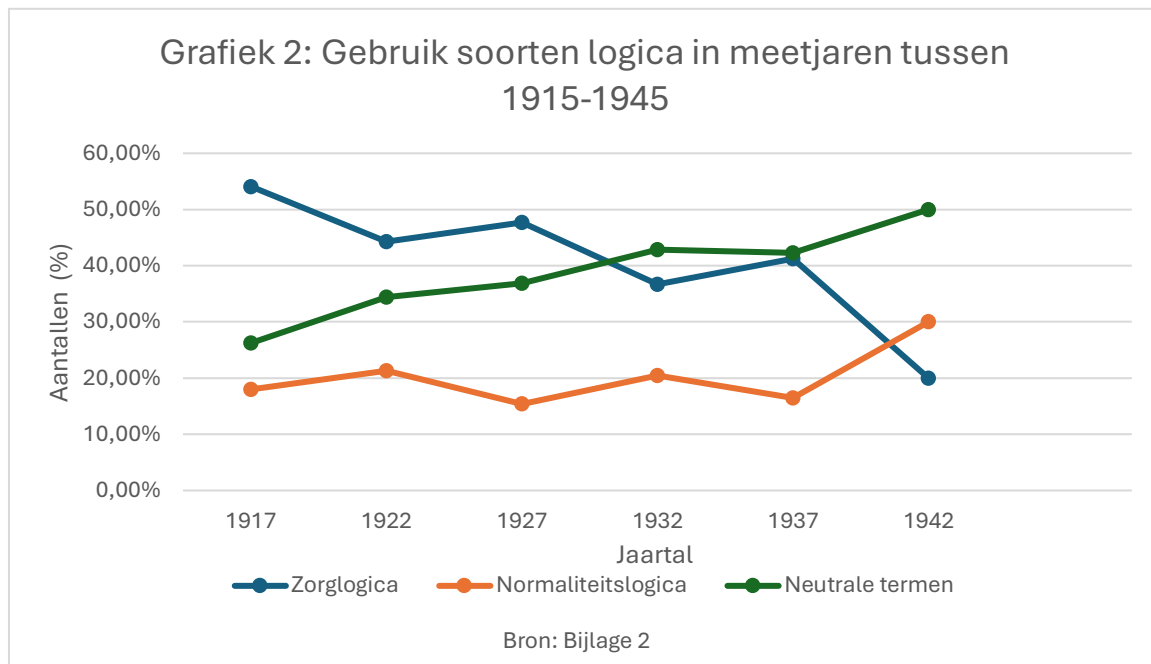
⁹⁷ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *51ste jaarverslag van de stichting “instituut of gesticht voor blinden” te Grave (liefdewerk voor arme blinden) en de Blindengestichten van Grave over 1937*, pagina 23.

⁹⁸ Delpher, *Zes en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1922), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211249001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024) pagina 46.

⁹⁹ ⁹⁹ Delpher, *Zes en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1922), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211249001:00005> (geraadpleegd op 13 juli 2024) pagina 17; Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *46ste jaarverslag van de stichting Instituut of Gesticht voor blinden te Grave (liefdewerk voor arme blinden) en de blindengestichten van Grave* (1932), pagina 43.

¹⁰⁰ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *51ste jaarverslag van de stichting “instituut of gesticht voor blinden” te Grave (liefdewerk voor arme blinden) en de Blindengestichten van Grave over 1937*, pagina 57-58 en 61.

zou de ingezonden brief geschaard kunnen worden onder de normaliteitslogica en misschien wel bekeken kunnen worden als een van de eerste vormen van activisme vanuit de katholieke blinden.

Tabel 2: Gebruik soorten logica in meetjaren tussen 1915-1945¹⁰¹

Jaartal	Totaal	Aantal Z	Aantal N	Aantal -
1917	61 (100%)	33 (54,10%)	11 (18,03%)	16 (26,23%)
1922	61 (100%)	27 (44,26%)	13 (21,31%)	21 (34,43%)
1927	65 (100%)	31 (47,69%)	10 (15,38%)	24 (36,92%)
1932	98 (100%)	36 (36,73%)	20 (20,41%)	42 (42,86%)
1937	97 (100%)	40 (41,24%)	16 (16,49%)	41 (42,27%)
1942	10 (100%)	2 (20%)	3 (30%)	5 (50%)

Conclusie

In de periode 1915-1945 bleef de zorglogica voornamelijk dominant. Door angst om het morele overwicht op katholieken te verliezen, werd ingezet op blindheid en het belang van de christelijke traditie daarin. Dit droeg bij aan de zorglogica. Het gebruik van termen als ‘verpleegde’, kwam nog veel voor, maar nam lichtelijk af. De overtuiging in deze periode bleef dat blinden het beste in een instituut konden leven. Op de achtergrond speelde *charitas*

¹⁰¹ Bijlage 2.

ook een rol in de machtsverhoudingen tegenover de blinden. De religieuzen en katholieke weldoeners ‘zorgden’ vanuit dit idee voor de blinden om in de gratie van God te komen. Het medelijden wat hierin vaak al snel naar voren komt, werd in deze periode beschreven als iets wat de blinden niet konden waarderen. Het meenemen, al gebeurde het niet vaak, van de mening van blinden getuigt van normaliteitslogica. Ook de nieuwe beroepen en arbeidsmogelijkheden, hoewel in beperkte mate aanwezig, zorgden voor wat meer potentieel om zelfstandiger te kunnen leven. Een verandering richting normaliteitslogica werd hierdoor steeds aannemelijker.

Hoofdstuk 3: 1945-1965

In dit hoofdstuk wordt de relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking in het instituut in Grave in de periode 1945-1965 onderzocht. Eerst wordt een analyse gemaakt van de situatie in deze periode door te kijken naar een jaarverslag en een aantal uitgaven van het tijdschrift *De Stem van Grave*, waarna een conclusie volgt.

Relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking

Net zoals in de eerste twee hoofdstukken is voor de analyse van de relatie tussen mensen met een visuele beperking en de religieuzen in het blindeninstituut in Grave in deze periode gebruik gemaakt van de jaarverslagen uit de meetjaren die binnen deze tijdspanne passen. Vanaf 1951 zijn de jaarverslagen echter vervangen door het tijdschrift *De Stem van Grave* dat tot op heden een aantal keer per jaar verschijnt.¹⁰² Voor de analyse van 1952 is tijdschrift nummer 1 genomen omdat dit de rubriek ‘jaarverslag’ bevat. Voor 1957 is nummer 5 uit de jaargang genomen omdat nummer 1 ontbreekt, maar in nummer 5 wordt gezegd dat het de eerste van de jaargang is. In 1962 is nummer 1 een fotorapportage dus is uitgeweken naar nummer 2. De geselecteerde woorden of zinnen zijn onderverdeeld in drie categorieën: zorglogica, normaliteitslogica en neutrale woorden. In de zorglogica wordt uitgegaan van afhankelijkheid van een persoon met een beperking en staat de zorg voor dit individu centraal. De normaliteitslogica gaat daarentegen uit van een potentiële onafhankelijkheid van een individu en het denken en doen zijn gericht op het normaliseren van een persoon met een beperking.¹⁰³ Voor de volledigheid zijn neutrale woorden die naar de blinden in het instituut verwijzen zoals ‘blinden’ en ‘onze blinden’ ook opgenomen.

Grafiek 3 en tabel 3 tonen duidelijk aan dat er in deze periode een omslag is geweest in vergelijking met de eerdere twee hoofdstukken. De normaliteitslogica had duidelijk de overhand tussen 1945 en 1965. Hoewel de zorglogica niet helemaal verdween, is het wel opvallend dat in de hele periode de term ‘verpleegden’ of het werkwoord ‘verplegen’ niet meer gebruikt werden. Ook de aanduiding ‘arme blinden’ die veel gebruikt werd in eerdere periodes werd alleen in 1947 nog één keer gebruikt en de term ‘behoefstig’ kwam helemaal

¹⁰² Katholieke stichting voor blinden & slechtzienden, *Ons blad De Stem van Grave*, <https://www.ksbs.nl/ksbs/ons-kwartaalblad/> (geraadpleegd op 14 juli 2024).

¹⁰³ P. van Trigt, *Blind in een gidsland*, 22.

niet meer voor.¹⁰⁴ Het gebruik van het woord 'blind' lijkt ook steeds minder vaak voor te komen wanneer er naar kinderen verwezen werd. Hoewel het nog steeds gebruikt werd, waren kinderen steeds vaker gewoon 'de kinderen', 'de leerlingen', etc..

De normaliteitslogica en de omslag in denken bleek al meteen in het jaarverslag van 1947 waarin betoogd werd dat de plaats voor 'jonge mensen met capaciteiten en dadendrang' niet op het instituut maar in de maatschappij was.¹⁰⁵ Dit is wijkt af van het, in de eerdere hoofdstukken uitgelegde, idee van integratie door segregatie, waarbij blinden het beste af waren in het instituut.¹⁰⁶ In 1957 was dit duidelijk al in de praktijk gebracht. In dit tijdschrift werd gesproken van internen en externen. Voor slechtziende kinderen, die vanaf 1953 apart van de blinde kinderen les kregen¹⁰⁷, was het volgens de religieuzen niet nodig om op een internaat opgenomen te worden als de afstand naar huis niet al te groot was. Het grootste voordeel van thuiswonende blinde kinderen, was dat het dagelijks verblijf te midden van zienden de gelegenheid gaf om tot grotere zelfstandigheid uit te groeien, omdat dit kind zich van jongs af aan bevond in de 'wereld der zienden', waarin hij terug zou moeten keren na zijn schooltijd.¹⁰⁸ Op De Wijnberg werden daarnaast maatschappelijk werkers aangesteld om ouders te betrekken in de zorg voor hun blinde kind, waarvoor vanaf 1955 ook overheidssubsidie kwam.¹⁰⁹ Volwassen blinden konden, door de voorzieningen die vanuit de overheid gedurende de jaren '50 ingevoerd werden, een behoorlijk loon verdienen waardoor ze voor zichzelf konden zorgen. Hierbij kwam wel dat ze voornamelijk in een kosthuis terechtkwamen en nog niet echt op zichzelf gingen wonen.¹¹⁰ In 1955 werd uiteindelijk dan ook definitief besloten om geen nieuwe volwassenen meer op te nemen in het instituut.¹¹¹ Volwassen blinden werden daarnaast steeds vaker opgeleid om in het bedrijfsleven te gaan werken. Het instituut werd uitgebreid met een betere kantooropleiding in 1947 en in 1957 en 1958 met een ULO en een LTS.¹¹² In 1962 schreven de fraters over het traditionele beroep

¹⁰⁴ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *61^e Jaarverslag over 1947 van de stichting Instituut of Gesticht voor Blinden te Grave, Liefdewerk voor arme Blinden en de Blindengestichten te Grave*, pagina 1.

¹⁰⁵ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *61^e Jaarverslag over 1947 van de stichting Instituut of Gesticht voor Blinden te Grave, Liefdewerk voor arme Blinden en de Blindengestichten te Grave*, pagina 15.

¹⁰⁶ P. van Trigt, *Blind in een gidsland*, 12.

¹⁰⁷ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 32.

¹⁰⁸ Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 7:5 (1957), pagina 7.

¹⁰⁹ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 57.

¹¹⁰ Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 7:5 (1957), pagina 7.

¹¹¹ H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 32.

¹¹² H. Brans, e.a., *De stamboom van Sensis*, 28-29.

van borstelmaker ter gelegenheid van het zeventig jarige bestaan van de borstelmakerij het volgende: “Het zijn grotendeels oudere mannen die in de borstelmakerij werkzaam zijn. Misschien kan men zelfs wel van een uitstervend beroep spreken, omdat de jongeren tegenwoordig na hun leertijd op St. Henricus naar het vrije bedrijf gaan.”¹¹³ Blinden verlieten dus steeds vaker het instituut voor integratie tussen de zienden.

Een verklaring voor de veranderingen in denkwijze is te vinden in de landelijke ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog. Onmiddellijk na de bevrijding werd een bondskoepel, de Nederlandse Blindenraad, opgericht die namens de drie blindenbonden, de Nederlandse, de Katholieke en de Christelijke Blindenbond, een verzoek indiende voor een audiëntie bij de minister van Sociale Zaken om te pleiten voor sociale voorzieningen.¹¹⁴ Ook grote internationale samenwerkingen waren er niet meer en van de grote internationale congressen, zoals die in de periode 1873 tot 1914, was al lang geen sprake meer. Na de Tweede Wereldoorlog werden opnieuw internationale belangen en perspectieven op de voorgrond geplaatst, waardoor ontwikkelingen versnelden.¹¹⁵

De samenwerking in de Blindenraad beviel goed en in 1947 werd de stichting Het Nederlandse Blindenwezen opgericht waarbij 26 instellingen zich aaneensloten.¹¹⁶ De organisaties vonden elkaar in hun gemeenschappelijke belangen en werkten samen zonder hun levensbeschouwelijke verschillen los te hoeven laten.¹¹⁷ Er werd een bestuur gevormd uit de verschillende bonden en een aantal organisaties waarin vijf van de zeven bestuursleden blind waren. Met deze stichting was er in Nederland een vertegenwoordigend lichaam waarin de particuliere instellingen samenwerkten met de blinden op voet van gelijkheid, een unieke situatie in de zorgsector.¹¹⁸ Het feit dat blinden zelf vertegenwoordigd waren in een dergelijk orgaan zou de omslag richting de normaliteitslogica kunnen verklaren.

Een gebeurtenis in 1956 is mogelijk het grootste voorbeeld van normaliteitslogica dat in dit onderzoek naar voren is gekomen. In het jaarverslag van 1917 werd nog met verwondering gesproken over een congregatie van blinde zusters in Parijs die de zorg voor blinde meisjes op zich nam, maar het was bij de zusters ook zo ver.¹¹⁹ Voor het eerst in de geschiedenis van de congregatie traden op 8 mei 1956 vier blinden en één slechtziende in bij

¹¹³ Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 12:2 (1962), pagina 7.

¹¹⁴ J. Vos, *Tastend door de tijd*, 191.

¹¹⁵ Ibidem, 188.

¹¹⁶ Ibidem, 191.

¹¹⁷ Ibidem, 187.

¹¹⁸ Ibidem, 192-194.

¹¹⁹ Delpher, *Een en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1917), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211244001:00003> (geraadpleegd op 14 juli 2024), pagina 38.

de Zusters van Liefde van Tilburg. Hiervoor moesten wat praktische aanpassingen, zoals het koorgebed in brailleschrift, gedaan worden, maar verder konden de nieuwe zusters aan de slag in het onderwijs op De Wijnberg.¹²⁰ Een blinde frater was ook werkzaam op het instituut, maar die was op latere leeftijd blind geworden en niet als blinde ingetreden.¹²¹ Het intreden van blinden was dus echt uniek.

Hoewel de blinde zusters aan het werk mochten op het instituut en dit blijk geeft van een idee van gelijkheid en dus normaliteitslogica, moet dit lichtelijk genuanceerd worden. Dit blijkt uit een gesprek met Zuster Mathea die in de jaren '60 in het instituut werkte. Zuster Adriënne, zelf blind, kon volgens haar bijvoorbeeld verschillende 'onderwijsaktes' behalen en had zelfs de hoofdakke behaald. De directrice zei dat ze dat maar moest doen want alles wat ze geleerd had, was nooit weg. Hier werd wel aan toegevoegd dat ze nooit hoofd van de school zou worden. Toen een groepje zusters naar Rotterdam ging, hebben ze aan het bestuur gevraagd of de blinde zuster met ze mee mocht. Dat mocht, maar daar kon een blinde niet werken dus ze moest een baan hebben. Ze heeft daar jaren gewerkt als telefoniste en receptioniste bij een textielbedrijf.¹²² Het feit dat ze nooit hoofd van de school kon worden en dat ze een baan moest zoeken, laat zien dat hoewel blinden in konden treden, ze niet dezelfde mogelijkheden hadden.

Een laatste blijk van normaliteitslogica die genoemd moet worden overlapt met *charitas* als machtsstructuur. Mensen in machtsposities hielpen de blinden en probeerden zo in de gratie van God te komen. Zoals gezegd deden de religieuzen dit door zorg en onderwijs, maar andere katholieken deden dit door geld te schenken aan het instituut. In het tijdschrift uit 1957 werd besproken dat blinden volwaardige mensen zijn. De mens is 'besmet door zonde van de eerste mens, maar gereinigd door de genade van God, zwak naar het vlees maar begiftigd met een geheel vrije wil'. Deze uitersten raken elkaar in elke mensenziel en het is die ziel dan ook die iemand mens maakt. Iemand die een beperking had, lichamelijk of geestelijk, was in de kern dus nog steeds een respectabel mens en verdiende dus ook geen medelijden. Volgens de religieuzen is medelijden iets wat voortkomt uit eigen sentiment, wat een stuk persoonlijkheid ontnemt aan de medemens en is het dus iets anders dan *charitas*, voort zou moeten komen uit naastenliefde voor de medemens.¹²³ Hiermee werd het als

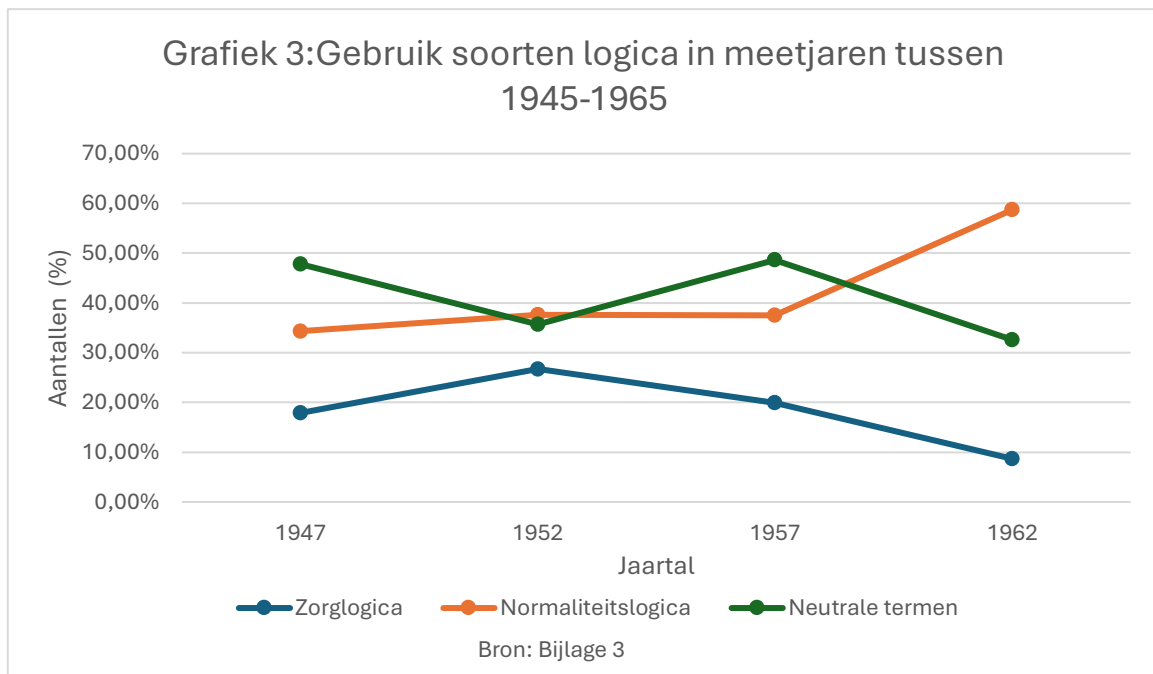
¹²⁰ Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 7:4 (1956); A. van Heijst, e.a., *Ex Caritate*, 114.

¹²¹ Interview oud-leerling 5 juni 2024, bijlage 5.

¹²² Interview zuster Mathea, 6 mei 2024, bijlage 4.

¹²³ Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 7:5 (1957), pagina 2.

machtsstructuur onderuitgehaald en werd de verhouding tussen blinden en religieuzen meer op gelijke voet met elkaar. Het werk uit naastenliefde en niet uit medelijden dat in dit tijdschrift werd uitgelegd, blijkt ook duidelijk uit het gesprek met Zuster Mathea. Zij spreekt met heel veel liefde over de kinderen die ze opgevoed heeft in de jaren '60 in het internaat. Zij zorgde voor de kinderen buiten schooltijd zoals een moeder voor haar kinderen zorgt. Nergens blijkt medelijden uit haar uitspraken, alleen trots op de talenten van de kinderen.¹²⁴

Tabel 3: Gebruik soorten logica in meetjaren tussen 1945-1965¹²⁵

Jaartal	Totaal	Aantal Z	Aantal N	Aantal -
1947	67 (100%)	12 (17,91%)	23 (34,33%)	32 (47,76%)
1952	101 (100%)	27 (26,73%)	38 (37,62%)	36 (35,64%)
1957	72 (100%)	10 (13,89%)	27 (37,50%)	35 (48,61%)
1962	46 (100%)	4 (8,70%)	27 (58,70%)	15 (32,61%)

Conclusie

¹²⁴ Interview zuster Mathea 6 mei 2024, bijlage 4.

¹²⁵ Bijlage 3.

Concluderend was er in de periode 1945-1965 een duidelijke omslag naar de normaliteitslogica. Mensen met een visuele beperking werden steeds meer als gelijken behandeld en *charitas* werd steeds minder een machtsmiddel dat door de andere machtsstructuren heen aanwezig was. Door landelijke samenwerking van blinden en organisaties voor blinden ontstonden meer mogelijkheden en passende voorzieningen voor blinden waardoor ze zelfstandiger werden. Integratie door segregatie was niet langer de norm en blinden gingen integreren in de maatschappij. Hier werd het instituut verder op ingericht. Gedurende deze periode was de relatie tussen religieuzen en personen met visuele beperkingen dan ook voornamelijk te typeren vanuit de normaliteitslogica en was er steeds meer sprake van gelijkheid. Natuurlijk stond een verzorger of een leraar nog boven een kind, maar steeds meer op dezelfde manier zoals een ouder of een leraar van ziende kinderen boven een kind stond. Het blind zijn was geen reden meer voor medelijden of betutteling, want een blinde kwam met onderwijs en de juiste voorzieningen tot een punt dat hij voor zichzelf kon zorgen.

Hoofdstuk 4: Stemmen van de ‘blinden’

Uit onderzoek is bekend dat de stemmen van voormalige ‘zorgontvangers’ van religieuzen vrijwel ontbreken.¹²⁶ Zo is ook het geval bij de mensen met een visuele beperking die in het instituut in Grave woonden. Toch zijn er enkele mogelijkheden om hen aan bod te laten komen. In dit hoofdstuk wordt dan ook bekeken hoe de stemmen van deze mensen aansluiten bij de constatering over de relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking uit eerdere hoofdstukken. In dit hoofdstuk worden kort de ervaringen van twee oud-leerlingen besproken en ondanks dat dit niet voldoende is om conclusies te kunnen trekken over de ervaringen van alle blinde en slechtziende mensen op het instituut, wordt hiermee duidelijk gemaakt dat hun stemmen er, al is het in kleine mate, ook zijn en niet vergeten mogen worden in de geschiedschrijving van handicap.

Jules de Corte

Jules de Corte werd in Nederland bekend op radio, televisie en in theaters als pianist, liedjesschrijver en zanger.¹²⁷ Vanaf vierjarige leeftijd in 1927 tot 1945 woonde hij op het instituut in Grave. Eerst bij de zusters en vanaf zijn zevende jaar bij de fraters. Zijn ervaringen in het instituut zijn vastgelegd in zijn memoires die hij in braille schreef en die in vlakschrift zijn uitgegeven.¹²⁸ Zoals duidelijk werd in hoofdstuk twee, was de zorglogica de dominante machtsstructuur in de periode dat De Corte op het instituut woonde. Ook werd in deze periode verwacht dat een blinde zijn leven lang in het instituut zou wonen. Jules herinnerde zich dat fraters tegen zienden vertelde dat blinden in het instituut thuishoorden. Wat zouden ze immers in de wereld moeten? Hun eigen kost verdienen was bijna ondoenlijk.¹²⁹ Hij voelde zich vaak eenzaam en verdrietig in het instituut en de strenge kloosterlijke dagorde.¹³⁰ Hij had muzikaal talent, maar vreesde daar zijn brood niet mee te kunnen verdienen en ging, om zijn kans om te vertrekken te vergroten, stenografie en handelscorrespondentie studeren.¹³¹

¹²⁶ A. van Heijst, ‘Naar een uitgebalanceerde waardering van de liefdewerken’, in: L. Labbeke, V. Peols en R. Wolfs eds., *Bezielde zorg. Verpleging door katholieke religieuzen in Nederland en Vlaanderen (negentiende-twintigste eeuw)* (Hilversum 2008) 153-195, aldaar 153.

¹²⁷ NPO radio 5, *Jules de Corte – Biografie*, <https://www.nporadio5.nl/muziek/artiesten/48cc6e00-18dc-4851-b8fe-a700ad56d021/jules-de-corte> (geraadpleegd op 14 juli 2024).

¹²⁸ G. de Klein, *Tussen de peel en Grave. Jeugdherinneringen van Jules de Corte* (2015) 6-7.

¹²⁹ Ibidem, 45.

¹³⁰ Ibidem, 56.

¹³¹ Ibidem, 83.

Toch blijkt er uit zijn ervaring, die wijst op de afzondering en betutteling van zorglogica ook soms wat normaliteitslogica. Zo schreef hij dat er onder de jongere volwassen blinden in de jaren '30 al drang was naar emancipatie. Men vond dat blinden recht hadden op een zelfstandig leven in de maatschappij.¹³² Daarnaast is er aan zijn beschrijving van de dagorde voor de kinderen in veel gevallen niet af te leiden dat het om blinde kinderen gaat. Het beeld wat hij schetst is een streng katholiek internaat, maar de kinderen krijgen les in de gebruikelijke vakken en spelen samen buiten. Daarbij leken blinden op het instituut ook meer mogelijkheden te hebben dan alleen handwerk. Zo was de pianoleraar een van de volwassen blinden en werd de groep van Jules in de vakantie naar huis begeleid door een volwassen blinde.¹³³ Blijkbaar was er toch vertrouwen in de zelfstandigheid van deze blinden, maar ze bleven zoals ook blijkt uit de jaarverslagen, mensen die zorg nodig hadden.

Jules nam echter in 1945 het besluit om uit het instituut te vertrekken. Toen hij geen kantoorwerk kon vinden, ging hij op vakantie naar zijn vriend Wim in Delft. Daar vond hij zijn eerste baan als pianist en het huis van de ouders van zijn vriend Wim werd zijn kosthuis.¹³⁴ Een blinde die zelf zijn geld verdiende en in een kosthuis woonde was toen nog vrij uniek, maar kwam in de jaren daarna, zoals beschreven in hoofdstuk drie, steeds vaker voor. De wens van blinden voor emancipatie is later ook te zien in het beleid wanneer de blinden inspraak kregen in de stichting Het Nederlandse Blindenwezen.

Oud-leerling 1942-1956

Een oud-leerling, nog steeds woonachtig in Grave, geeft door middel van *oral history* ook inzicht in zijn ervaringen op het instituut.¹³⁵ Hij was van 1942, op zevenjarige leeftijd, tot 1956 intern op het instituut.¹³⁶ In deze periode was, zoals aangetoond in hoofdstuk drie, de normaliteitslogica overheersend en werden blinden steeds meer gezien als normale mensen met potentieel om zelfstandig te leven. Steeds meer werd mogelijk voor de mensen met een visuele beperking. Toch was het leven tijdens de beginjaren van zijn opleiding erg streng. Je mocht bijna nooit naar huis en er was weinig privacy.¹³⁷ Hij was uiterst muzikaal en speelde piano, klarinet in de instituutsharmonie, accordeon en hij had bandjes en orkestjes. Daarnaast

¹³² Ibidem, 47.

¹³³ Ibidem, 30-33.

¹³⁴ Ibidem, 98-99.

¹³⁵ Interview oud-leerling 5 juni 2024, bijlage 5.

¹³⁶ Ibidem, 00:01:52.

¹³⁷ Ibidem, 0013:52-00:15:15.

had hij zijn diploma's Nederlandse Handelscorrespondentie, machineschrijven, braille stenografie en was hij bezig met Engelse Correspondentie en muziekstudie. Dit werd hem echter te veel en hij werd overspannen voor een half jaar naar huis gestuurd om uit te rusten.¹³⁸ Het feit dat hij zo veel kon leren en werken dat hij overspannen raakte, laat duidelijk zien dat opleiding en werk niet meer alleen als bezigheidstherapie werden gezien, maar belangrijk werden geacht.

Over werken na zijn studie vertelt hij ook veel in de richting van de normaliteitslogica en het leven buiten het instituut. Hij vertelt dat Philips en de ministeries veel blinden en slechtzienden aannamen op kantoor.¹³⁹ Het verplicht op het instituut blijven was helemaal verdwenen. Zo verteld deze meneer dat de fraters toen hij ging werken tegen hem zeiden: 'De tijd dat mensen hier in het tehuis mogen blijven is voorbij. Zorg krijg je nog één jaar respijt, maar dan over een jaar moet je maar zien dat je een kosthuis in Grave hebt'.¹⁴⁰ Er werd dus op aangedrongen een eigen plek te vinden. Alhoewel de meesten het instituut verlieten is dat bij deze meneer anders gegaan. Hij ging, tot hij later trouwde, in een kosthuis wonen, maar hij kreeg een baan in de bibliotheek op het instituut bij het net opgerichte 'gesproken boek', waar hij geluidstechnicus werd.¹⁴¹ Zo bleef hij toch nog bij het instituut betrokken.

Conclusie

Hoewel de ervaringen van mensen met een visuele beperking schaars zijn, is het belangrijk om naar deze verhalen op zoek te gaan. De sociale gevolgen van het hebben van een beperking worden pas echt duidelijk als bekend is hoe machtsverhoudingen en beperkingen werden ervaren. Hoewel dit hoofdstuk maar twee ervaringsverhalen kort beschrijft, liet het zien dat de machtsstructuren die uit analyse blijken, ook in de ervaringen van de blinden en slechtzienden zelf terugkomen. Interessant is dat veranderingen zoals de roep om emancipatie bij de blinden zelf al eerder door leek te schemeren, dan bij de religieuzen en beleidsmakers. Deze belangrijke informatie blijft achter als er niet gezocht wordt naar de stemmen van de mensen met een beperking zelf en daarom zal dit nog meer moeten gebeuren.

¹³⁸ Ibidem, 00:07:24-00:08:59.

¹³⁹ Ibidem, 00:11:30.

¹⁴⁰ Ibidem, 00:50:54.

¹⁴¹ Ibidem, 0012:05-00:12:41.

Conclusie

Dit onderzoek heeft gepoogd te beantwoorden hoe de relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking te typeren was in het blindeninstituut in Grave in de periode 1882 tot 1965. Dit is gedaan vanuit de *disability history* door het onderzoek in te steken op de sociale en maatschappelijke consequenties van het hebben van een handicap en te bekijken welke machtsstructuren daarin te herkennen zijn in de jaarverslagen en het op de verslagen volgende tijdschrift *De Stem van Grave*. De machtsstructuren zijn de zorglogica, waarin wordt uitgegaan van afhankelijkheid van een persoon met een beperking en waarin de zorg voor dit individu centraal staat, en de normaliteitslogica, die uitgaat van een potentiële onafhankelijkheid van een individu, waarin het denken en doen gericht zijn op het normaliseren van een persoon met een beperking.

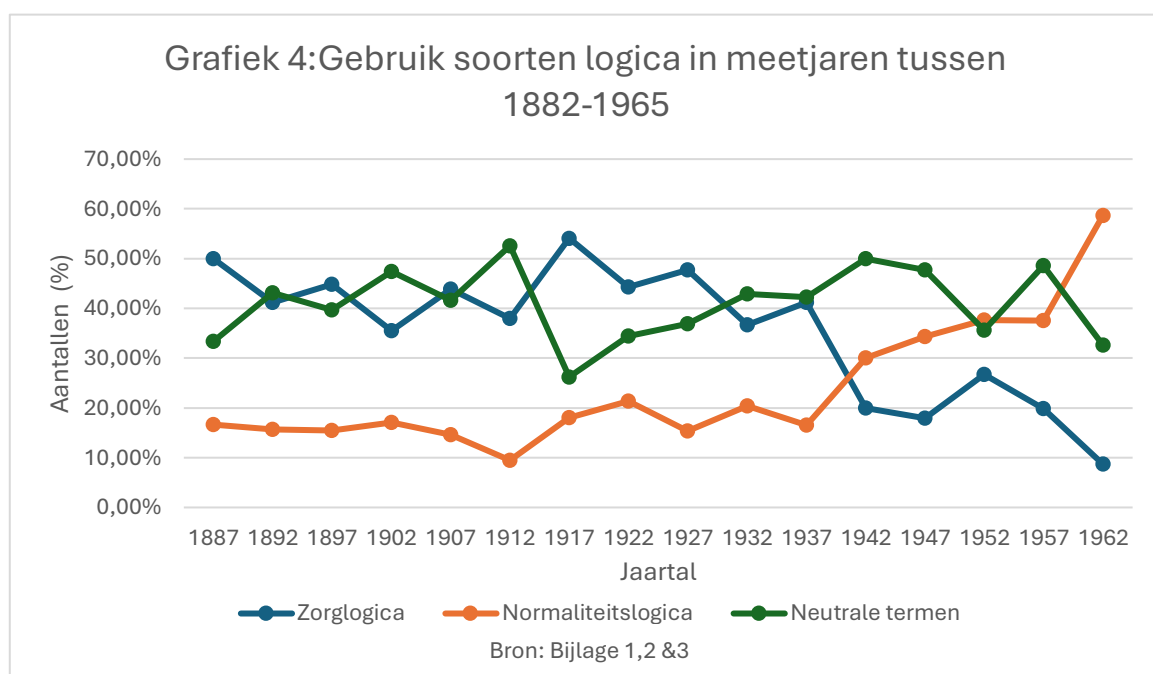
In hoofdstuk 1 werd de periode 1882 tot 1915 onderzocht. In deze periode was er voornamelijk sprake van zorglogica. De mensen met een visuele beperking werden voornamelijk beschreven als verzorgden die het beste in het instituut konden worden opgenomen. Ze waren nuttig voor de maatschappij door afgezonderd in een instituut te wonen en te werken. Daarnaast speelde op de achtergrond het idee van *charitas* een rol in de machtsverhoudingen. Vanuit deze liefdadigheid werden blinden verzorgd en was er medelijden met hen. Door voor hen te zorgen of geld aan de instituten te schenken, probeerden katholieken in de gratie van God terecht te komen. Het hebben van medelijden en het zorgen voor of geld doneren aan blinden, creëerde ook een machtspositie.

In het tweede hoofdstuk is een analyse gemaakt van de periode 1915 tot 1945. Ook in deze periode bleef voornamelijk de zorglogica de machtsstructuur waarin het leven op het instituut zich bewoog. Het lijkt in het taalgebruik soms nog strenger dan hiervoor omdat er uit angst om het morele overwicht te verliezen veel werd ingezet op hoe blindheid in de christelijke traditie paste. Deze angst komt voort uit de Nederlandse Blindenbond en de werkinrichtingen die in Nederland opgericht werden. Om de katholieken bij zich te houden, werd dan ook een Katholieke Blindenbond opgericht. In die trend speelde ook *charitas* nog steeds een rol in de machtsverhouding tegenover blinden. Hierin werd wel al duidelijk dat de blinden het medelijden dat vanuit de *charitas* naar voren komt, niet kunnen waarderen. Ze wilden meer als normale mensen gezien worden, maar dit gebeurde nog niet echt. Een verandering in de werkverschaffing leek de stap richting de normaliteitslogica wel steeds

meer mogelijk te maken. Nieuwe beroepen zoals typist zorgden voor meer potentieel om zelfstandiger te kunnen gaan leven en buiten de werkinrichtingen op het instituut te werken.

Het derde hoofdstuk maakte eenzelfde analyse voor de periode 1945 tot 1965. In deze periode was een duidelijke omslag naar de normaliteitslogica te bemerken. Mensen met een visuele beperking werden steeds meer als gelijken van zienden behandeld en *charitas* werd steeds minder een machtsmiddel. Medelijden werd zelfs expliciet losgekoppeld van *charitas*. Een landelijke samenwerking tussen organisaties voor visueel gehandicapten creëerde meer mogelijkheden en voorzieningen voor blinden waardoor ze zelfstandiger werden. Gedurende deze periode was de relatie tussen religieuzen en personen met een visuele beperking dan ook voornamelijk te typeren vanuit de normaliteitslogica. Er was steeds meer sprake van behandeling op gelijke voet en het potentieel van een persoon met een visuele beperking werd steeds meer erkend. Een leven op het instituut was dan ook niet meer wenselijk.

Het vierde hoofdstuk had een iets andere insteek en probeerde de mensen met een beperking uit het instituut ook zelf een stem te geven. De sociale gevolgen van het hebben van een beperking kunnen immers niet helemaal begrepen worden vanuit het perspectief van de mensen die de beperking hebben en die met de machtsverhoudingen moeten leven. Hoewel dit hoofdstuk maar twee verhalen van individuen heeft behandeld en niet compleet representatief kan zijn, laat het wel zien dat er onder de mensen met een beperking onvrede kan zijn over de bestaande machtsverhoudingen, maar dat er nog niks mee gebeurt, waardoor het in andere bronnen nauwelijks terug te vinden is. Hierom blijft het belangrijk op zoek te gaan naar de persoonlijke verhalen uit het instituut om zo een completer beeld te kunnen schetsen.

In grafiek 4 staan de resultaten van de individuele hoofdstukken samen in een grafiek. Hierin wordt nogmaals duidelijk dat de relatie tussen religieuzen en mensen met een visuele beperking in het grootste deel van de periode te typeren was vanuit de zorglogica maar dat na een geleidelijke toename, de normaliteitslogica vanaf de jaren '40 de overhand krijgt. Blinden werden door maatschappelijke veranderingen steeds meer behandeld als normale mensen met potentieel voor zelfstandigheid en vertrokken steeds vaker uit het instituut om zelfstandig te gaan wonen na een periode onderwijs genoten te hebben. Interessant zou nog zijn om in vervolgonderzoek meer te kijken naar persoonlijke ervaringen van 'zorgontvangers'. Daarnaast zou het goed zijn om in een groter onderzoek een nog langere periode te bestuderen en daarbij alle jaarverslagen en tijdschriften te analyseren in plaats van om de vijf jaar om nog meer inzichten te kunnen genereren. Ook een uitgebreide vergelijking met de situatie in andere landen zou nieuwe inzichten kunnen opleveren.

Bijlage 1: Analyse jaarverslagen 1882-1915

Jaar- verslag	Blz.	Tekst	Zorglogica (z), Normaliteitslogica (n), onduidelijk (-)	Opmerkingen
1887 ¹⁴²	2	Behoeftige blinden	Z	
	3	Verpleegden	Z	
	3	Arme blinden	-	Arm als in weinig geld
	4	Blinden	-	
	4	Verpleegden	Z	
	4	Blinden	-	
	4	Blinden	-	
	4	Voor wier verpleging	Z	
	4	Blinden	-	
	4	Oudleerlingen	N	Deze term insinueert dat ze niet alleen 'verpleegden' waren maar dat er ook wat geleerd werd
	4	Die door bijzondere omstandigheden schier hulpeloos geworden, weder verzochten in het Gesticht opgenomen te worden.	Z	Gaat over oud- leerlingen
	5	Behoeftige blinden	Z	Behoeftig mogelijk als in arm
	5	Blinden die zich aanboden, indien zij ze voor de opname geschikt achtten	Z	
	5	alle blinden, die in de Gestichten verpleegd werden, indien zij verlangden, er voortdurend kunnen blijven	Z	
	5	Hen die naar volbrachten leertijd, in den schoot hunner familiën terugkeerden, doch na eenige jaren door sterfgevallen of anderszins hulpeloos werden of minder goed in hun behoeften konden voorzien, zou opnieuw in een	Z	Blijkbaar zonder familie of hulp kunnen ze niet in hun behoeften voorzien

¹⁴² Delpher, *Eerste Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1887), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210246001:00001> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

		der Gestichten eene schuilplaats worden verstrekt		
	5	Ook zullen zij indien zich in hunne parochie een jeugdige blinde bevindt, dezen tijdig in een der Gestichten doen opnemen; want, wordt hiermede te lang gewacht, dan is dit steeds ten nadeele der ontwikkeling van zulke kinderen.	Z	'zij' zijn hier corespondenten die in de parochies geld inzamelen
	5	Bejaarde blinden, die behoeftig zijn, en verlangen in een gesticht opgenomen te worden	Z	
	6	Dankbare blinden	-	
	6	De blinden	-	
	7	jeugdige blinden	-	
	7	Blinden	-	
	7	Werkzaamheden en de uitspanningen der blinden	N	Ze kunnen dus 'werken', maar dit zijn vaak kleine taakjes als manden vlechten in het instituut.
	12	voorwerpen van vrouwelijken handarbeid, welke laatste door de blinde meisjes waren vervaardigd.	N	Blinden vervaardigen dus zoals ziende meisjes ook handwerkjes.
	12	doen wij de jongens het vervaardigen van alle soorten van mandwerken, het vlechten van stoelmatten, zoowel met biezen als met Spaansch riet, en vloermatten van biezen in alle afmetingen aanleren	N	Typisch werk van blinden
	12	De meisjes worden in alle vrouwelijke handwerken onderwezen, die op het gevoel kunnen verricht worden. Bepaaldelijk leeren zij breien, haken en knopen	N	
	12	Zij brengen het hierin op eene flinke hoogte en men staat soms verwonderd over het nette werk, dat zij leveren	Z	Verwondering dat ze net handwerk kunnen.
	13	De blinden begaafd met een muzikaal gehoor	-	

	14	Een drietal arme blinden kinderen	Z	
	14	Terwijl ook aan één volwassene, een oud-leerling van het Instituut op zijn herhaald en dringend verzoek weder eene schuilplaats in het geesticht is toegestaan	Z	
	14	den armen blinden	Z	
1892 ¹⁴³	2	Behoeftige blinden	Z	
	3	Bijna alle blinde kinderen zijn behoeftig, slecht weinige kunnen iets betalen voor hunne verpleging	Z	
	4	De ongelukkigsten van allen, de blinden	Z	
	4	de kinderen hunne vaardigheid in lezen, schrijven, rekenen, enz. alsmede hunne bedrevenheid in de verschillende handwerken te laten toonen	N	
	5	Zoolang één blinde te Grave wordt verpleegd	Z	
	5	Het schoone doel, dat bij deze Instelling voorzit: “De lijdende menschheid ter hulp te komen in hare meest ongelukkige ledematen [...]	Z	
	5	De ongelukkige blinden	Z	
	6	de verpleegde blinden	Z	
	6	Te voorzien in het onderhoud en de verpleging der blinden	Z	
	7	De blinden verdienen toch iets door hunnen arbeid. Ja, dat is zoo, maar bitter weinig.	N	
	7	arme blinden	Z	
	7-8	Zij zijn beter onderwezen dan zienden van hunne jaren uit hunnen stand. Zij zijn godsdienstig, zij arbeiden, zij zijn tevreden, opgeruimd, altoos vroolijk.	N	
	8	Bestonden nu de Gestichten niet, wat zou er dan van het meerendeel van hen terecht komen? Ik hoef U niet te	Z	

¹⁴³ Delpher, *Zesde Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1892), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210246006:00001> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

		antwoorden! Meer dan eens hebt gij een armen blinde langs den weg zien zitten of aan de hand van een kind van deur tot deur zien gaan, om aalmoezen in te zamelen.		
	8	Een dubbel ongelukkige: een blinde, die tevens arm is.	Z	
	9	De arme blinden	Z	
	9-10	Omdat de verpleegden zeer goed met het mandenmaken en andere vlechtwerken konden worden beziggehouden	Z	
	10	Verpleegden	Z	
	11	Medeverpleegden	Z	
	11	Verpleegden	Z	
	12	Verpleegden	Z	
	12	Zeer goed onderwezen en zeer bedreven in de vrouwelijke handwerken	N	
	13	Door dezen schooldwang voor blinden wordt de persoonlijke, individueele vrijheid geschonden	N	
	16	De gewone lagere school niet geschikt is voor het onderwijs der blinden: 1. Omdat de blinde vele zaken, welke daar onderwezen worden, niet leeren kan. 2. Omdat de blinde aldaar de eigenaardige hulpmiddelen, welke voor zijn onderricht noodzakelijk zijn, niet vindt. 3. Omdat de blinde tevens in handwerken moet bekwaamd worden, hetgeen aldaar onmogelijk is. 4. Omdat de volksschool en dergelijke de noodige ondersteuning niet kan bieden aan onderwezene oudere blinden.	Z	
	18	De leerlingen	N	
	18	de leerlingen	N	
	18	Het blinde kind	-	
	21	De blinden	-	
	21	Blinden	-	
	21	De blinde	-	
	22	De blinden	-	

	22	De groote meerderheid der blinden moeten gerekend worden tot den minder gegoeden of behoeftigen stand	Z	Blijkbaar zijn bijna alle blinden arm?
	23	Den blinden	-	
	23	Verpleegden	Z	
	23	Blinden	-	
	24	Blinden	-	
	24	Één verpleegde	Z	
	24	De blinde	-	
	24	De blinde	-	
	25	De blinden	-	
	25	De blinden	-	
	25	De blinde	-	
	25	De blinden	-	
	26	Jeugdige blinden	-	
	26	Blinden	-	
	28	Blinden	-	
	30	De blinde	-	
	31	De blinde	-	
	31	De blinde	-	
	31	De blinde	-	
	31	De blinden	-	
	31	't is waar, het schrijven van vlakschrift, ook met ons toestel is nog lang niet gemakkelijk te noemen; intusschen vindt de blinde voor de moeite die hij zich getroost, eene schoone vergelding in de mogelijkheid om met ieder met wie hij verlangt in correspondentie te treden en dat met een schrift zoo regelmatig, net en duidelijk, dat menig ziende het hem mag benijden	N	Blinde moeten moeite doen, maar kunnen dan wel met iedereen corresponderen (overigens wel door de goede toestel van de fraters, dus misschien toch een beetje zorglogica)
1897 ¹⁴⁴	3	Blinden	-	
	3	Blinden	-	
	3	Blinden	-	
	3	Arme blinden	Z	
	4	Arme blinden	Z	
	5	Blinden	-	
	5	De arme blinden	Z	
	6	De arme blinden	Z	

¹⁴⁴ Delpher, *Elfde Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1897), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210247001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

	6	Dagelijks stijgt dan ook uit de harten der arme blinden een dankbaar gebed ten hemel	Z	
	7	Het is ongetwijfeld eene zeer groote weldaad voor de blinden en voornamelijk voor de arme blinden, onderwezen te kunnen worden een ambacht of handwerk te kunnen aanleeren.	N	
	7	Zij (=de blinden) beseffen, dat zij nu geen trap lager meer staan dan hunne ziende broeders en zusters.	N	
	7	Zij (=de blinden) leeren zich zelven helpen, het besef van eigenwaarde wordt bij hen opgewekt	N	
	7	En hierdoor wordt het gemis der oogen bijna vergeten, althans het kruis drukt hen minder zwaar op de schouders	Z	
	7	Hoe weinigen zijn er, die in de wereld teruggekeerd in zulke gunstige omstandigheden geraken en vooral daarin blijven, dat zij door hun aangeleerd handwerk in hun onderhoud kunnen voorzien	Z	
	7	Werkinrichtingen voor volwassen blinden, waar zij tegen een matig dagloon kunnen gaan arbeiden of hunne waren afleveren, om door de inrichting te worden verkocht, deze zijn alleen mogelijk in groote steden. Doch waar zal in eene gewone landelijke gemeente een blinde werk vinden, om te kunnen leven? In eene betrekking als borstelmaker, mandenmaker, organist, muziekmeester, enz. verkiest men vooral in den tegenwoordigen tijd, nu voor elk vak te veel handen gevonden worden, voorzeker een ziende boven een blinde	Z	<p>Het idee is dus dat blinden beter af zijn in een werkinrichting waar zij afgezonderd van anderen werken</p> <p>Op pagina 7 wordt hierover gezegd: "hierover verder uit te weiden is overbodig, wijl iedereen, die een oogenblik nadenkt, zulks gemakkelijk kan begrijpen en onze meening zal</p>

				deelen.” Blijkbaar is het dus super logisch
	7-8	Indien er zich geene overwegende redenen tegen verzetten, hebben de Besturen der beide Gestichten zich steeds als regel gesteld, die blinden, welke in hunne jeugd zijn aangenomen en bij hunnen ouders of familie geen goed te huis kunnen vinden, in hunne Gestichten zoolang mogelijk te behouden	Z	Mensen gaan dus of naar familie of naar een gesticht. Blijkbaar is over op zichzelf wonen, geen optie
	8	Volwassen blinden	-	
	8	Volwassen blinden	-	
	8	Half-blinden, die het gewoon onderwijs op de school der zienden niet kunnen volgen [...] Zij kunnen zich echter gewoonlijk in huis en overdag op de straat zonder gevaar bewegen, doch blijven van onderwijs en opleiding verstoken	Z	Slechtzienden worden dus wel geacht meer te kunnen, alleen opleiding is lastig
	8	Dusdanige personen vaak liefderijke verpleging en verzorging noodig hebben	Z	Gaat over slechtziende personen
	8	Doch langdurige ondervinding heeft ons geleerd, dat zij in een Blindengesticht veel minder op hunne plaats zijn, dan in eene gewone school of eene werkplaats der zienden	Z	Gaat over slechtziende personen
	9	De blinde meisjes	-	
	9	De blinden	-	
	10-11	Door deze werkverschaffing behoudt de blinde zijn gevoel van eigenwaarde en voelt niet, dat hij eene aalmoes ontvangt, wijl hij zelf zijn brood tracht te verdienen	Z	Hij voelt dus niet dat hij uit medelijden hulp ontvangt, maar deze zin insinueert dat het eigenlijk wel zo is
	11	Medeverpleegden	Z	
	12	Verpleging	Z	
	12	Verpleegde	Z	
	14	Blinde meisjes	-	
	14	Arme blinden	Z	

	14	Blinden	-	
	15	Harmonie der blinde jongens	-	
	15	Een kleine blinde	-	
	15	Eerwaarde Fraters, die zich met opoffering van alles aan het heil der arme medemenschen wijden	Z	
	15	Lotgenooten in de blindheid, misdeelden der natuur	Z	
	15	De arme blinde	Z	
	15	Blinde meisjes	-	
	15	Wij missen het licht onzer oogen en moeten op het woord van een ander aannemen, hoe schoon de natuur is, welke ons omgeeft; wij worden echter bestraald door het inwendig licht van ons verstand en vooral door het bovennatuurlijk licht van ons Geloof	Z	Door te zeggen dat ze het licht in hun ogen missen, insinueren ze dat er iets mis met ze is.
	16	Wij missen het gebruik van onze oogen	Z	
	17	Blinden	-	
	17	Blinde jongens	-	
	17	De arme blinden	Z	
	17	Blinde	-	
	17	Leerlingen	N	
	17	Blinden	-	
	18	Opleiding der blinden	N	
	18	Onderwijs der blinden	N	
	18	Blinden	-	
	18	Blinden	-	
	19	De ongelukkigen	Z	
	23	De arme blinden	Z	
	23	De artikelen, door de blinden vervaardigd	N	
	23	De arme blinden	Z	
	28	Het braille-alphabet besloten is in zes punten, welke zoodanig geplaatst zijn, dat zij twee rijen van drie punten boven elkaar [...] vormen, alle teekenen in zich besluit, die de blinden behoeven voor het samenstellen van boeken en het voeren van correspondentie onder elkaar.	N	Blinden zijn dus in staat om boeken en brieven te lezen en schrijven
	28	De blinden	-	

	29	De blinden	-	
	29	Onderwezen blinde	N	
	31	De blinden	-	
	32	De blinde	-	
	47 ¹⁴⁵			
1902 ¹⁴⁶	2	Onze blinden	-	
	4	Behoeftige blinden	Z	
	5	Het schoone doel, dat bij deze Instelling voorzit: “de lijdende menschheid ter hulp te komen in hare meest ongelukkige ledematen, niet slechts voor het godsdienstige, maar ook zooveel mogelijk voor het maatschappelijke leven”	Z	
	5	Plaatsing en verpleging van meerdere ongelukkige, blinde kinderen	Z	
	5	Diep ongelukkige wezens	Z	
	6	Ongelukkige blinden	Z	
	6	Behoeftige blinden	Z	
	7	Behoeftige blinden	Z	
	8	Ongelukkigen	Z	
	9	Arme blinden	Z	
	10	Arme blinden	Z	
	10	Onze blinden	-	
	10	Een der kleine blinden	-	
	10	Ongelukkigen, van het kostbare licht verstoken	Z	
	11	Het zware kruis der blindheid heeft hen van 't licht beroofd	Z	Blindheid is een last
	12	Een der kleine blinden en zijn lotgenooten	Z	
	13	Ongelukkigen	Z	
	13	Van ongelukkigen, tevreden en waarlijk gelukkige menschen worden gemaakt	Z	
	13	Verbleegden, gebukt gaande onder het zware kruis der blindheid	Z	
	13	De blinden	-	
	13	Den blinden	-	

¹⁴⁵ Hier wordt opgehouden met het analyseren van het jaarverslag. De rest van het verslag is een levensbeschrijving van een Graafse blinde. Hoewel interessant, het is een verhaal van de successen van iemand ondanks zijn blindheid, gaat het niet over het instituut en drijft het te ver voor de beperkte grootte van deze scriptie om het compleet te analyseren.

¹⁴⁶ Delpher, *Zestiende Jaarverslag van het Instituut voor R.K. Blinden te Grave* (1902), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210261001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

	13	Den arbeid der mandenmakers, stoelenmatters	N	Hier worden heel even de blinden als mensen met een beroep omschreven
	13	Blinde	-	
	14	Deze blinde vertoefde van af 13 sept. 1881 in het Gesticht. Hij mocht onder de beste mandenmakers gerekend worden en ook met het vlechtwerk was hij zeer vertrouwd	N	
	15	De blinde	-	
	15	Lotgenooten	Z	
	16	De blinden concurreerend met andere fabrieken kunnen opgaan	N	
	16	De blinden vertrouwd te maken met werkzaamheden, welke in letterlijken zin aan hunne handen kunnen toevertrouwd worden	N	
	16	Blinden	-	
	16	Kleine blinden	-	
	16	Kleine blinde volkje	-	
	17	De blinden	-	
	17	Miste niet enkel het licht harer oogen	Z	
	17	De meisjes zeer bedreven zijn in de verschillende vrouwelijke handwerken	N	
	18	De blinde meisjes, die voor dit vak (=borstelmaken) opgeleid worden	N	
	18	Blinde meisjes	-	
	18	Blinden	-	
	18	Arme blinden	Z	
	18	Dankbare blinden	-	
	19	Dankbare blinden	-	
	19	Onze arme blinden	Z	
	19	Blinden	-	
	19	Arme blinden van Grave	Z	
	20	Blinden	-	
	20	Jeugdige blinden	-	
	20	Blinden onzer gestichten	-	
	20	Is de jeugdige blinde meer speelsch en de bejaarde meer gemelijk, dan in het algemeen	N	Blijkbaar ook gelijkenis tussen

		de niet-blinden zijn, dan kan ons antwoord kortweg neen luiden. Toch zijn de jeugdige blinden over het algemeen ook niet minder speelzuchtig, dan de jeugdige zienden.		zienden en blinden
	20	Dat hun blind kind minder levenslustig schijnt, dan hunne overige kinderen, het is zeker dat niet de stillere geaardheid, maar wel de ongunstige omstandigheid, waarin de jeugdige blinde zich tusschen zijne goed ziende broertjes en zusjes bevindt, daarvan de oorzaak is. Onder huns gelijken, in gestichten levend, toonen zich de jeugdige blinden even speelsch als de jeugdige zienden.	Z	Afgezonderd floreren de blinden volgens dit verslag dus beter.
	21	De droeve kwaal der blindheid	Z	
	21	Blinde jeugd	-	
	21	In hun gaan en gewone bewegingen en gebaren, hebben de blinden bijna allen iets stijfs en eigenaardigs.	Z	
	21	Voor het overige spelen en loopen de blinden in de open lucht even gaarne als de zienden	N	
	21	Zelfs zijn er onder hen blindgeborenen, die zich zeer gemakkelijk op schaatsen over het gladde ijsvlak bewegen	N	Mogen dit "natuurlijk wel alleen onder toezicht en leiding van zienden"
	21	De blinden	-	
	22	De blinden	-	
	22	Sommigen blinden	-	
	22	De blinden	-	
	23	De blinde	-	
	23	De blinden	-	
	23	De blinden	-	
	24	De blinden	-	
	24	De blindheid verandert in geen deele de natuurlijke geaardheid. Het is dan ook stellig waar, dat de blinden	N	

		even goed als de niet blinden hun deel hebben in de elken mensch aangeboren neiging tot weten		
	24	Daar zij het zintuig missen, hetwelk in de meeste gevallen veroorlooft op de vlugste en gemakkelijkste wijze aan die neiging tot weten te voldoen, is het duidelijk, dat zij eenmaal verstrooid zijnde, ook langer verstrooid blijven.	Z	
	24	Maar de blinde is juist tengevolge zijner blindheid ook meer aan verstrooidheid blootgesteld	Z	
	24	Zijn de oogen des blinden ook al gesloten, de ooren zijn zooveel te beter geopend	N	1 zintuig beter door wegvallen iets anders
	24	De blinden niet alleen evenveel, maar zelfs meer, dan wij zienden aan verstrooidheid lijden en dat het diensvolgens hun nog meer dan ons kost, den geest onverdeeld op één punt gevestigd te houden.	Z	
	25	De namen van twee of drie onzer blinde schaakspelers zijn dan ook vrij geregeld te vinden in de lijst der goede oplosers van de problemen	N	Hierop volgt nog meer lof over de blinden die schaakproblemen oplossen
	26	Dat de blinden zich ook hierin (schaken) boven het alledaagsche verheffen	N	
	26	Onze blinden	-	
	26	De blinden	-	
	26	De blinden	-	
	26	De blinden	-	
	27	Onze blinden	-	
	27	De blinden	-	
	27	Onze blinden	-	
	28	Blinden	-	
1907 ¹⁴⁷	2	Onze blinden	-	
	4	Behoeftige blinden	Z	

¹⁴⁷ Delpher, *Een en twintigste Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave, over het jaar 1907*, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210266001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

5	“De lijdende menschheid ter hulp te komen in hare meest ongelukkige ledematen	Z	
5	Plaatsing en verpleging van meerdere ongelukkige, blinde kinderen	Z	
5	De diep ongelukkige wezens	Z	
6	Ongelukkige blinden	Z	
6	Behoeftige blinden te Grave	Z	
7	Behoeftige blinden	Z	
7	Behoeftige R.K. blinden	Z	
8	Ongelukkigen	Z	
9	Ongelukkigen	Z	
9	Arme blinde kinderen	Z	
9	Ongelukkige kinderen	Z	
10	Arme blinden	Z	
10	Wie zou geen medelijden hebben met een blinde en zeker met een armen blinde?	Z	
10	De blindheid is wel het grootste ongeluk, dat een mensch kan treffen	Z	
10	Een ongelukkige	Z	
10	Blinden	-	
10	Blinden	-	
11	Blinden	-	
11	Deze ongelukkigen	Z	
11	Onze blinden bijna allen zijn uit den behoeftigen stand	Z	
11	De ongelukkigsten der ongelukkigen	Z	
11	Verpleegden	Z	
11	Een blinde	-	
11	Hun zwaar kruis der blindheid	Z	
12	Blinden	-	
12	Arme blinden	Z	
12	Ongelukkigen	Z	
12	Blinde kinderen	-	
13	Arme blinden	Z	
13	Arme blinden	Z	
14	Arme blinden	Z	
14	Arme blinden	Z	
14	Arme ongelukkigen	Z	
14	Arme blinden	Z	
14	Verpleegden	Z	
15	Blinden	-	
15	Blinden	-	
15	Blinden	-	
15	Blinden	-	

	15	Met jongen moed en ondernemingsgeest oefent hij nu het borstelmaken uit en naar wij tot ons genoeg meermalen van hem mochten vernemen met voldoende succes.	N	
	15	Van harte hopen en wenschen wij, dat geestkracht en opgewektheid hem nooit mogen begeven, en hij steeds edele vrienden en begunstigers vinde, ten steun in den strijd om het bestaan, die toch vooral voor den blinde zooveel moeilijks heeft.	Z	
	15-16	Werd hij in ons Instituut opgenomen om gedurende eenige jaren een ambacht te leeren, waardoor hij dan op eerbare wijze zijn brood zou kunnen verdienen. Gedurende ruim twee en een half jaar leerde hij het borstelmaken	N	
	16	Kleine blinde kinderen	-	
	16	Kleinde blinde	-	
	16	Dat gemis is voor den blinde steeds nadeelig, gelijk ook bij den gewonen zienden mens een te-kort in de vorming en opvoeding zijner jeugd zich in het later leven altijd meer of minder doet gevoelen.	N	
	16	De regel, dat men om iets grondig en goed te kunnen, dit van de jeugd af moet leeren, geldt voor alle menschen, ook voor menschen die het gezichtsvermogen missen.	N	
	16	Blinden	-	
	16	Blinden	-	
	16	Kleine blinden	-	
	17	Kleine blinde	-	
	17	Volwassen blinden	-	
	17	Vorming en onderwijs zooals een blinde dat noodig heeft, kan hij in den regel slechts hebben van speciale onderwijzers in een instituut.	Z	

	17	Jeugdige blinden	-	
	18	Waar de jeugdige blinden opvoeding, school- en vakonderwijs kunnen genieten	N	
	18	Jeugdige blinde kinderen	-	
	18	Katholieken blinden	-	
	18	Blinden zijn over 't algemeen zwak van constitutie en meer vatbaar voor sommige ongesteldheden dan de normale mensch	Z	
	18	Blinde kweekelingen	N	Deze term kom ik hier voor het eerst tegen
	18	De blinde	-	
	18	De blinde	-	
	18	Kweekelingen	N	
	18-19	Het schoolonderwijs is voor den blinde nog van veel meer belang dan voor den ziende. Deze laatste vindt na het eindigen der schooljaren steeds gemakkelijke gelegenheid om het geleerde te onderhouden en zich verder te ontwikkelen, door het lezen van couranten en boeken, die hem overal ten dienste staan. De blinde verkeert niet in hetzelfde geval	Z	
	19	Bij het vakonderwijs is het ons doel den blinden steeds het geheele vak te leren. 't Is niet genoeg dat de blinde een mand of borstel kan maken. Hij moet zooveel dit voor hem mogelijk is het mandenmaken, borstelmaken, enz. leeren, moet op de hoogte komen van de grondstoffen, die verwerkt worden, moet grondig vertrouwd worden met het in zijn vak voorkomende werk, moet daarin handigheid krijgen, zoodat men hem gerust eene bestelling kan toevertrouwen, zeker dat het bestelde naar wensch zal worden afgeleerd.	N	

	19	Bij den aanvang zijn de moeilijkheden voor den blinde zeer groot, maar wanneer hij eenigzins gevorderd is en gevoelt iets te kunnen, worden ook ijver en werklust grooter, en krijgt hij een gevoel van zelfstandigheid en eigenwaarde, die zijn zedelijk karakter verhoogen en hem moed geven om iets te durven en te kunnen in zijn later leven.	N	
	19	Onzer blinden	-	
	19	Blinden	-	
	21	De blinden	-	
	21	De blinden	-	
	21	Blinden	-	
	21	Blinden	-	
	21	Blinden	-	
	22	Blinden	-	
	22	Blinden in verpleegd worden	Z	
	22	Na volbrachten leertijd worden de ouderen verder opgeleid in de muziek, in vele nuttige en fraaie handwerken, in het borstel en mandenmaken, enz. enz.	N	
	22	Bekwaamheid der blinden	N	
	22	Niet zelden gebeurt het, dat men opziet tegen een bezoek bij de blinden, omdat de aanblik van die hulpbehoevenden zwaarmoedige gedachten zou verwekken. Men stelt zich dikwijls voor, dáár treurende, ontevreden wezens te zullen zien, die haast geen voetstap durven zetten, uit vrees te struikelen.	Z	Gedachte van de buitenwereld en niet van de religieuzen
	22	Alle blinden verkeeren in een vrolijke, opgewekte stemming, bewegen zich bijna even vrij dan zienden, zijn altijd nuttig bezig en gevoelen zich hier zoo recht op hare plaats	Z	
	22	Blinde	-	

	23	Van hare blindheid genezen	Z	
	23	Onze blinde	-	
	23	Vrouwelijke blinden	-	
	25	Blinden	-	
	25	De groote kunstvaardigheid, waarmee de blinde meisjes beide geschenken vervaardigden	N	
	25	Blinden	-	
	25	Blinde meisjes	-	
	25	Met onvermoeiden, steeds klimmenden ijver trachten ze voortdurend heur arbeid nog te verbeteren en nieuwe, schoonere zaken te maken. Worden hare handwerken steeds hoog geroemd, niet minder lof oogsten zij in met de muziek, waarin ze zoo bedreven zijn, dat ze gerust met talentvolle musici kunnen wedijveren.	N	
	26 ¹⁴⁸	Den arme blinden, die hulpbehoevenden onder de hulpbehoevenden	Z	
1912 ¹⁴⁹	2	Onze blinden	-	
	4	Behoeftige blinden	Z	
	5	De lijdende menschheid ter hulp te komen in hare meest ongelukkige ledematen	Z	
	5	Plaatsing en verpleging van meerdere ongelukkige, blinde kinderen	Z	
	6	Ongelukkige blinden	Z	
	6	Behoeftige blinden	Z	
	7	Behoeftige blinden	Z	
	7	Behoeftige R.K. Blinden	Z	
	8	Ongelukkigen	Z	
	9	Blinde meisjes	-	
	9	Blinde jongens	-	
	14	De blinden	-	
	14	Verzorging onze blinden	Z	
	14	Arme blinden	Z	

¹⁴⁸ De volgende pagina's bevatten een algemenere studie over blinden in het algemeen en wat voor een gebreken blindheid aan de geest veroorzaakt. Omdat dit aan de doelgroep (blinden op het instituut) en het doel van de onderzoeksvraag voorbijischiert, is dit hoofdstuk niet opgenomen in de analyse.

¹⁴⁹ Delpher, *Het Zes en twintigste Jaarverslag van het Instituut of gesticht voor R.K. Blinden te Grave, over het jaar 1912*, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210271001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

	14	Hen, die van het gezicht beroofd, hun hart uitstorten voor den troon van God, om den zegen af te smeeken over degenen, die met veel opoffering hun het kruis verlichten en hun ongeluk doen vergeten	Z	
	15	De blinden	-	
	15	De afnemers zullen overtuigd zijn, dat ook zij in dit vak zeer goed bedreven zijn	N	
	15	Blinde meisjes	-	
	15	Gij kunt dus een schoone aalmoes aan de blinden verstrekken door hun werk te verschaffen	Z	Het kopen van hun werk is dus een liefdadigheid
	15	De blinden	-	
	16	Dankbare blinden	-	
	17	Blinden	-	
	17	De blinden	-	
	17	Blinden	-	
	17	Blinden	-	
	17	Dankbare blinden	-	
	18	Blinden	-	
	18	Blinden	-	
	18	Blinden	-	
	18	Welk een ontzettend ongeluk het is blind te zijn	Z	
	18	Blinden	-	
	18	Arme kleine blinden de weldaad te geven van eene opvoeding en onderwijs zoals zij dat moeten hebben en zij nergens kunnen vinden dan in een instituut	Z	
	18	Behoeftige blinden	Z	
	18	Behoeftige blinden	Z	
	18	De blinden	-	
	19	Blinden	-	
	19	Deernis met de blinden	Z	
	19	Arme blinde kinderen	Z	
	19	Blinden	-	
	19	Leerlingen die niet totaal blind zijn	N	
	19	Den toestand der blinden	Z	
	19	Getracht hen zoo min mogelijk afhankelijk te maken van de gevolgen die het	N	

		missen van het gezicht met zich brengt		
	19	De blinden vormen tot een gelukkig, werkzaam en nuttig leven	N	
	20	Anders zou het geluk dat zij (=mensen met een heel klein beetje zicht) hebben van nog eenig gezichtsvermogen te bezitten, voor hen de aanleiding zijn van een leven te moeten leiden van onwetendheid, van ongeschiktheid tot alles: een last voor zich zelve en voor anderen	Z	
	20	Blinden	-	
	21	Goede vorderingen maakte en zich tot een flink werkman vormde. Thans beoefenen zij in hunne geboorteplaats het aangeleerde handwerk en wij hopen gaarne dat het hunnen ijver en arbeidzaamheid niet aan werk zal ontbreken	N	
	21	De blinde	-	
	21	De blinden	-	
	22	De blinden	-	
	22	De blinden	-	
	23	De meeste menschen zijn van meening, dat er van blindgeboren kinderen of van hen, die in hunne eerste levensjaren het licht der oogen verloren hebben, niets te maken is.	Z	
	23	Wie zoo denkt neemt er ook de proef niet van en het onvermijdelijke gevolg hiervan is dat zulke kinderen naar ziel en lichaam wegwijnen. [...] ze dienen anderen en vooral hunne huisgenooten tot grooten last.	Z	Als blinden niet in het instituut komen
	23	Het eenigste, wat zulke beklagenswaardige schepseltjes nog leeren is wat ellendige muziek, juist voldoende, om als bedelaar de opmerkzaamheid te trekken	Z	Als blinden niet in het instituut komen

		en het medelijden op te wekken.		
	23-24	Wat men van hem (=een blinde) maken kan, grenst aan het ongeloofelijke. Er zijn zelfs verhalen van een blinden portretschilder, van blinde geleiders van reizigers over bergen, van blinde natuuronderzoekers en landmeters.	N	
	24	Dit zijn echter zeldzame uitzonderingen. Ook moeten groote uitmuntende muziekmeesters, beroemde geleerden en schrijvers onder de blinden niet gezocht worden.	Z	
	24	Wilt gij u overtuigen, wat van de meeste blinden zonder onderscheid kan gemaakt worden bezoek dan eens onze Blinden-instituten en bezichtig er de grove en fijne handwerken, de borstels, manden enz. die de blinden vervaardigen. Zij die zulke voorwerpen kunnen maken, zijn ook in staat zich te voeden met den arbeid hunner handen en dus hun eigen brood te eten	N	
	24	Blinde kinderen	-	
	24	Blinden	-	
	24	Wijze van behandeling	Z	
	24	Droevig lot der blindheid	Z	
	24	Ongeneeselijke blindheid	Z	
	25	Blinde kinderen	-	
	25	Verpleging	Z	
	25	Blinde kind	-	
	25	Hoe meer een blinde zich zelf weet te helpen, hoe minder hij van toevallige omstandigheden afhankelijk wordt, hoe meer hij kan, hoe beter hij zich weet bezig te houden	N	
	25	Blind kind	-	
	25	Anderen zijn erg onhandig	Z	

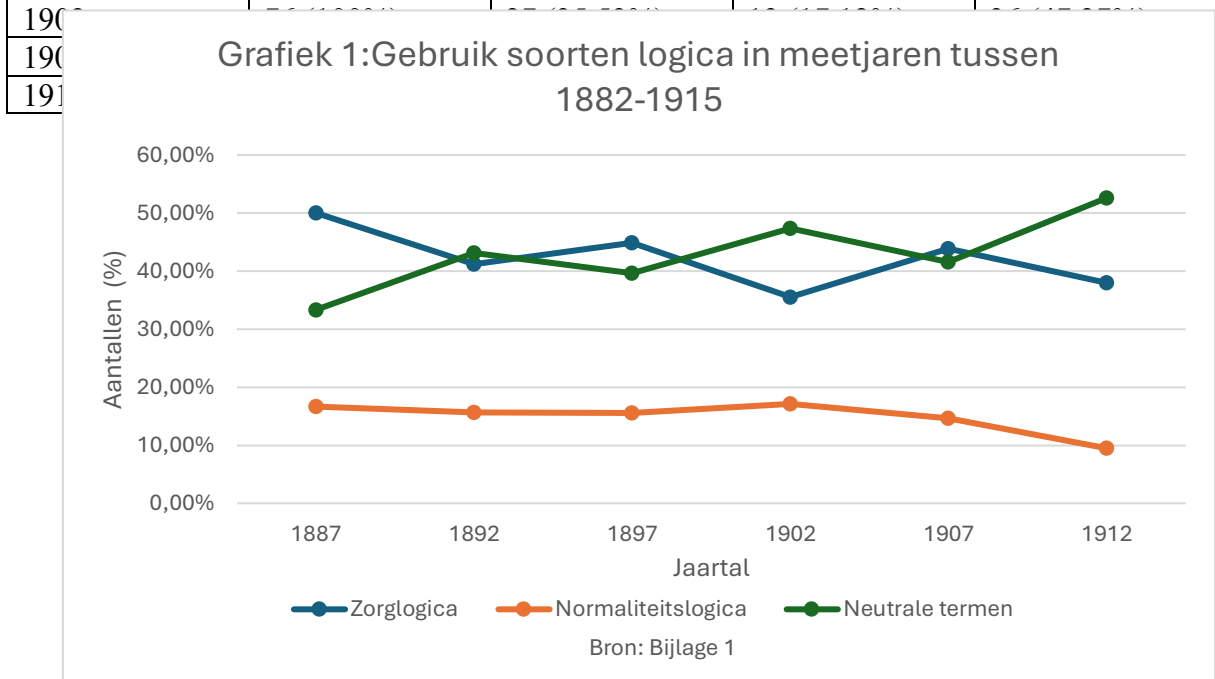
	25	Over het algemeen denkt men te gauw, dat een blind kind dit of dat niet leeren kan. 't Is waar, het kost meer moeite; maar geprobeerd moet het toch worden, en dikwijls zal men ondervinden dat hunne andere zintuigen bij eene behoorlijke oefening eene vergoeding zijn voor het gemis hunner oogen.	Z	
	26	De blinde	-	
	26	De blinde	-	
	26	Blinde kinderen	-	
	26	Blinden	-	
	26	Blinde kinderen	-	
	26-27	Blinde kinderen moeten leeren loopen. Dat zulks onder leiding moet geschieden is niets bijzonders; bij gewone kinderen gaat dit immers ook zo; bij blinden behoeft het niet langer te duren.	N	
	27	Blinde kinderen	-	
	27	Blinden	-	
	27	Een blind kind	-	
	27	Blinden	-	
	28	Op een wandeling hebben ze meestal een geleider	Z	
	28	Een blinde	-	
	28	Een blinde	-	
	28	Een blind kind	-	
	28	Een blind kind	-	
	28	Een blind kind	-	
	28	Laat een blind kind niet ledig zitten; geef het allerlei voorwerpen in de hand, leer ze hem kennen, ook in hun deelen, praat er veel mee, tracht hen duidelijke en juiste voorstellingen te geven, goed en vroegtijdig te ontwikkelen. Dan zal er voor de toekomst een geschikt mensch uit groeien en zullen de armenbesturen later een bedelaar minder te onderhouden hebben; ook de Blindeninstituten zouden hiermee zeer gebaat zijn.	N	Blinde kan veel als hij goed opgeleid en opgevoed wordt. "weten de Ouders niet, hoe ze met hun blind kind moeten omgaan, dat ze dan verstandige en ervaren opvoeders der jeugd raadplegen en hun kind zoo spoedig mogelijk bv. op den leeftijd

				van 4-5-6 jaar in ons blindeninstituut plaatsen”
	30	Snelle vorderingen die ze hun ongelukkig kind zien maken	Z	
	30	Blinde meisjes	-	
	32	Men kan haast niet gelooven dat daar blinden bezig zijn	Z	
	32	Zij die de blinden werk verschaffen, haar nuttige of fraaie handwerken, borstel- of mandenwerk bestellen, oefenen insgelijks jegens haar een zeer groot werk van christelijke barmhartigheid	Z	
	33	De blinden	-	
	33	Het licht harer oogen verloor	Z	
	33	Het zware kruis der blindheid	Z	
	35	Het nut dat gymnastiek zoowel voor normale als abnormale kinderen oplevert	Z	
	37	Jeugdige blinden	-	
	37	Blinden	-	
	38	Houding des lichaams bij zitten, loopen en staan en bijna al hunne handelingen zijn zóó onbeholpen, zóó onnatuurlijk een zóó onhygiënisch, dat hun leeraar onbewust en van zelf er toe komt om daar eerst zijn zorgen aan te wijden	Z	
	38	Het blinde kind	-	
	38	De kleine blinde	-	
	38	De geheele som der uitwendige handelingen, houding van het lichaam bij zitten, staan en gaan en alle verder bewegingen, die het ziende kind door het gezicht bij anderen gedurig waarneemt en daardoor vanzelf op correcte wijze leert nadoen, moeten het blinde kind met veel geduld en tact worden bijgebracht, wil het hierin niet geheel zin leven onbeholpen blijven	Z	
	39	Het blinde kind	-	

	39	De blinden	-	
	39	Maar, al bereiken zij in menig opzicht hun doel niet volkomen, ze brengen het toch met en door hem (=hun leraar) zoo ver, dat het ieders hoogste verwondering moet wekken	Z	
	39	De blinden	-	
	39	De blinden	-	
	39	De ongunstige omstandigheden, waarin de blinden – vooral in de eerste levensjaren- in dit opzicht verkeerden, heeft bij hen die zucht tot beweging en bezigheid onderdrukt. En wat nog erger is, zij hebben zich in den regel nog tal van verkeerde gewoonten eigen gemaakt.	Z	
	39	Blinden	-	
	39	Den leerling	N	
	40	De blinden	-	
	40	De schuld hiervan zijn de allereerste opvoeders. In plaats toch van den kleinen blinde gepaste en doelmatige bezigheid en beweging te verschaffen, zijn allen er op uit om in alles en overal de helpende hand te bieden. Niets mag de kleine zelf doen. [...] Dat dit hoogst verkeerd en tot groot nadeel van den kleine is	Z	
	40	Toch laat zich de natuurlijke bewegelijkheid niet geheel onderdrukken, maar uit zich door velerlei onnatuurlijke en belachelijke bewegingen van hoofd en armen en het geheele bovenlijf.	Z	
	40	Die belachelijke aanwendsels, de verkeerde houding van het lichaam bij zitten, staan en gaan en bijzonder de onhebbelijke bewegingen van het hoofd en armen, zetten zich bij sommigen zóó vast,	Z	

		dat zij er, ondanks den voortdurenden oorlog dienen in de gestichten daartegen voert, nooit geheel vrij van worden.		
	41	Blinden	-	
	41	De jeugdige blinden	-	
	41	Jeugdige blinden	-	
	41	Jeugdigen blinden	-	
	41	De blinden	-	

Jaartal	Totaal	Aantal Z	Aantal N	Aantal -
1887	30 (100%)	15 (50,00%)	5 (16,67%)	10 (33,33%)
1892	51 (100%)	21 (41,18%)	8 (15,69%)	22 (43,14%)
1897	58 (100%)	26 (44,83%)	9 (15,52%)	23 (39,66%)

Bijlage 2: Analyse jaarverslagen 1915-1945

Jaar- verslag	Blz.	Tekst	Zorglogica (z), Normaliteitslogica (n), onduidelijk (-)	Opmerkingen
1917 ¹⁵⁰	2	Behoeftige blinden	Z	
	4	Onze blinden	-	
	4	Rooms-Katholieke blinden	-	
	5	Lijdende menschheid ter hulp komen in hare meest ongelukkige ledematen	Z	
	5	Plaatsing en verpleging van meerdere ongelukkige blinde kinderen	Z	
	6	Ongelukkige blinden	Z	
	6	Behoeftige blinden	Z	
	7	Behoeftige blinden	Z	
	8	Behoeftige R.K. blinden	Z	
	8	Ongelukkigen	Z	
	9	Menschen, beroofd van de onontbeerlijkste factoren	Z	
	9	't (wat de blinden kunnen) Is wonderbaar!	Z	
	10	Of is het niet verbazingwekkend, als kleine blinde jongens en meisjes vele onzer met twee flinke oogen voorziene schoolkinderen in de schaduw stellen, door eene ongekende vaardigheid in alle vakken, op onze moderne scholen onderwezen?	Z	
	10	Of stijgt uwe verwondering niet ten top, wanneer gij ingewikkelde stukken van beroemde componisten zoo kunstig hoort uitvoeren door blinden?	Z	
	10	Blinde meisjes	-	
	10	Blinden	-	
	10	Graafsche blinden	-	

¹⁵⁰ Delpher, *Een en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1917),
<https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211244001:00003> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

	10	Doet het uw oog niet vochtig worden te hooren, dat deze God dagelijks dankt voor zijne blindhed; datgene eene reis naar Lourdus niet wil onderenemen, om zijne genezing te gaan vragen aan de Onbevleete?	Z	Genezing met een wonder is mogelijk volgens de christelijke leer
	10	Maar, waar vandaan dat zoet geluk, die tevredenheid der blinden? Zeker de naaste oorzaak van dat alles [...] is de opofferende naastenliefde der Eerw. Fraters en zusters; doch de bron waaruit voortvloeit én de toewijding der laatsten en het geluk der eersten is de diep godsdienstige onvertuiging	Z	Geluk door de zorgen van de religieuzen
	11	Ons blindenvolkje aan het werk ziet	N	
	11	Arme blinden	Z	
	11	Onze kinderen	-	
	14	Ons blinden-volkje	-	
	14	Artikelen door de blinden vervaardigd	N	
	14	De blinden	-	
	14	Dankbare blinden	-	
	15	Dit werk, dat te voren een half dozijn blinden een prettige en nuttige bezigheid verschafte	Z	Werk is dus bezigheid en niet een baan
	16	Vier blinden geregeld in de drukkerij werkzaam waren	N	
	16	Onze blinden	-	
	16	De duisternis van hun aardsch bestaan, tegen de vreugde van het eeuwige licht hebben verwisseld	Z	Bij sterven gaan ze van het duistere bestaan naar het eeuwige licht
	18	Is hij toch een zeer goed muzikant en organist geworden	N	Ook een veelvoorkomend beroep voor blinden
	18	In plaats daarvan had hij eene groote geschiktheid ontvangen voor het onderwijzen van jeugdige lotgenoten in piano- en	N	Een blinde geeft dus les aan andere blinden

		orgelspel. Als lesgever heeft hij dan ook vele jaren in ons gesticht zeer goede diensten bewezen.		
	18	Lotgenooten	Z	
	18	Verschillende zijner leerlingen zijn flinke organisten en sommigen zelfs bekwame componisten geworden.	N	
	18	lotgenooten	Z	
	18	Zelfstandig te kunnen werken	N	
	18	Lotgenooten	Z	
	18	Blinden	-	
	19	De lange jaren, die hij hier op aarde geduldig in duisternis doorbracht, hiernamaals het eeuwige licht, in ruime mate zijn geschonken	Z	
	19	Lotgenooten	Z	
	19	Drie verpleegden	Z	
	19	Hij is een flink werkmans geworden en zal, als de omstandigheden wat meewerken stellig, zoo niet geheel en al, dan toch voor een goed gedeelte, het noodige voor zijn onderhoud kunnen verdienen	N	
	20	Moest men zich vergenoegen hem bezigheid te verschaffen met werkzaamheden	Z	
	20	Zes verpleegden	Z	
	22	Grooten Graafschen Blinde: <i>Joachim George le Sage ten Broek</i>	N	In zijn naam gaan ze de bibliotheek oprichten
	25	Wijnberg's blinden	-	
	25	Blinde meisjes	-	
	25	Blinde congreganten	-	
	25	Borstelmaken (haar gewoon vak)	N	Weer typisch blindenwerk
	26	Blinde meisjes	-	
	26	Werd er veel werk gemaakt van gymnastische oefeningen, die	Z	

		ontspanning geven en tevens flink postuur, (waarop ter dege moet gelet worden bij blinden,) niet minder zorg werd besteed aan het onderricht in de klas.		
	26	't Is verwonderlijk, hoe vlijtig ons blinden-volkje de nieuw wereld-hulptaal (=Esperanto) aanleert!	Z	
	27	Reeds zijn wij in verbinding met het Blinden-Instituut van Parijs, dat ons allerlei esperanto-werken voor blinden verschaft. Wij voor ons durven in de Esperanto-taal een nieuw licht begroeten, dat den blinden een veilige gids zal wezen op hun duister levenspad.	Z	
	27	Blinden van den Wijnberg	-	
	27	Werd door een dwaze moeder thuis gehouden	Z	Blinden kunnen naar het idee van de zusters alleen floreren onder hun zorg
	28	Blinde kinderen	-	
	28	Lotgenooten	Z	
	30	Ongelukkige	Z	
	31	Gelijk ieder groot lijden dat den mensch treft, zoo doet ook de blindheid in de ziel van den beproefde op de eerste plaats het gevoel ontstaan van hulpbehoevendheid en machteloosheid, om zich in zijn lot te schikken	Z	
	31	Het blindeninstituut een veilig toevluchtsoord is voor velen onzer blinde medemenschen	Z	
	31	Blinden die zich in de maatschappij of bij hun bloedverwanten beter thuis voelen	N	

	38 ¹⁵¹			
1922 ¹⁵²	2	Behoeftige blinden	Z	
	3	Onze blinden	-	
	3	Rooms-Katholieke blinden van beider geslacht	-	
	4	Plaatsing en verpleging van meerdere ongelukkige blinde kinderen	Z	
	4	Diep ongelukkige wezens	Z	
	4	De lijdende menschheid ter hulp komen in hare meest ongelukkige ledematen	Z	
	4	Arme blinde kinderen	Z	
	5	Ongelukkige blinden	Z	
	5	Behoeftige blinden te Grave	Z	
	6	Behoeftige blinden	Z	
	6	Behoeftige R.K. blinden	Z	
	9	Behoeftige blinden	Z	
	10	Het blinde kind	-	
	10	Blind kind	-	
	10	Voor blinden geschikt handwerk	Z	
	10	Leerlingen die opgeleid worden voor muzikonderwijzer, organist of pianostemmer	N	Organist is een traditioneel blindenberoep maar ze mogen dus ook les gaan geven
	10	Voor beide groepen eene speciale opleiding in het instituut noodig is, gescheiden van de leerlingen, die het gewone onderwijs volgen	Z	
	11	Thuiswerkende Blinden, ook zij, die als muzikonderwijzer of organist of op andere wijze zich een bestaan hebben verzekerd, meestal hulp nodig hebben	N	Toch wel hulp nodig maar wel eigen bestaan
	11	Oprichting van een naar den eisch des tijds ingericht Tehuis voor Blinden met	Z	Er moet een formeel tehuis komen voor volwassene blinden

¹⁵¹ Het artikel dat op deze pagina begint, beschrijft een blindeninstituut in Parijs en dus niet de blinden in Grave. Hierom is het niet meegenomen in de analyse.

¹⁵² Delpher, *Zes en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave (1922)*, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211249001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

		daaraan verbonden werkinrichting		zodat die daar kunnen werken
	11	Thuiswerkende Blinden	N	Buiten de zorgen en patronage van het instituut
	14	Ons blinden-volkje	-	
	14	Dankbare blinden	-	
	16	Ongelukkigen	Z	
	16	Een groot musicaal talent, de harmonie een bekwaam directeur	N	Dit gaat over een blinde die dus directeur was van de harmonie van het instituut
	16	Blinden	-	
	17	Groote blinden	-	
	17	De opgewektheid der grooten zoowel bij hun recreatie, als wanneer ze de taaie wissel tot manden dwingen ofwel borstels maken, de gulle lag der kleineren bij hun kinderlijk spel op de cour of bij hun prettig leeren in de klas	N	
	17	Voor onze bezoekers een onoplosbaar raadsel	Z	De vreugde van de blinden is erg verwonderlijk
	17	Lijkt het leven der blinden zoo duister en zoo licht komt een medelijden woord over hun lippen	Z	
	17	Maar dat woord (=medelijden) ook uit oprechte sympathie geboren klinkt den blinde hinderlijk in de ooren.	N	
	17	Hij wordt niet graag beklagd, want hij ziet zijn leven vol lichtpunten	N	
	18	De blinden	-	
	18	Onzer jongens	-	
	18	Onze blinden	-	
	18	Daden gegeven aan <i>zijn</i> blinden in st henricus	Z	Blijkbaar is werken met blinden een opoffering
	18	Door ons toneelgezelschap onberispelijk werd uitgevoerd	N	Blinden kunnen dus foutloos toneel uitvoeren
	18-19	De vaardigheid en ontwikkeling van een	N	Deze blinden hebben dus vele

		tweetal onzer leerlingen J Rijnaars uit Etten en Paul Verschuure uit Ammerzoden bewees overtuigend dat het St. Henricus-Instituut up-to-date genoemd mag worden		vaardigheden, maar wel door de zorg van het instituut
	20	Wier droevig levenslot	Z	
	20	Wijnberg's blinden	-	
	20	't blinde volkje	-	
	20	Borstelmakerij en handwerkenafdeeling hadden bijna geregeld werk	Z	Er wordt dus wel gewerkt, maar wederom in het gesticht en in de typische beroepen
	21	Werd verpleegd	Z	
	21	Lotgenooten	Z	
	21	Geboren dirigente, met vele musikale talenten, componiste, organiste, zangeres	N	Dit betreft een blinde
	21	Maakte Naantje, op hoop van genezing ten tweede male 'n bedevaart naar Lourdes mee,	Z	Zoektocht naar genezing
	21	Ongelukkige ventje	Z	
	22	Blinde lotgenooten	Z	
	22	Hetgeen de blinden presteerden	N	
	22	De blinden	-	
	23	De blinde meisjes	-	
	23	De blinden	-	
	23	De blinden	-	
	23	De blinde meisjes	-	
	23	De blinde meisjes	-	
	23	De blinde meisjes	-	
	23	Muzikaal aangelegde blinden	-	
	23	Blinde koristen	N	
	24	Onder veilige hoede van onzen Eerw. Heer Rector en den steeds dienstvaardigen Heer Kapelaan	Z	
	24	Stemgerechtigde blinde meisjes togen fier naar 't stadhuis, in de volle besef van 't gewicht harer uitgebrachte stem	N	

	25 ¹⁵³			
	33	Op der blinden facie ligt vaak 't bewijs van treurige operatie; maar onze geest, die zoekt illuminatie	Z	
	36	't is immer duister om mij heen; Zoo is het Godes wille. Hoewel dit kruis mij zwaar soms alt, Ik wil berusten in stille	Z	
1927 ¹⁵⁴	2	Behoeftige blinden	Z	
	3	Arme blinden	Z	
	4	Plaatsing en verpleging van meerdere ongelukkige, blinde kinderen	Z	
	4	De lijdende menschheid ter hulp komen in hare meest ongelukkige ledematen	Z	
	5	Arme blinde kinderen	Z	
	5	Ongelukkige blinden	Z	
	5	Worden verpleegd	Z	
	5	Behoeftige blinden te Grave	Z	
	7	Behoeftige blinden	Z	
	7	Behoeftige R.K. Blinden	Z	
	9	“Hoe genoeglijk rolt het leven van de Graafsche blinden heen.”	N	
	9	Lijkt U dit tegenstrijdig?	Z	
	9	Maar, hoort en ziet dan eens, wat er omgaat in de beide Gestichten te Grave Hoe daar bij gezellig samenzijn een goede geest heerscht, die ook blinden werkelijk gelukkig maakt	Z	Blinden zijn gelukkig door de sfeer en goede verzorging in het instituut
	9	Hoe daar bij deugdelijk onderwijs en liefdevolle verpleging oud en jong zich thuis gevoelt....	Z	Oud en jong is er goed aan toe in het instituut
	9	Ongelukkigen gelukkig maken kan men niet overal	Z	Blinden gelukkig want in het instituut
	12	Onze kinderen	-	
	12	Liefdewerk der arme blinden	Z	

¹⁵³ Het artikel dat hier begint is niet meegenomen in de analyse omdat het over de blindeninstituten in Parijs gaat en geen directe betrekking heeft op het denken over blinden in dit instituut.

¹⁵⁴ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *Een en Veertigste Jaarverslag van de stichting Instituut of Gesticht voor Blinden te Grave (Liefdewerk voor Arme Blinden) (1927)*.

	12	Ons blinden-volkje	-	
	13	Artikelen door de blinden vervaardigd	N	
	13	Dezen nuttige bezigheid verschaffen	Z	
	13	Blinden	-	
	13	Dankbare blinden	-	
	14	Blinden van Grave	-	
	15	Het levenspad verlicht van hen, die op den tast door het leven gaan	Z	Ze staan in het licht door de giften van anderen
	15	De misdeelden evenmensch	Z	
	16	Het licht zijner oogen in den dienst van zijn God Verloren	Z	Een blind geworden Broeder Trappist
	16	Verpleegden	Z	
	16	Onze klassen één voor één te doorloopen en de werkwinkels te bezichtigen	N	Klassen en werkwinkels
	17	De kleine blinden	-	
	17	Onzer verpleegden	Z	
	18	Onze muzikanten	N	
	18	Onze kleine blinden	-	
	19	De bewoonsters van den Wijnberg	-	
	20	De blinden	-	
	20	Blinden	-	
	21	De blinde meisjes	-	
	21	Zijn blinden	-	
	21	Hij (=de dood) heeft ook in den Wijnberg 'n offer geëischt. Hij kwam volgens gewoonte, als 'n dief in den nacht, en nam met zich een onzer goede "oudjes", Catharina v. Herwijnen, die bij de oprichting van het Blinden-instituut door Rector Beijer z.g. als een der eerstelingen 12 Oc. 1882 werd aangenomen	Z	Een voorbeeld van een blinde die haar hele leven in het instituut is gebleven
	22	Zooals Kaatje heeft geleefd, is zij ook gestorven, onopgemerkt, stil zonder opzien baren.	Z	
	22	Lotgenooten	Z	
	22	Geplaatste advertenties als recommandatie voor het werk der blinde meisjes	Z	

	22	Met veel belangstelling en zichtbare voldoening volgde Mgr. De uitvoering der blinde meisjes en betuigde daarover Zijne groote verwondering	Z	Verwondering over wat blinden kunnen
	23	De blinde meisjes	-	
	23	Klassen en werkinrichting der blinde meisjes	N	
	23	Genoot van muziek en zang en al wat een uitvoering der blinden nog meer te genieten geeft	N	
	23	Blinde meisjes	-	
	23	Muzikale blinden	-	
	24	20 blinde jongens en 10 blinde meisjes	-	
	24	De blinde meisjes de groote voldoening een uitvoering te geven	N	
	24	Mgr. Volgde met veel belangstelling de prestaties der blinden	Z	
	24	Wijnbergbewoonsters	-	
	25	De blinde meisjes	-	
	25	Mgr. Hermus had de blinde meisjes reeds meermalen uitgenodigd, 'n pleziertochtje te maken naar 't Doofstommeninstituut en 18 juli tuften de uitverkorenen, onder leiding van Mijn. den Rector en enkele Zusters naar St. Michiels-Gestel!	-	Interessant dat de blinden op plezieruitje gaan naar het doofstommen-instituut
	25	De blinden	-	
	26	Wat stonden wij verbaasd, van 'tgeen we daar te zien en te hooren kregen. Kleine doofstomme meisjes spraken goed verstaanbaar en zelfs gearticuleerd en lazen zinnestjes van 't bord.	Z	Zelfs blinden en zusters die voor blinden zorgen, zijn verbaasd over wat mensen met een andere beperking kunnen
	26	De blinden	-	
	26	Grave's blinden	-	
	26-27	Voor de ziende geleidsters was 't opvallend, hoe doofstommen en blinden, staande ieder met haar	Z	Dit zou gelezen kunnen worden als een teken dat blinden

		eigen leed; tegenover elkander, in roerende wederkeerigheid elkanders leed, meer dan dat van zich zelf beklagden		zichzelf helemaal niet zo zielig vinden
	27	De blinde meisjes	-	
	27	De blinde meisjes	-	
	34	Wijnber's leerlingen	N	
	34	Al blijft u 't schoons verborgen, dat ons Gods schepping biedt, Gij smaakt den geur der bloemen en – ziet het onkruid niet!	Z	
	40	Zooals bekend is, hebben de blinden een vrijwel universeel eenheidslangschrijf, dat door hen over de geheele wereld met succes gebruikt wordt en dat naar den genialen ontwerper, Brailleschrift genoemd wordt.	N	Blinden kunnen dus met succes gebruik maken van braille om te lezen en schrijven
	41	Het advies in te winnen van de vereenigingen en instellingen voor blinden	Z	
	41	En van de blinden zelf	N	Blinden mogen zelf mee adviseren!
1932 ¹⁵⁵	2	Behoeftige blinden	Z	
	2	Jeugdige blinden	-	
	4	Plaatsing en verpleging van meerdere ongelukkige, blinde kinderen	Z	
	4	De lijdende menschheid ter hulp te komen in hare meest ongelukkige ledematen	Z	
	5	Arme blinde kinderen	Z	
	5	Ongelukkige blinden	Z	
	5	Behoeftige blinden te Grave	Z	
	6	R.K. arme blinden	Z	
	7	Behoeftige blinden	Z	
	7	Arme blinden	Z	
	8	Behoeftige R.-K. Blinden	Z	

¹⁵⁵ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, 46ste jaarverslag van de stichting Instituut of Gesticht voor blinden te Grave (liefdewerk voor arme blinden) en de blindengestichten van Grave (1932).

	9	Katholieke blinden moeten katholiek onderwijs en verpleging kunnen vinden in Grave, waar zij thuis hooren	Z	
	9	Grave's Blinden	-	
	9	Verpleging	Z	
	9	Verpleging van blinde patiënten	Z	
	9	Onze blinden	-	
	9	Onze kinderen	-	
	9	Onzen blinden	-	
	10	Blinden en slechtzienden	-	Eerste keer dat het woord slechtzienden gebruikt wordt in de bekeken bronnen
	11	Onze blinden	-	
	11	Onze kinderen	-	
	11	Ons blindenvolkje	-	
	11	Artikelen door de blinden vervaardigd	N	
	11	Blinden	-	
	12	Dankbare blinden	-	
	12	Blind zijn noemt men een gemis	Z	
	12	Wordt 's lichaams blindheid onvermogen en arremoe gerekend	Z	
	13	Groote blinden	-	
	13	Blinden	-	
	13	Groote blinden	-	
	14	De blinden	-	
	14	De nieuwe vleugels een volkomen op zich zelf staand geheel vormen, speciaal voor ons blinde jonge volkje ingericht	Z	
	14	Blinden bekeerling	-	
	14	De lange rij der blinden bleek niet in staat den vluggen grijsaard op zijn zegenenden tocht door al de deelen van het groote gebouw te volgen en herhaaldelijk bleef een groepje van de laatsten in den stoet achter, niet wetend, waar de bisschop zich bevond	Z	

	14	Alle blinden	-	
	15	Blinden	-	
	15	Blinden	-	
	15	De blinden	-	
	15	In de klassen als leraar werkzaam	N	Leraar en geen verzorger
	15	De blinden	-	
	15	Verblijven onzer groote blinden	Z	Volwassenen die nog in het instituut verblijven
	15	Blinden	-	
	15	De blinden	-	
	16	Hij (= de oogarts) bood namelijk aan om aan al de fraters van het Instituut een cursus te geven in alles wat de fysieke zijde an het blindenvraagstuk betreft	Z	Fraters als verzorgers, maar wel professionalisering
	16	Dagelijkschen omgang met de blinden	-	
	16	Dat men niet lichtvaardig moet generaliseren	N	
	16	Dat men bij het onderwijs en den omgang met blinden dikwijls z'n oogen moet dichtdoen, ten einde zich, zoo ver dat een ziende mogelijk is – want geheel mogelijk is het nooit!!- in hun toestand in te denken en van daaruit onze methode, de keuze onzer leermiddelen, ja, in 't algemeen al onze woorden en handelingen te bepalen.	N	Eerste blijk dat blinden ervaringen hebben die zienden niet kunnen bevatten. Dit is een modern idee, maar toch hebben ze zelf de autoriteit om te bedenken wat ze nodig hebben
	16	Onze blinden	-	
	16-17	Katholieken van Nederland over hun blinden gewagen en vragen zich af: “maar daar moet het toch wel vreemd toe gaan, in zoo'n huis vol blinden! Kunnen die jongens ook spelen en leeren? Maar hoe gaat dat dan toch, bij blinden?! En ik hoor dat de groote blinden er allerhande werk verrichten en zoo'n mooie dingen maken. Hoe is dat mogelijk? Dat wil ik wel	Z	

		eens met eigen oogen zien!”		
	17	Als ze dan hooren, hoe dikwijls onze blindenharmonie en -symfonie worden uitgenoodigd tot het geven van concerten	N	
	17	Gedurende acht volle dagen 27 onzer blinden in Leiden zijn gelogeerd geweest, ten einde daar in de naburige steden en dorpen concerten en demonstraties te geven	N	
	17	Overall verwekten zij de hartelijkste sympathie en stond het publiek in ademlooze verbazing toe te zien en te hooren wat blinden kunnen presteren	Z	
	17	De blinden te bedienen en te helpen, om te wasschen en te vegen en alles te beredderen wat voor zoo'n groot huishouden noodig is.	Z	
	17	Onze blinden	-	
	18	Onze blinde meisjes	-	
	18	Verpleegden	Z	
	19	Blinde meisjes	-	
	20	Slechts weinige bestellingen voor de borstelmakerij kwamen binnen, zoodat we onze groote meisjes met handwerken moeten bezighouden	Z	Werk is dus bezighouden
	20	Werkeloosheid is voor 'n blinde, die zooveel behoefte heeft aan afleiding, dubbel treurig	Z	
	20	Wie de blinde meisjes werk verschaft, bewijst haar den grootsten liefdedienst	Z	
	21	In juli hebben twee blinde meisjes G. Fettelaar en J. Koster deelgenomen aan 't Esperanto-examen in Nijmegen. Beiden slaagden en behaalden diploma A	N	
	23	Oogjes zonder licht	Z	

	23	Wijnberg's blinde jeugd	-	
	24	De blinde meisjes	-	
	24	Blinden van den Wijnberg	-	
	24	Haar beste krachten besteedde Zij aan de verzorging van groot en klein en vooral als onderwijzeres der Jongere blinden	Z	
	24	Blinde meisjes	-	
	25	Hier werd door de blinde meisjes 'n mooi programma afgespeeld, dat zij zelf in elkaar gezet hadden en waarvan al die nummers eigen werk was	N	
	25	De blinden	-	
	25	Dat een der eerstelingen door rector Beijer in 1882 opgenomen, nog in den Wijnberg vertoeft	Z	Deze vrouw is al van kinds af aan in het instituut
	25	Mogen velen in de toekomst in den Wijnberg 'n aangenaam 'tehuis' vinden	Z	
	26	De blinde jongens van 't St. Henricus-Gesticht kwamen op den Wijnberg musiceeren. De eene vroolijke marsch of wals volgde na de andere!	N	
	28	Voor haar, aan wie God wel ontanam het licht der oogen	Z	
	30	In andere werkplaatsen verrichten de blinden werkzaamheden, die ook de zienden verrichten en wel geheel of bijna geheel op de zelfde wijze	N	
	30	Het éénige interessante daar is dus, dat blinden het werk van zienden doen	Z	
	30	Op de tweede plaatst worden daarbij de blinden door ziende werkkrachten verdrongen, terwijl bij ons juist het idee voorzit, op onze verschillende werkinrichtingen aan blinden werk te verschaffen	N	

	31	Het nieuwe lettertypensysteem met al wat daarbij behoort, zelfs de eigenaardige vorm en inrichting van den zetbak, is een vinding van zijn vernuftigen geest (=de geest van een blinde werker). [...] Het prestatievermogen onzer zetterij was hiermede meer als verviervoudigd	N	
	31	Blinden	-	
	32	Vier zettters tegelijk kunnen werken	N	
	33	De blinden	-	
	33	Klasleerlingen van "Sint Henricus" en van "de Wijnberg" steeds nieuwe leerboeken ontvangen	N	
	33	Krijgen de volwassen blinden over heel Nederland een braillemaandschrift	N	
	33	Een blinde	-	
	33	Vele arme blinden, zoo arm dat ze zich niet kunnen veroorloven boeken te kopen	-	Hier gaat het duidelijk om de financiële situatie
	33	De blinde	-	
	33	De blinden	-	
	33	Blinden	-	
	33	De blinde	-	
	33	De blinden	-	
	42	Een levenslustig ventje van amper acht jaar, heeft op de speelplaats een sneeuwpop gemaakt, geboetseerd, zegt ie, want in de klas krijgen ze les in 't boetseeren van allerhande figuren	N	
	42	De vingertjes glijden naarstig over het papier en met heldere stem leest hij nu uit een groote foliant. Een ziende jongen van zijn leeftijd zou het hem niet verbeteren	N	
	42	"Frater, m'n fietsband is stuk" Een opgeschoten	N	Blinde kinderen in het instituut fietsen

		knaap presenteert zich met zijn rijwiel bij den Frater		
	42-43	Alleen de doffe oogen ontnemen de schalkschheid van uitdrukking, die men bij den Hollandschen jongen zoo gaarne ziet	Z	
	43	Blinden zien veel en soms scherp	N	
	43	Zonder dat ik het hun hoeft te vertellen, weten ze voelen ze het aan, dat ik niet het licht mijner oogen mis	Z	
	43	Voor wie het leven, naar het lichaam althans, is een lange, duistere nacht	Z	
	43	Wij, zienden, kunnen dat niet beseffen. Den blinden wordt van alles geleerd, behalve philosopheeren over zien en niet zien. Beklaag hun lot niet in hun bijzijn, want U zoudt felle protesten uitlokken.	N	
	45	Men treft daar geen trieste hulpelooze wezens aan. Er heerscht opgewektheid van den morgen tot den avond. Men ziet de groote voordeelen van het in-gemeenschap-leven an deze soort invaliden. Thuis is alles ingesteld op zienden en niets is er feitelijk voor hen daar. Hier in de gemeenschap vindt hij zijn makkers, voor wie hij niet de patiënt is, maar de vriend	Z	Weer het internaatsleven als ideaal en voor het eerst het woord invaliden
1937 ¹⁵⁶	2	Behoeftige blinden	Z	
	2	Jeugdige blinden	-	
	4	Ongelukkige, blinde kinderen	Z	
	4	Diep ongelukkige wezens	Z	

¹⁵⁶ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, 51ste jaarverslag van de stichting "instituut of gesticht voor blinden" te Grave (liefdewerk voor arme blinden) en de Blindengestichten van Grave over 1937.

	4	De lijdende menschheid ter hulp komen in hare meest ongelukkige ledematen	Z	
	5	Arme blinden	Z	
	5	Ongelukkige blinden uit alle bisdommen worden verpleegd	Z	
	5	Behoeftige blinden te grave	Z	
	6	R.K. arme blinden	Z	
	7	Behoeftige blinden	Z	
	7	Arme blinden	Z	
	8	Behoeftige R.K. blinden	Z	
	8	R.K. blinden te Grave	Z	
	8	Arme blinden	Z	
	9	De blinden	-	
	9	Onze blinden	-	
	9	Ons volkje hier	-	
	10	Onze blinden	-	
	10	door hunne bestellingen de blinden werk verschaffen	N	
	11	Dankbare blinden	-	
	12	Dat een instelling met besloten leen in een besloten jaarkring	Z	
	13	Met de blinde muzikanten uitgetrokken om concertavonden te geven	N	
	13	Onze blinde koorzangers	-	
	14	De blinden	-	
	14	dat hij behoorlijk geleide heeft, hetzij van een Frater of van een of meer halve zienden onder hen	Z	
	14	Den tuin, dat speciaal voor de blinden wordt ingericht	Z	
	14	De blinden	-	
	15	De blinden	-	
	15	De blindheid is een kwaal, die den mensch geweldig in zijn vrijheid handicapt, vooral in zijn vrijheid van beweging. Daarom wordt elk stukje vrijheidsgewin, hoe klein het ook zij, zoo sterk door de blinden gewaardeerd	Z	
	15	De blinden	-	
	15	De blinden	-	

	16	De uitvoeringen, die de blinden hier en daar wel eens geven, nog slechts bij uitzondering bestaan in een harmonie- en symphonie-concert, afgewisseld met een min of meer uitvoerige demonstratie van het blindenonderwijs; meestal wordt een toneelstuk, bij voorkeur een blijspel, op de planken gebracht	N	Reden voor vele uitvoeringen is geld binnenhalen voor het onderhoud van de blinden
	16	Onze blinden	-	
	17	De blinden	-	
	17	De blinden	-	
	17	130 blinden	-	
	17	Wie, die voortdurend moet zien, hoe ontzaglijk veel de blinden missen, zou het van zich kunnen verkrijgen, hun de vele kleine levensvreugden te ontzeggen, die een liefdevolle, zorgzame huishouding ze nog verschaffen kan?	Z	
	17	Het licht zijner oogen willen missen	Z	
	17	De blinden	-	
	17	Onze kleine samenleving	-	=De groep blinden in het instituut
	17	Al doen de blinden dan nog zoo hun best, om op de werkplaatsen mee te helpen aan de kostwinning, ze weten heel goed, dat hun arbeidsprestatie veel te gering is om hun ook maar een derde deel van hun onderhoud te verschaffen	Z	
	17	De rest doen zij zelf en de Fraters die hen begeleiden	Z	
	17	Het optreden van onze blinden	N	
	17	De jonge mannen (=de blinden)	N	Benoemd gewoon als jonge mannen en niet als blinden of ongelukkigen
	17-18	Vooraf onder de intellectueelen groeit de	Z	

		belangstelling naar de opvoeding en ontwikkeling van de vroeger zoo hulpeloos geachte blinden, en tot deze categorie van bezoekers behoorden vaak heele groepen van vooraanstaande personen		
	18	Het soort kinderen, dat aan hun zorg is toevertrouwd	Z	
	18	Blinden in hun dagelijksche werkzaamheden konden gadeslaan en vooral aan het blinden-ambachtsonderwijs veel aandacht werd besteed	N	
	19	De intellectueele begaafdheid, de handvaardigheid, de "selfhelp" en de psychologie van de blinden	N	
	19	Blind en achterlijk, een combinatie van twee gebreken	Z	
	19	De kleinere en grootere meisjes in hun dagelijksch onderwijs en werk wilden bestudeeren	N	
	20	De blinden op muzikaal gebied niet bij zienden behoeven achter te staan	N	
	20	Legde vier blinde jongens examen af in het machineschrijven, drie in Hollandsche handelscorrespondentie, en drie in Fransche handelscorrespondentie. Ofschoon we de heeren examinatoren uitdrukkelijk hadden verzocht geen clementie te gebruiken, was de uitslag, dat de commissie zich rechtvaardigheidsgehalve genoodzaakt zag, het verlangde brevet uit te reiken aan Al de blinde kandidaten	N	
	20	Onze jonge blinden	-	
	21	De blinden	-	

	22	Onze kinderen	-	
	22	Het geluk der blinde meisjes	-	
	22	De meisjes	-	
	23	Harer blinden	-	Charitas idee?
	23	Zijn blinden	-	
	23	Drie onzer oudere meisjes	-	
	23	Beiden hebben meer dan 30 jaar in De Wijnberg geleefd	Z	Bedoeling dat ze hun leven lang in het instituut blijven
	23	Lotgenoten	Z	
	24	Met 't oog op haar blindheid 'n zorgenkind was	Z	
	26	Onze meisjes	-	
	26	Genootzaakt andere bezigheid voor onze kinderen te zoeken	Z	Want de borstelmakerij is opgeheven door te weinig vraag. Werk is hier dus als bezigheid beschreven
	26	Onze oudere meisjes	-	
	26	Mogen we 't werk onzer kinderen in uwe gunst aanbevelen? Wie ons werk verschaft, bewijst ons de grootste liefdedienst	Z	Iets bestellen bij de blinden is dus liefdadigheid
	26	De bewoonsters	N	Geen verpleegden of blinden
	28 ¹⁵⁷	Blinden	-	
	30	Ik wilde het hebben over "blind en achterlijk", en dat lijkt wel voor de helft hetzelfde, maar is in werkelijkheid heelemaal iets anders	Z	
	31	Want men treft onder de blinde kinderen evengoed achterlijken aan als onder de ziende, en, helaas, ik moet zeggen: méér	Z	
	31	Dat de blindheid geen losstaand feit in het geheel van het organisme is, maar een onderdeel vormt van een uitgebreidere fysisch-psychologische mislukking	Z	

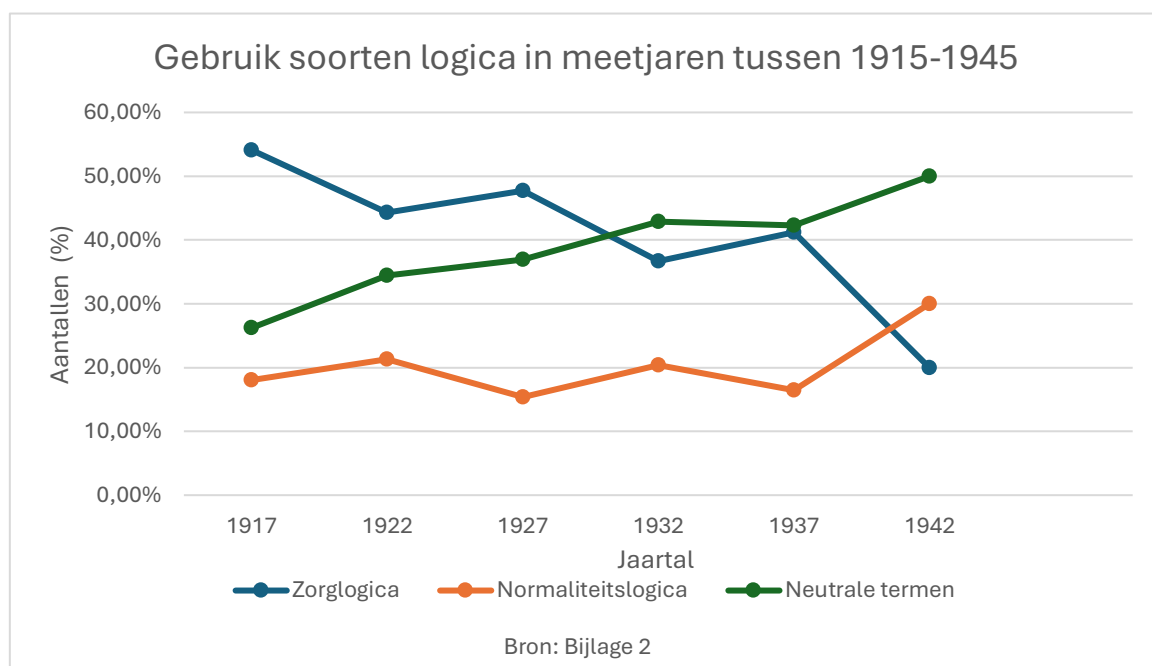
¹⁵⁷ Het artikel hierna gaat over "blinden die achterlijk zijn" dus zorglogica die meer slaat op een verstandelijke beperking dan op blindheid is niet meegenomen.

		van het onderhavig individu		
	31	En dit geldt niet voor de blindheid alleen, maar voor alle andere gebrekkigen, zooals doofstommen, lammen, kreupelen, misvormden, enz.	Z	
	32	Gelukkig worden gemaakt door voorkoming of genezing van blindwording	Z	
	33	De afhankelijkheid van een blind kind nergens zoo groot als bij de ontwikkeling van zijn geest	Z	
	33	Het kringetje van een blind kind is onnoemelijk klein, vergeleken bij de wijde horizonten die voor een ziend kind openliggen	Z	
	39	Algemeen wordt aangenomen, dat een blinde, die stupied of idioot is, niet in een blindeninstituut thuis behoort, maar in een idiotengesticht. Het eerste immers is een onderwijs-inrichting, het tweede een verplegingshuis.	N	Hier wordt weer gezegd dat blinden onderwezen worden en mensen met een verstandelijke beperking verpleegd
	39	Voeg bij die alle nog deze ééne héél groote: de blindheid, die onze achterlijke leerlingen nog kilometers verder achteruitzet dan de ziende achterlijke kinderen, kilometers zóó vol hindernissen en kloven	Z	Blindheid is een hele grote hindernis
	48	Die arme tobbers, die en blind en achterlijk zijn, wel de ongelukkigsten van de ongelukkigen	Z	
	49	Die blinden	-	
	49	De blinden	-	
	49	Ongelukkigen	Z	
	49	De blinden	-	
	50	Volwassen blinden	-	
	56	Maar al te dikwijls hooren wij in onzen tijd van de	N	Mening van blinden wordt aangehaald

		blinden, dat de blindheid maar iets heel bijkomstigs is en zoo weinig te beteekenen heeft, dat het totaal verkeerd is hen in te schakelen bij de zoogenaamde onvolwaardigen, want ze zijn even volwaardig als de zienden		
	56	Het hindert hen, dat men hen blind noemt, want het woord "blind" heeft een onaangename klank en doet nog denken aan den tijd, toen de blinden tobbers en stumpers waren.	N	
	56	Inderdaad brengen sommige blinden het in 'n paar punten even ver als overigens gelijkbegaafde zienden, ja soms verder	N	
	56	Maar daarom behoeven ze nog niet verwaand of eigenwijs te zijn; immers Ze zijn en blijven blind en dat vormt toch voor hen in zeer veel andere punten een geweldige handicap, zoodat ze daarin hun leven lang ver ten achter blijven bij hun ziende medemenschen	Z	
	57	De blinden	-	
	57	Een blinde	-	
	57	Blinden	-	
	57	De blinden	-	
	57	Sommige blinden zijn tegenwoordig bezig om bij elkander een geest van afkeer te kweken tegen alle hulp die uit medelijden geschonken wordt.	N	Blinden willen geen medelijden
	57	De blinden	-	
	57	De blinden	-	
	61	Al is het kruis der blindheid nog zoo zwaar	-	

1942 ¹⁵⁸	2	Zorg voor al de blinden	Z	
	2	De blinden	-	
	2	De blinden	-	
	2	Drie blinden	-	
	2	Zes blinden	-	
	2	Acht kandidaten slaagden voor machine-schrijven, twee voor Engelse- en een voor Nederlandsche Handelscorrespondentie	N	
	3	Leerlingen	N	
	3	Verpleegden	Z	
	3	Leerlingen	N	
	3 ¹⁵⁹	Blinden	-	

Jaartal	Totaal	Aantal Z	Aantal N	Aantal -
1917	61 (100%)	33 (54,10%)	11 (18,03%)	16 (26,23%)
1922	61 (100%)	27 (44,26%)	13 (21,31%)	21 (34,43%)
1927	65 (100%)	31 (47,69%)	10 (15,38%)	24 (36,92%)
1932	98 (100%)	36 (36,73%)	20 (20,41%)	42 (42,86%)
1937	97 (100%)	40 (41,24%)	16 (16,49%)	41 (42,27%)
1942	10 (100%)	2 (20%)	3 (30%)	5 (50%)

¹⁵⁸ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, 56ste Jaarverslag van de stichting Instituut of Gesticht voor Blinden te Grave Liefdewerk voor arme blinden en de blindengestichten van Grave (1942).

¹⁵⁹ Dit jaarverslag was erg kort door "omstandigheden". Vermoedelijk de Tweede Wereldoorlog.

Bijlage 3: Analyse jaarverslagen 1945-1965

Jaar- verslag	Blz.	Tekst	Zorglogica (z), Normaliteitslogica (n), onduidelijk (-)	Opmerkingen
1947 ¹⁶⁰	1	Arme blinden	Z	
	2	Onze blinde medemens	N	
	2	De blinden	-	
	3	Onze meisjes	-	
	3	De schooljeugd	N	Dit gaat over de blinden
	3	Onze jeugd	-	
	4	Onze meisjes	-	
	5	De bewoonsters van "De Wijnberg"	-	
	5	Opvoeding van blinden brengt allerlei zorg en werk mee dat men in school- en ziekenhuizen niet tegenkomt	Z	
	5	Onze meisjes	-	
	8	Onze meisjes	-	
	8	Onze meisjes	-	
	8	Slaagden 10 van onze leerlingen voor 't Godsdienst-examen	N	
	8	Twee van onze oudere meisjes	-	
	8	De kinderen	-	
	Extra blz.	Zwakzichtige meisjes	-	
	Extra blz.	Zulke meisjes kunnen b.v. zeer moeilijk het onderwijs volgen, vandaar krijgt men de indruk van achterlijkheid	Z	
	Extra blz.	Voelen zij zich minderwaardig	Z	
	Extra blz.	Worden stumpers en verdrietige mens	Z	
	Extra blz.	In onze inrichting maken wij van hen flinke mensen, die het leven aan kunnen	N	Flinke mensen omdat ze in het instituut les hebben
	Extra blz.	Het onderwijs in degelijk handwerk, typen en steno,	N	Onderwijs zorgt dat ze gelijk zijn aan anderen

¹⁶⁰ Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, 61^e Jaarverslag over 1947 van de stichting Instituut of Gesticht voor Blinden te Grave, Liefdewerk voor arme Blinden en de Blindengestichten te Grave.

		tevens, zo zij willen, boekhouden – b.v. voor klein winkelbedrijf- daarbij de huishoudelijke vorming, maken van hen mensen die bij anderen niets ten achter behoeven te staan		
	Extra blz.	De meisjes	-	
	Extra blz.	Slachtoffer van een machteloos duister	Z	Blindheid
	Extra blz.	Voor al aanleg voor muziek, soms een bijzondere aanleg van deze meisjes, kunnen ze volledig ontwikkelen. Zo gaat voor hen een nieuwe wereld open en voelen zij 't leven als levenswaard	Z	
	Extra blz.	Deze zwakzichtige meisjes	-	
	9	Onze meisjes	-	
	9	Al heel gauw zaten onze blinde meisjes met lachende, ja echt kermisgezichten in de draaimolen, op de schommels, de golfbaan, sommigen waagden zich ook in de zweefmolen!	N	
	9	Onze meisjes	-	
	10	Nam het licht der ogen af	Z	
	11	Wijnberg's jeugd	-	
	12	Onze meisjes en kinderen	-	
	12	Door 't offer van haar blindheid en al 't onaangename wat daar uit voortkomt	Z	
	13	Onze 6-jarige kleuters	-	
	13	De werkers op de braille-drukkerij	N	
	13	Onze meisjes	-	
	14	De blinden van St. Henricus	-	
	15	Vroeger was de algemene opvatting: "Blinden behoren in een Instituut thuis, en moeten daar geheel hun leven blijven.	N	

		Ze kunnen immers nergens beter zijn". De laatste tien à vijftien jaren is in deze opvatting een grondige wijziging gekomen. [...] "We moeten onze jongens niet gereed maken om op behoorlijke wijze hun leven in een Instituut door te brengen, maar We moeten hen gereed maken voor het leven in de Maatschappij!"		
	15-18	Voor jonge mensen, met capaciteiten en dadendrang, is niet het Instituut de plaats waar zij blijven moeten, maar zij horen thuis in de Maatschappij, om daar hun zelfde werk solliciteert.	N	
	18	Een student	N	
	18	Dat het nieuwe studieprogramma succes heeft, blijkt wel uit het feit dat in 1947, 25 examens met succes werden afgelegd.	N	
	18	Een programma opgesteld voor de vakopleiding, dus voor die jongens die een handwerk leren	N	
	18	Het is de bedoeling deze jongens de volgende vakken degelijk te laten leren: fijn vlechtwerk, stoelenmatten (riet en biezen), mandenmaken, borstelmaken, mattenmaken.	N	Wel nog steeds typische blindenberoepen in handwerk
	18	Zij kunnen dan later zelf kiezen of ze thuis hun werk zullen verrichten	N	
	18-19	Of dat ze op een of andere blindenwerkinrichting zullen komen	Z	

	19	Op deze leeftijd keren de jongens in de Maatschappij terug	N	
	19	Uitgezonderd natuurlijk degenen, die wegens geestelijke storingen voor de Maatschappij ongeschikt zijn	Z	
	19	Studenten	N	
	19	Ook nu nog maken de jongelui wel eens een babbeltje op de studiezaal, maar zij weten wel dat Fr. Directeur hen verstandig genoeg oordeelt om hierin maat te houden	N	
	20	Onze jongens	-	
	20	De blinde meisjes van de Wijnberg	-	
	20	De blinde meisjes	-	
	21	Onze blinde jongens elke dag hun zwaar levenskruis te verenigen met het Offer van Jezus	Z	
	21	Jongens	-	
	21	Onze jongens	-	
	21	Onze kleine jongens	-	
	22	Onze kleine blinden	-	
	23	Onze blinde frater Rudolf	N	Onduidelijk of de blinde frater ook nog werkt als frater of verzorgd wordt, maar eerste keer dat ik een blinde frater tref. Mocht hij alleen verzorgd worden en niet meer als frater werken is het geen normaliteitslogica
	23	De blinde meisjes	-	
	23	Onze kleine blinden ons op enkele toneelstukken	N	
	23	Verschillende jongelui zeiden het Instituut vaarwel en begonnen hun leven in de Maatschappij	N	
	24	Jongens	-	
	24	Tien kleine pukken	-	
	24	Frisse gezonde boys	-	

	24	Gaf onze harmonie een concert te Arnhem in samenwerking met de Zangver. St. Caecilia	N	
	24	Onze jongens	-	
	24	Juist door het feit, dat de jongelui de Maatschappij intrekken, zijn er in onze Harmonie enkele hiaten gekomen	N	
	25	Slaagden voor diverse examens: Machineschrijven, Nederlandse Handelscorrespondentie, Franse Handelscorrespondentie, Middenstandsdiploma, Engelse Handelscorrespondentie	N	
1952 ¹⁶¹	1	De blinden	-	
	1	Braille immers heeft voor alle blinden in de wereld de toegang verschaft tot even zovele werken van de geest als de zienden kennen	N	
	1	De blinden op eenzelfde ontwikkelingsniveau te brengen als alle andere geletterden	N	
	2	Transplantatie van het hoornvlies, waardoor in bepaalde gevallen blindheid kan worden weggenomen	N	Hier staat wegnemen en niet genezen
	2	Oogzieke mens	Z	
	2	Mensen met een gedeeltelijk blind oog	-	
	2	Een aantal blinden. Het waren vier of vijf jongetjes	-	
	2	Die rustig matjes vlochten	N	Wel typisch blindenberoep
	2	Ook blinde kinderen kunnen soms wreed voor	N	

¹⁶¹ Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 2:1 (1952).

		elkaar zijn, precies als alle kinderen		
	2	Nooit zullen we dat kinderverdriet vergeten toen het andere jongetje eerst hartstochtelijk en driftig uitriep: "Ik wou dat ik ook kon zien" om dan in verslagenheid aan zijn tafeltje te gaan zitten met het gezicht op zijn over elkander geslagen armen.	Z	Blinden willen graag kunnen zien
	2	Dat halfblinde jongetje	-	
	2	Te doen genezen	Z	
	2	De eenling die de blinde dikwijls is	Z	
	2	Men nogal eens ten onrechte in de mening verkeert, dat er iets bijzonders aan de hand is. Zo bevatten tal van bladen enige tijd geleden een geïllustreerd stukje over een blinde, die een diploma stenografie had behaald, iets dat tegenwoordig dikwijls voorkomt	N	
	2	Blindenverzorging	Z	
	2	De blinde	-	
	2	De blinde	-	
	2	Een blinde kan dikwijls geen stagnatie opmerken, moet geheel geconcentreerd zijn op een eindeloos terugkerende handeling zonder enige variatie	Z	Als een blinde aan een lopende band zit is het een geesteskwelling want hij moet zich veel meer focussen dan een ziende
	2	De blinden te verschaffen wat hen toekomt	N	
	2	Het bijzondere dat zij behoeven	Z	
	2	Het leed dat de blinde te dragen heeft zo onmiskenbaar groot is en omdat het neerleggen bij zijn gebrek dat zo diep het leven in al zijn	Z	

		vormen heeft aangetast bovenmenselijk zwaar is		
	2	Vandaar ook, dat de geestelijke gezondheid van de blinde zoveel grotere gevaren loopt dan die van de ziende	Z	
	2	De half-blinden	-	
	2	Het voor hem nu een keer steeds moeilijker wordt zich maatschappelijk te kunnen plaatsen en te kunnen handhaven als gevolg van de steeds zwaarder wordende eisen die aan de mens in sociale zin worden gesteld	N	
	3	Lotgenoot	Z	
	3	Blinden	-	
	3	Verloor het licht der oogen	Z	
	3	Blinde als leraar	N	Gaat over Louis Braille
	3	Leerlingen	N	
	3	Blinden	-	
	3	De blinden lezen dit schrift met de gevoelige vingertoppen, en dat niet alleen, ze schrijven het ook zelf, of liever ze prikken het en staan zo onderling in contact door brieven met puntjes bedekt, en ze kunnen nu ook persoonlijke aantekeningen maken	N	
	3	Lotgenoot	Z	
	3	(voor blinden braille hadden) bleven ze geestelijk blind vanwege fysieke blindheid	N	Onderscheid body en mind
	3	Lotgenoot	Z	
	3	Lotgenoot	Z	
	3	Lotgenoten	Z	
	4	Zorg voor de blinden	Z	
	4	Arbeid door de blinden	N	
	4	Wensen van de blinden, n.l. om de werkenden onder hen als volwaardig	N	Als dit gebeurd zijn ze dus gelijk met zienden

		in de sociale verzekering op te nemen		
	4	Blindenzorg	Z	
	4	Blindenzorg	Z	
	4	Verbetering en uitbreiding van de werkinrichtingen voor blinden	N	Meer werk voor blinden. Deze inrichtingen kunnen ook plekken zijn waar blinden werken om hun eigen boterham te verdienen buiten het instituut
	4	Tegemoetkoming in de noden van blinden	Z	
	4	Het blindenprobleem	Z	
	4	De blinden	-	
	4	Arbeidsverschaffing aan blinden	N	
	4	Gewenst is enerzijds te bevorderen de tewerkstelling in het brije bedrijf en daarnaast tewerkstelling in de werkinrichtingen	N	
	4	Blinden in het arbeidsproces in te schakelen	N	
	4	De blinden	-	
	4	De blinden	-	
	4	De blinden	-	
	5	Blinden	-	
	5	Mogelijkheid blinden in de sociale verzekering op te nemen	N	Gebeurd nog niet hier
	5 ¹⁶²	Centrale raad [onleesbaar] heeft beslist dat blinden niet in loondienst zijn en daarom niet onder de sociale verzekering vallen	Z	
	5	De blinden	-	
	5	Blinde	-	
	5	De blinden	-	
	5	De blinden	-	
	6	Een der kinderen uit St. Henricus	-	
	6	De blinden van Grave	-	
	6	De blinden	-	

¹⁶² Het overige van dit artikel is taal over wetgeving en te slecht leesbaar om degelijk mee te kunnen nemen.

	6	Bijna 40 jaar lang stond hij (een frater) in dienst van de blinden	Z	Charitas
	6	Een der blinden	-	
	6	Onderwijs te ontvangen	N	Er kwam een jongetje uit Aruba
	6	Een blinde	-	
	6	Twee andere blinden	-	
	6	Blinde jongens en meisjes	-	
	6	Blindenverzorging	Z	
	6	Studiedagen voor jeugdige blinden	N	
	6	Wijze waarop blinden onderricht krijgen en tewerk gesteld worden	N	
	6	Buitenblinden. Dit zijn de oud-leerlingen, die niet meer in het instituut verblijven	N	Blinden vertrekken na hun onderwijs dus weer
	6	De blinde Janus v.d. Meiden 60 jaar in ons instituut is	Z	Andere blinden bleven dus nog hun hele leven
	6	De blinden van "St. Henricus"	-	
	6	De blinden	-	
	6	Zo gaf Miss Maris, een Amerikaanse blinde, gedurende dit jaar een tijdje conversatielessen aan de jongens van "St. Henricus" en de meisjes van de Wijnberg	N	
	6	De blinden	-	
	6	Leerlingen die geslaagd zijn voor een of ander examen (lijst met examens volgt eronder)	N	
	7	Blijft de jeugd er kalm onder en werkt deze rustig door	N	
	7	Mogelijkheid tot algemene vakontwikkeling van blinden	N	
	7	Aan examens heeft het in 1951 in de Wijnberg niet ontbroken. (lijst examens eronder)	N	
	7	Vijf meisjes	-	

	7	Zij (Amerikaanse lerares) is blind en wordt begeleid door haar moeder	Z	Benadrukken dat ze begeleiding heeft, wat de fraters niet doen
	7	Onze meisjes	-	
	7	Zeven meisjes	-	
	7	Zeven meisjes in het instituut werden opgenomen	Z	Het is een opname
	7	Een uitvinding gedaan, die blinde typisten in nog grotere mate dan zij reeds zijn, onafhankelijk maakt van hun ziende collega's	N	
	7	Verscheidene blinden zijn als typist op Nederlandse kantoren werkzaam, waar zij zeer goed voldoen	N	
	7	Een blinde en handenloze invalide	Z	
	7	Geworden tot een man, die zijn eigen kost kan verdienen	N	
	7	Tientallen blinden zijn, die het beroep van telefonist uitoefenen	N	
	8	Blinden	-	
	8	Blinden	-	
	8	Blinden	-	
	8	Blinde telefonist	N	
	8	Een blinde	-	
	8	Blinde	-	
	8	Blinde zegt: ik heb geen medelijden nodig	N	Mening van blinde over medelijden
	8	De blinde medewerker opgenomen in de kring der ziende mannen	N	
	8	Blinde medewerkers	N	
	8	De blinde arbeider in het bedrijfsleven	N	
	8	De blinden die bij Philips werken	N	
1957 ¹⁶³	1	Blinden en slechtzienden	-	
	1	Blinden die over tenminste 2 procent gezichtsvermogen beschikken	-	
	1	Iedere blinde	-	

¹⁶³ Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 7:5 (1957).

	1	Het ver- of herkrijgen van maatschappelijke onafhankelijkheid	Z	Hier wordt bedoeld op het ver- of herkrijgen van goed zicht
	1	Blinden	-	
	2	Blinden	-	
	2	Wie de blinde zijn medelijden schenkt, meent in zijn hart de charitas te beoefenen, maar geeft in feite slechts aan een sentiment uiting	Z	
	2	Soms bedrijven we in onze gedachten de charitas, terwijl we in werkelijkheid een medemens een stuk persoonlijkheid ontnemen	N	Het feit dat dit opgemerkt wordt, maakt het normaliteitslogica
	2	De blinde	-	
	2	Te zien naar die ene mens, die ik ben en naar die andere mens, die de blinde is	N	
	2	Dat gemis raakt zijn wezen, het karakteristieke van zijn mens-zijn niet	N	
	2	De blinde is dus primair volledig mens	N	
	2 ¹⁶⁴	Blinden	-	
	3	Het kuddeke	-	
	3	Dames van het atelier	N	
	3	Per 1 juli toegestane rijkssubsidie voor onze werkinrichting waar zij zich verdienstelijk maken met hand- en machinebreien, haken, handweven, pitrietwerk of huishoudelijke bezigheden	N	Ze werken dus maar wel de typische handwerken en ze wonen in het instituut
	3	Schoolgaande blinden en slechtzienden	N	
	3	De eerste twee blinden n.l. Zuster M. Adriënne (C. Boot) en Tiny Aalbrecht met een zeer mooie puntenlijst het	N	

¹⁶⁴ Het andere artikel is een geschiedenis stuk over blindenzorg in Frankrijk van een eeuw geleden dat overgedrukt is en is dus niet relevant voor analyse.

		M.U.L.O. diploma haalden		
	3	Tiny heeft inmiddels een betrekking als telefoniste gekregen in haar eigen woonplaats	N	
	3	Betsy Poppes kreeg 1 oktober l.l een plaats als stenotypiste op de Amsterdamse Bank en Jeanne de Rooy ging als telefoniste naar de Provinciale Griffie te 's-Hertogenbosch	N	Zelfs blinden die voor de provinciale griffie en de Amsterdamse bank gaan werken
	3	Overtuiging dat schoolreisjes ook voor onze kinderen rendabel zijn	N	
	3	Schooljeugd	N	
	3	Oudleerlinge	N	
	3	De kinderen en ouderen bidden dankbaar voor haar weldoeners	Z	Charitas
	3	Lieve zorgenkind	Z	
	3	“De Wijnberg”-bevolking	-	
	3	Veelvuldige en moeilijke aspecten van het “blind-zijn”	Z	
	3	De gehandicapte blinde evenmens	N	Evenmens suggereert gelijkheid
	3	Onze kinderen	-	
	3	Het onderwijzend personeel	N	
	3	Onze blinden	-	
	4	De Wijnbergjeugd	-	
	5	Blinden	-	
	5	Blinden	-	
	6	Hent de Kleijn, de blinde dichter van Overasselt	N	
	6	Een duidelijk, een overtuigend bewijs dat het licht der ogen een belangrijke zaak is en dat het gemis daarvan niet en begatelle behandeld kan en mag worden	Z	
	6	Maar ook dat het gemis van dat éne zintuig de	N	

		mens niet minder mens maakt. Integendeel		
	6	Een blind kindje	-	
	6	Toch zijn wij geneigd alleen die mensen, die een lichamelijk gebrek hebben, als gehandicapten te beschouwen. In werkelijkheid echter is op de eerste plaats de mens, die een afwijking in zijn karakter heeft, als abnormaal, als gehandicapt te beschouwen	N	Normaliteitslogica voor blinden. Zorglogica voor geestelijk beperkten
	6	Vergeten, dat wij met een kindje te doen hebben, dat mettertijd zal leren lopen, praten, spelen, eten, ruiken, voelen, denken en redeneren, een kindje dat als het groot geworden is, zal moeten kunnen werken om zichzelf een bestaan te veroveren, een kindje, dat tot een nuttig lid van de gemeenschap zal moeten worden opgevoed. Met andere woorden: wij denken steeds aan de blindheid en vergeten ons kindje met alle prachtige en wonderlijke mogelijkheden van ontwikkeling die daarin verscholen zijn.	N	
	6	Ja, de gedachte dat ook de blinde mens op de eerste plaats geschapen is om eeuwig gelukkig te worden, wordt verdreven door de zorg, waarmee de ouders van een blind kind zich belast weten.	Z	
	6	Blinde kinderen	-	
	7	Blinde en slechtiende bewonders	-	
	7	21 extern	N	Blijkbaar kun je in deze tijd op het

				instituut zitten en thuis wonen
	7	blinden	-	
	7	Slechtzienden	-	
	7	Volwassen blinden	-	
	7	Tegenwoordig ook externe leerlingen heeft en dat er ook volwassen blinden zijn die niet in het instituut woonachtig zijn, maar daar wel hun werkzaamheden verrichten.	N	
	7	Worden zij (=slechtzienden) bij voorkeur niet in het internaat opgenomen	N	
	7	Ook voor blinde kinderen zijn grote voordelen aan verbonden wanneer zij gewoon in het gezin kunnen verblijven en van daaruit dagelijks de school bezoeken	N	
	7	Wel noodzakelijk dat het gezin het blinde kind goed weet op te vangen	Z	
	7	Het dagelijks verblijf temidden zienden geeft het blinde kind dan gelegenheid om tot groter zelfstandigheid uit te groeien	N	
	7	Werkenden in kosthuis te gaan wonen en verder geheel voor zichzelf te zorgen	N	Maar wel in een kosthuis en geen eigen woning
	7	De blinden	-	
	7	Kinderen die op het instituut verblijven	-	
	7	Blinde kinderen	-	
	7	Blind kindje	-	
	7	Jeugdige blinde en slechtziende kinderen	-	
	7	Studieweek voor jeugdige blinden	N	
	7	De slechtzienden	-	
	7	Jongens	-	
	7	De kinderen	-	

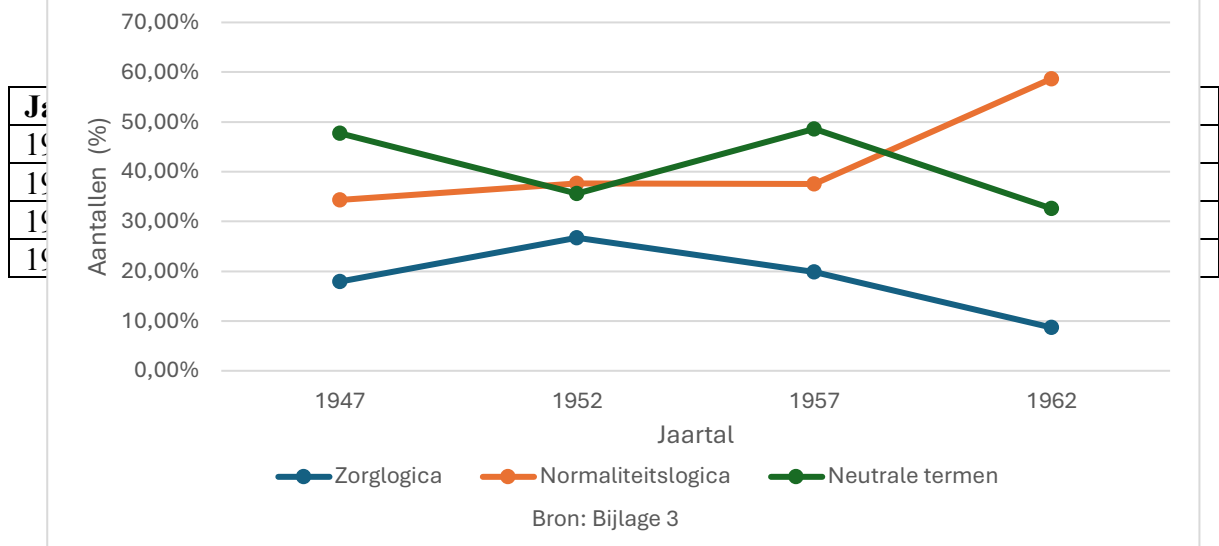
	7	De kinderen	-	
	7	Verzorging	Z	
	7	Opleiding	N	
	7	Het blinde en slechtziende kind	-	
	7	Blinden	-	
	7	Blinde	-	
	7	Een blindgeborene	-	
	7	Een blinde	-	
	7	Een blinde	-	
	8	Inwonenden van Sint-Henricus	Z	
1962 ¹⁶⁵	1	Werkt en leeft een volwassen blinde in Grave	N	
	1	Visueel gehandicapte kinderen	-	Voor het eerst visueel gehandicapt getroffen als term
	2	De ateliers van de Wijnberg	N	
	2	Het atelier van De Wijnberg betreden, waar een veertigtal dames volijverig in de weer zijn om met behulp van de machines of de pennen fleurige truien en vesten te breien voor industriële afnemers	N	
	2	8,5 uur per dag wordt hier gewerkt	N	
	2	Een geroutineerde breister is in staat per dag een vest van een volwassen maat te vervaardigen	N	
	2	Er zijn echter dames, die zo handig zijn, dat men haar allround kan nomen	N	
	2	De namen van vier leerlingen van De Wijnberg kunnen met ere worden toegevoegd aan de reeds indrukwekkende lijst van geslaagden	N	
	2	Diploma's steno en typen	N	Veelvoorkomend vakgebied in deze periode

¹⁶⁵ Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 12:2 (1962).

	2	Diploma typen	N	
	2	Praktijkexamen VGLO	N	
	3	Blinden	-	
	3	Blinde evenmens	N	
	3	Veertienhonderd blinden in binnen- en buitenland er gebruik van maken	N	Gaat over het gesproken boek
	3	Blinden uit 17 landen	-	
	3	De blinde mens	-	
	4	Scholen	N	
	4	Kantoor waar ook typeles gegeven kan worden	N	
	4	Heerlijke speelzaal met rekken en fietsjes, waar de peuters naar hartenlust kunnen ravotten	N	
	4	Slechtziend kind	-	
	4	De kleintjes	-	
	4-5	Blinden, slechtzienden en dubbelgehandicapten	-	
	5	Scholencomplex	N	
	5	De scholen	N	
	5	Visueel gehandicapte kind	-	
	5	Onderwijsinstituut	N	
	6	Slaappaviljoen voor de oudere blinden en slechtzienden	Z	Dus nog steeds volwassenen intern
	6	Ateliers	N	
	6	Verzorgsters	Z	
	6	Dubbel-gehandicapte kinderen	-	
	6	Kleuters	-	
	7	Borstelmakerij van "St. Henricus" [...] in een keer de hele werkplaats, waar ruim 20 mannen druk in de weer zijn	N	Werk maar weer typisch blindenberoep
	7	Onze werkplaats	N	
	7	Fabriceren van straatbezems, luiwagens, werk- en gootsteenborstels, nagelschuiers, kamervegers, diverse soorten stoffers, zwabbers en ragers	N	
	7	Het zijn grotendeels oudere mannen die in de	N	

		borstelmakerij werkzaam zijn. Misschien kan men zelfs wel van een uitstervend beroep spreken, omdat de jongeren tegenwoordig na hun leertijd op St. Henricus naar het vrije bedrijf gaan		
	7	Goed en zinvol dat de blinde mens in de maatschappij kan worden geplaatst, hetgeen onder meer zijn zelfvertrouwen ten goede komt.	N	
	7	In de werkplaats ook veel reparatiewerk verricht. Zowel voor particulieren als voor bedrijven. Een voorbeeld vormen boenblokken en borstels voor stofzuigers en schuurmachines	N	
	8	Visueel gehandicapte kinderen	-	
	8	Blinde kinderen	-	
	8	Slechtziende kinderen	-	
	8	Volwassen blinden	-	
	8	Verzorgsters	Z	Kan natuurlijk ook alleen zo genoemd worden, omdat de kinderen klein zijn en buiten school 'verzorgd' moeten worden
	8	Basis- en voortgezet onderwijs voor blinde kinderen, voor basis-onderwijs voor slechtziende kinderen, voor technisch onderwijs aan slechtziende en blinde jongens	N	
	8	Visueel gehandicapte kinderen	-	
	8	Verzorgers	Z	
	8	Onderwijzers	N	

Grafiek 3: Gebruik soorten logica in meetjaren tussen 1945-1965

Bijlage 4: Interview Zuster Mathea

Moederhuis Zusters van Liefde, OLV Moeder van Barmhartigheid, Tilburg, 6 mei 2024.

00:00:00 Spreker 2

Zie je dat hier zo hier zo zijn ze met elkaar bezig je krullen in draaien, moesten ze 's avonds een dansavond hebben en dan moest je gelippenstift worden.

00:00:10 Spreker 1

Ja Natuurlijk.

00:00:16 Spreker 2

Ik was toen met hun samen?

00:00:18 Spreker 1

En dit bent u, bent u dit?

00:00:21 Spreker 1

Nee. Dat zijn die blinde kinderen.

00:00:22 Spreker 1

Oh, Dat is ook een van die kinderen.

00:00:24 Spreker 2

Ja, twee blinde kinderen.

00:00:26 Spreker 1

Nu u het zegt.

00:00:27 Spreker 2

Ja ik sta er wel ergens een keertje op maar?

00:00:33 Spreker 2

Kijk, hier ben ik zelf, daar ben ik zelf zie je dat?.

00:00:35 Spreker 2

O ja.

00:00:37 Spreker 2

Toen gingen wij van de oude Wijnberg, heet dat het oude huis naar de nieuwbouw, maar die was nog geen plek voor ons voor die grote. Toen stond er zo een soort barak In de tuin en daar doet de directeur die doet die dat die tent openen, dat ik daar met die meisjes inkomen kwam. Zo zo'n zo'n 15 kinderen had ik bij me.

00:01:00 Spreker 1

En de nieuwbouw was aan de grote weg, toch?

00:01:03 Spreker 2

Nee, nee, nee, in het park.

00:01:07 Spreker 2

In het park maar ik weet niet of jij daar wel eens geweest bent in Grave?

00:01:10 Spreker 1

Is dat naast de Hampoort, in dat park?

00:01:11 Spreker 2

Ja daar heb je zo'n inloop

00:01:15 Spreker 2

En daar, het staat er nog steeds ja.

Spreker 1

Ja, oke daar.

Spreker 2

En toen kwam ie zo langs langs een water uit waren we ook zo'n schuit hadden liggen. Zo waar we ook met de kinderen gingen roeien.

00:01:30 Spreker 1

Mooi.

00:01:31 Spreker 2

En dit was een.

00:01:34 Spreker 2

Zijn naam staat er nog bij

00:01:36 Spreker 2

Deze denk ik. Oh hier.

00:01:40 Spreker 2

Ja Julien. Ja juffrouw Jansen, Nel Jansen, Dat is de hond, de hond Sietste, Maar we hadden er ook een zwembad hadden we er ook bij hè? Een instructiebad dan, hè. Bij de school ook weer. Ja, dus daar ging ik met die meisjes ook heel dikwijls naartoe. 's Morgens vroeg, weet je wel? Als ik opstond, ik sliep ook bij ze. Ik was helemaal bij hun ingedeeld.

00:01:54 Spreker 1

Oké.

00:02:06 Spreker 2

En, er was het altijd. “Wie gaat er mee zwemmen, hè?”

00:02:12 Spreker 2

Wie zin heb 's morgens vroeg. Nou dan waren er altijd een stuk of 5, 6 die meeding, was de grootste lol, hoor.

00:02:21 Spreker 2

Kijk hier, wat zijn we aan het verhuizen naar van de oudbouw naar de nieuwbouw. Zie je, alle zusters helpen, zie je dat?.

00:02:39 Spreker 2

Ja, deze is ook helemaal blind.

00:02:42 Spreker 2

Heel, heel geleerd, kon heel goed leren.

00:02:46 Spreker 2

En, we hebben hier nou op bij ons ook een zuster in de groep hè. Wij zijn met 4 naar Rotterdam gegaan en is een blinde zuster nog meegegaan. Maar het was een hele kleine tante en nou zit ze in 't verpleeghuis.

00:03:03 Spreker 2

Vanmorgen nog bij ze op bezoek geweest en ze weet niks meer.

00:03:08 Spreker 1

Nee ja.

00:03:09 Spreker 2

En de directrice.

00:03:11 Spreker 2

Is precies hetzelfde, die zitten al op twee en de een, de oudste zuster is overleden.

00:03:18 Spreker 2

Ik ben er met 3 over.

00:03:21 Spreker 2

Maar, zo gaat het in het leven.

00:03:22 Spreker 1

Ja, Het is euh, oud worden is iets, hè?

00:03:25 Spreker 2

Allemaal hard gewerkt en euhm.

00:03:29 Spreker 1

Ja.

00:03:30 Spreker 2

En je merkt nou zo verschil?

00:03:34 Spreker 2

Vershil van euhm.

00:03:38 Spreker 2

Generatie hè? Ja, de zusters die zoveel jaren later, die ene die dan morgen ook feest heeft die is dan 60 jaar in het klooster. Maar dan kan je alle merken dat ze heel veel dingen wat wij gehad hebben met intrede van die ouderwetse.

00:03:56 Spreker 2

Ja dingen die je moest doen wat je wat je maar ook moest laten en zo weet je wat je dan dat je zegt, nou, moet dat nou zo, weet je wel? Nou ja, je deed het, het hoorde erbij.

Spreker 1

De dingen voor het concilie

00:04:07 Spreker 2

Ja, haha

00:04:17 Spreker 2

Die rector was ook altijd heel goed.

00:04:20 Spreker 2

Weet je, de Wijnbergen in wording, hier was een bouw. Zo hebben ze een heel stuk de bouw, zie je gaan.

00:04:29 Spreker 1

En de rector was dat dan een?

00:04:31 Spreker 2

Priester, dat was een priester, ja.

00:04:35 Spreker 2

Die zei tegen mij. Het was die tijd van het sigaretje roken hè. ik rookte niet, maar die kinderen die wilden wel, wel graag roken, hè? En toen zei die: “ Mathea, Je moet echt toch maar met ze meedoen. Je krijgt van mij een pakje sigaretten.”

00:04:54 Spreker 1

En, Dat was een van de fraters van Tilburg? Was dat een van de fraters?

00:04:58 Spreker 2

Nee, nee rector.

00:04:59 Spreker 1

O en de rector was geen frater?

00:05:01 Spreker 2

Nee was geen frater, een priester.

00:05:02 Spreker 1

Nee, Dat was een euhm, hoe noem je dat? Een wereldheer?

00:05:04 Spreker 2

Een wereldheer? Ja ja.

00:05:08 Spreker 2

Ja, die was echt en goed voor die kinderen hoor.

00:05:14 Spreker 2

Hier zijn ze volop met die bouw allemaal bezig. Was net in die tijd dat ik er was, hè.

00:05:19 Spreker 2

En hier zitten de kinderen al tussenin.

00:05:23 Spreker 2

Happy end heette het.

00:05:25 Spreker 2

En dan 's avonds. (laat foto van dansen zien)

00:05:28 Spreker 1

Leuk toch?

00:05:30

En dan waren ze altijd zo vol van hè? Want ik moest, ik heb ook.

00:05:35 Spreker 2

Heel veel lesgegeven om, euhm stok, stok les doe ik dat. Weet je wel? Stok les.

00:05:41 Spreker 1

Oh, om hoe ze die moesten gebruiken?

00:05:43 Spreker 2

Ja, want hoe ze met lopen en hoe ze de weg moesten gaan doen, hoe ze naar de trein moesten komen. Hoe ze moesten vragen aan mensen om te helpen met instappen. Ik bleef op de achtergrond.

00:05:45 Spreker 1

Oh ja.

00:06:01 Spreker 2

Ik, toen waren we eigenlijk nog in het kloosterkleed, Maar ik ging in burger met hun mee dan hè, want anders kon je.

00:06:08 Spreker 2

Dan zagen ze sowieso dat ik, want ik heb wel eens een keer achter me aan gehad. Dat ben je. Dat was bij Nijmegen. Eentje zat op de middelbare meisjesschool en die moest daar de weg leren. En toen was ik ook effe lesgeven en kwam er een man op de fiets aan en dat meisje liep door en die liep tegen de lantaarnpaal aan.

00:06:31 Spreker 2

En toen riep hij: “lelijke rot non. Kun je dat kind niet vasthouden?” En ik ging naar dat meisje toe en stonden wij zo keihard te lachen met zijn tweeën. Want we hadden afgesproken, zuster laat me er nou eens tegen aanlopen, want dan weet ik dat die paal daar staat waar ik langs moet, weet je wel? En nou, toen kwam hij toch zijn excuses maken. Sorry, mevrouw zei die de hele tijd maar, mevrouw, want dat was niet helemaal mijn bedoeling niet. Ik wist niet dat [onverstaanbaar]

00:06:51 Spreker 1

Ja.

00:07:05 Spreker 2

Moest ik hem uitleggen dat ik les aan het geven was weet je wel.

00:07:07 Spreker 1

Ja.

00:07:09 Spreker 1

Ja dan heeft u ook veel moeten leren of niet? Heeft u dan ook veel moeten leren over hoe dat allemaal moest?

00:07:13 Spreker 2

Ja we kregen, ik weet nog goed. Het is eigenlijk begonnen dat lesgeven met die stok leren toen wij ja, je had leken, leidsters en wij zusters hè? Enne want wij hadden nooit geen vrij.

00:07:32 Spreker 2

Dat was dat ja, Dat was je gewoon gewend, hè? Je was er altijd op de groep.

00:07:35 Spreker 1

Ja je was zuster en je was daar.

00:07:38 Spreker 2

Ja enne dat vonden die leidsters toen dat wij ook eens een keer vrij moesten hebben dan dus op lekenbasis gaan werken. En toen hielden we tijd over en toen gingen wij met de gymleraar naar het Westerveld, heette dat daar in Grave en gingen we oefenen met de blinddoek en dan.

En toen werd ik het als eerste eruit gekozen. Dat ik dat mocht gaan doen moest gaan doen. Ja, nou, dat heb ik toch met heel veel plezier gedaan hoor,

Spreker 1

Want ze waren niet alle, niet alle kinderen waren blind toch? Waren ook slechtziend en waren er ook volwassenen in deze tijd?

00:08:08 Spreker 1

Ja.

00:08:15 Spreker 2

Nee, ook heel veel slechtziende. Ik heb hier nog ook nog een MAP met eu..

00:08:21 Spreker 1

Waren er ook volwassenen die bleven in deze tijd.

00:08:21 Spreker 2

Goed.

00:08:24 Spreker 1

Waren er ook nog volwassenen. Die bleven in deze tijd of alleen kinderen.

00:08:27 Spreker 2

Die waren, die waren ook in huis, hè volwassen.

00:08:32 Spreker 2

Wat oudere mensen hadden ze ook in huis, hè? Ook allemaal blind waren ook helemaal blind. Waren die bleven dan hun leven in hun ander soort groep bij elkaar.

00:08:42 Spreker 2

Maar daar had Ik niks mee te maken. Ik was echt zo bij de.

00:08:45

Ja.

00:08:46 Spreker 1

Mijn principe konden mensen dus hun hele leven.

00:08:49 Spreker 1

In het in het instituut blijven?

00:08:52 Spreker 2

Ja zo ja zomaar zo zuster Adriënne.

00:08:55 Spreker 2

Die met ons meegegaan is naar Rotterdam. Die had eerst heb ze de de Mulo als als blinde gedaan. Toen is ze de acte van onderwijs akte van 4 jaar. Dus de kweekschool zeggen we was toen hè? Tegenwoordig pedagogische academie en dat heb ze gehaald en toen had de directrice in de gaten dat het een heel erg knappe tante was. Toen zei ze, je moet ook de hoofdakke nog halen. Je zal nooit geen hoofd van de school worden.

00:09:27 Spreker 2

Maar alles wat je geleerd hebt is nooit weg.

00:09:32

Ja.

00:09:32 Spreker 2

En, dat was natuurlijk een hele verstandige zet van die van die zuster en dat heeft ze toen ook gehaald. En toen is ze meegegaan naar Rotterdam en toen heeft ze daar nog de acte Frans gehaald.

00:09:43 Spreker 2

Doe maar ja, Dat is gek hoor.

00:09:44 Spreker 1

Ja, kijk, ja, Ik heb in Sint Agatha in het archief heb ik een boek gezien van een blinde zuster. Ik weet de naam niet meer en daar stond een fotoboek en daar stond in braille overal bij wat er op de foto stond. Was ook van een zuster dat kan goed van haar geweest zijn.

00:09:58 Spreker 2

Ja.

00:10:00 Spreker 2

Ja ja Het is.

00:10:02 Spreker 2

Ja, zij heeft de lagere school nog thuis gedaan, Maar toen was ze heel slechtziend en heel veel operaties, naar Leiden gingen ze toch altijd voor operaties is ze geweest, maar.

00:10:18 Spreker 2

Ze is toen toen bij ons ze zegt:” ja, jullie gaan nou fijn met de kleine groep beginnen en een nieuw werk. Ik zal altijd hier in blindeninstituut moeten blijven.” Nou, dat vonden wij zo’n erge uitspraak. Toen hebben wij gevraagd aan het bestuur of zij niet met ons mee. Ja zei het bestuur als jullie dat aandurven?

00:10:39 Spreker 2

Met een blinde erbij en dat hebben we op ons genomen en ze heb al jaren met ons mee gedaan en zij moest wel een baan hebben in Rotterdam en dat is als op een textielbedrijf is zij komen werken als telefoniste receptioniste. Nou ja, en daar heeft zij de opleiding.

00:11:06 Spreker 2

Ja weer voor hun voor gedaan. Zo weet je dat daar mensen een opleiding die ze daar heb ze heel goed gewerkt eigenlijk.

00:11:16 Spreker 2

Ja ze kon eerst had ze de weg geleerd waar kantoor was zat en toen is ze een keer komen vallen. Was er 's nachts een hele harde wind geweest en waar zij langs moest was het gaas van de weg overheen gegaan. En nou, toen hebben we gezegd, ze mag nooit meer alleen

00:11:38 Spreker 2

00:11:39 Spreker 2

Daar gaan want de knieën kapot en ja in tranen natuurlijk was ze op kantoor aangekomen en toen is er meisje wat daar ook werkte en die zei: nou, Ik wil het op me nemen. Ik kom met de trein aan.

00:11:54 Spreker 2

En dan stap ik de eerste halte met een tram uit en om ik naar jullie. Daar kom ik Adrienne ophalen.

00:12:00 Spreker 2

En dat heeft ze jaren gedaan en ze komt nou nog met ons, dus inmiddels getrouwd natuurlijk. En ze komt met die man. Ze hebben geen kinderen gekregen, maar ze komt altijd nog. Zo lang hebben ze al samen vriendschap, ja dat is.

Spreker 1

Ja mooi.

00:12:15 Spreker 2

Altijd haar meegenomen en er stond bij ons altijd een kopje thee en beschuit je klaar. En dus zowat allemaal weer even wat hè, vond ze vanzelf. En nou komt ze komt nou nog altijd.

Spreker 1

Oh leuk

00:12:34 Spreker 2

Nou, je ziet een klein beetje zo hoe die kinderen bezig kunnen zijn, hè? Je zult de Wijnberg.

00:12:41 Spreker 2

Is verhuisd ja is allemaal moe.

00:12:46 Spreker 2

Is dingen wel de keuken?

00:12:49 Spreker 1

Ik zal de opname eens aanzetten. Ik zal de opname eens aanzetten. Natuurlijk. Ja.

00:12:53 Spreker 2

Ja.

00:12:54 Spreker 2

Weet je ietsje?

00:12:55 Spreker 1

Zal ik even zeggen voor mijn archief?

00:12:58 Spreker 1

Ik zit met zuster Matthea Bouman van de congregatie van de zusters van lieve liefde van Onze Lieve vrouw, moeder van barmhartigheid in Tilburg.

00:13:00 Spreker 2

Ja.

00:13:06 Spreker 2

ja.

00:13:09 Spreker 1

Om te praten over Grave. Ja en ja, Ik heb geen vaste vragenlijst. Ik denk, u weet het meer van dus u? Ik wil uw verhaal en ik.

00:13:16 Spreker 2

Ja als je vragen hebt, dan moet je ze natuurlijk wel stellen, hè?

00:13:20 Spreker 1

Ja, maar u bent in principe de expert natuurlijk, dus ik ik haak wel in en Ik wil gewoon leren over het.

00:13:29 Spreker 1

Over het instituut en over hoe jullie met de kinderen.

00:13:32 Spreker 2

Ja.

00:13:34 Spreker 2

Dat hier ook, je komt zo'n gekke dingen kwam ik in het begin tegen hè? Toen het asiel werden. Ik had nooit meer blinden gewerkt natuurlijk. Ik kwam werd gevraagd vanuit Tilburg van de kweek bij de kweekelingen. Hierzo om dan in Grave nog een paar jaar te werken.

00:13:52 Spreker 2

En toen was het voor mij heel vreemd.

00:13:57 Spreker 2

Om bij de kinderen te komen, zoals bij de televisie, was het eerste wat ik meemaakte dat het meisje was zo een televisie met toen die deurtjes hé die ken je misschien nog wel.

00:14:08 Spreker 1

Ja die.

00:14:09 Spreker 2

Ja zo opgezet, dat vinden ze achter het deurtje zitten.

De telefoon gaat

00:14:13 Spreker 1

Telefoon.

00:14:14 Spreker 2

Zeg maar, zet hem af?

00:14:22 Spreker 1

Nu heeft u opgenomen?

00:14:26 Spreker 2

Niet bellen wel terug.

00:14:28 Spreker 2

Als ze me moeten hebben.

00:14:31 Spreker 2

Maar toen ging ze achter, de deurtjes zitten.

Telefoon gaat en de zuster heeft een kort gesprek

00:14:45 Spreker 2

Toen dat ging dat kind achter die deur zitten. En toen zei ze, van ja, maar dan kan ik het toch?

00:14:54 Spreker 2

Beter horen zei ze.

00:14:55 Spreker 1

Zei ze, oh ja, het geluid dan de zijkant.

00:14:58 Spreker 2

Jij wil jou als jij als zien, wie komt er een keertje uit, dan kun je lekker vooraan.

00:15:05 Spreker 1

Die denkt, Ik kan het.

00:15:06 Spreker 1

Niet zien. Ik wil het horen.

00:15:10 Spreker 2

Ja zo kom je dingen tegen. Ik heb heel veel met ze zitten. Ja, voorlezen.

00:15:18 Spreker 2

Bepaalde dingen, want Ik heb hier

00:15:24 Spreker 2

Dit zijn ook allemaal foto's hier uit waar we lopen dit is die blinde zuster die nou dat is die zuster.

00:15:30 Spreker 1

Oh ja.

00:15:33 Spreker 1

En het is de tijd dat u het habijt niet meer aan hoefde.

00:15:36 Spreker 2

Zo zo had ik een heel spul.

00:15:40 Spreker 1

Het ziet er wel gezellig uit.

00:15:42 Spreker 2

Ja, ja, hier waren we in de caravan, hier was ik in burger. Daar zit ik voor te lezen, was een van de ouders van die meisjes had een caravan, een caravan ergens staan. Ik weet niet meer waar het precies was dan ook. En daar mochten wij in.

00:15:58 Spreker 2

Ja, was ik met zo'n stel ingegaan, dat natuurlijk moet je voorlezen en doen en gingen wandelen. En toen hadden ze onderweg schik, want dan zeiden ze, Wij zijn allemaal kinderen van U hè.

00:16:10 Spreker 2

Hadden we vroeger op de allemaal uw eigen kinderen? Ja, natuurlijk zijn mijn eigen kinderen, weet je wel, en dan hadden die meiden hadden schik dan.

00:16:19 Spreker 1

En hoeveel had u er dan wel niet bij U?

00:16:20 Spreker 2

Meestal had ik hier een stuk of 8 [onverstaanbaar]

00:16:28 Spreker 2

Kijk, hier was ik met de

00:16:32 Spreker 2

Kap op.

00:16:33

Oh ja.

00:16:36 Spreker 2

Nou, hier zat ik er omheen in burger.

00:16:41

Ja.

00:16:44 Spreker 2

Mooi hier gingen, we gingen we trouwen en toen was ik dan met die leidster, dan moesten we feestje geven en dat zouden ze moesten ze ons herkennen. Weet je wel toen had ik een overal aangetrokken.

00:16:57 Spreker 1

Dag.

00:17:01 Spreker 1

Oh, u bent de bruidegom.

00:17:05 Spreker 2

Ja, dat vonden ze altijd wel leuk.

00:17:05 Spreker 1

Mooi.

00:17:10 Spreker 2

Hier was een slechtiend meisje. Er was in die tijd waar ik zelf woonde, woonde een broer van mij en die is toen daar gekomen, die kon niet op vakantie en wij woonden daar vlakbij Amsterdam. En dan mocht zij met bij mij en had er een zo een treinritje waar je je pas ingewisseld, een heel goedkope pas waar je met z'n tweeën.

00:17:16 Spreker 1

Ja.

00:17:37 Spreker 1

Soort, tienertoer.

00:17:39 Spreker 1

Ja, ja Ik weet niet meer hoe je noemt het, maar het is al zo lang geleden.

Spreker 1

Oh, dan bent u samen met het meisje naar uw broer toe gegaan.

00:17:47 Spreker 2

Naar Amsterdam gegaan. En toen wou ze, toen wou ze naar die rosse buurt, weet je wel? Fout zo, daar wou ze ook wel eens weten wat dat was, ik zeg, want zij was heel slecht ziende hoor en ik zeg maar, als ik dan zeg aan de rechterkant, daar zitten ze achter het raam, maar dan moet jij niet gelijk gaan wijzen, want dat vind ik heel vervelend.

00:18:08

Ja.

00:18:09 Spreker 1

En ging hij dan in burger of?

00:18:10 Spreker 1

In het habijt?

00:18:11 Spreker 2

In burger was ik. Ja in burger mee. Want ik was natuurlijk toch thuis bij mijn broer. Die vond het wel leuk, ook als wij daar kwamen zo.

00:18:12 Spreker 1

Ja.

00:18:20 Spreker 1

En ik hoor de grappen natuurlijk al, een non op de rosse buurt. Ik hoor de grappen al de non op de rosse buurt. Ja, en als U in habijt was gegaan.

00:18:26 Spreker 2

Oh ja.

00:18:28 Spreker 2

Nee dat kun je niet maken.

00:18:31 Spreker 2

Ja, hier kwamen ze van het examen af.

00:18:35 Spreker 2

Met bloemen geven en doen

00:18:38

Oh ja. Mooi.

00:18:40 Spreker 2

Hierop opspelden.

00:18:44 Spreker 1

En, heeft u nog wel eens contact met sommige van de meiden?

00:18:46 Spreker 2

Heel veel nog ja, maar als ze nou komen ook, pas geleden was er hier nog een en die zat hier ergens op een camping met haar man was ze en toen stond ze beneden. Zuster, ik heb nou zo lang naar U gezocht en Ik heb U gevonden. Ik wist dat U in Tilburg was. Mogen wij nou even naar U toe komen? Ik zei nou kom maar, dan moet je stap maar In de lift, hè? de tweede verdieping en dan zie je me staan.

00:19:17 Spreker 2

Nou ze kwamen daar, Ik heb ze hier zitten ratelen waar ik alles natuurlijk. En toen ging het over haar kinderen toen zei ik, ja, die wordt nou ook al een beetje groter natuurlijk. Zuster hij is 26.

00:19:33 Spreker 2

En dan vroeger klinkt altijd in mijn oren zo.

00:19:35

Ja.

00:19:35 Spreker 2

Weet je wel?

00:19:36 Spreker 2

En dan kwam er heel verhalen, natuurlijk.

00:19:40 Spreker 2

Ja, Maar dat vond ik toch wel leuk dat ze het zo zei. U was wel streng, Maar we hielden allemaal van je. Dát vond ik. Dat zal ik nooit vergeten. Dat heb ik later ook tegen haar gezegd tegen hiertoe. Dan moest het meisje wou kijken waar die klok hing toch? Dat is ook een hele blinde deze ja.

00:19:50

Mooi.

00:20:02 Spreker 1

Ja mooi.

00:20:05 Spreker 1

Individuen.

00:20:07 Spreker 1

Allemaal herinneringen ja, goed bewaren, anders raakt U ze nog kwijt.

00:20:10 Spreker 2

Ja.

00:20:12 Spreker 1

OK.

00:20:13 Spreker 1

Ja, want het het lesgeven?

00:20:16 Spreker 1

Lesgeven waarmee hoe hoe geven of u heeft geen les gegeven, Alleen met de stok dat u deed.

00:20:19 Spreker 2

Het hele.

00:20:21 Spreker 2

Nee.

00:20:26 Spreker 2

Er was de school bij en ze gingen natuurlijk naar school toe en ik moest met ze huiswerk maken. Maar hier zitten ze allemaal huiswerk te maken vooraan.

00:20:36 Spreker 1

Want gaven de lessen werden dan door andere zusters of door leken.

00:20:40 Spreker 2

En, er waren zusters die les gaven maar ook

00:20:44 Spreker 1

Dames leken ja ja, die gewoon onderwijzeressen. Ja, zo zeggen.

Spreker 1

In de tijd dat we wel, want welke tijd staat? Was u in Grave? Welke tijd was u in Grave?

Spreker 2

Ik ben in Grave geweest. Kijk voordat ik naar 70 tussen tussen 80.

00:21:06 Spreker 2

80, 70 en 80 in die tijd.

00:21:08 Spreker 1

Nee In de jaren 70, dus de laatste, de laatste periode van de zusters daar eigenlijk.

Spreker 2

Ja dat je daar ja, toen zijn we, daarna zijn we naar Rotterdam gegaan.

Spreker1

Of bent u tot het tot het einde in Grave geweest? En toen ging het klooster dicht daar.

00:21:26 Spreker 2

Nou, nee, Wij zijn er toen nog eens, ik ben er nog eens een keertje geweest en toen.

00:21:34 Spreker 2

Toen we toen we waren van al verschillende groepen leeg, weet je wel, dus maar hele enkele waren er nog en de zwaarste blinde die dat jij ook vroeg van ouderen die daar altijd moesten blijven. Die zaten net in een andere afdeling in een bouw.

00:21:52 Spreker 2

En daar kun je maar waar wij zaten met ons groepen.

00:21:57 Spreker 2

Dat je kinderen zo, Het is wel zo, Dat was toen niet meer.

00:22:01 Spreker 1

Dat was al allemaal in het.

00:22:03 Spreker 2

Happy end heette de groep van mij die Ik had van omdat het laatste was.

00:22:07 Spreker 1

Oh ja.

00:22:09 Spreker 1

Ja dan ging het over naar het lekenonderwijs.

00:22:11 Spreker 2

Ja, daar gingen ze naar huis. Daar hadden verschillende diploma's en ze gingen. Sommigen hadden wel goed werk gevonden, hoor.

00:22:20 Spreker 1

Ja, maar ze geven nog steeds les aan blinden in Grave toch? Alleen nu zijn het leken maar.

00:22:26 Spreker 2

Niet zoveel meer hoor, nee, niet zoveel meer. Nee, nee.

00:22:28 Spreker 1

Dus.

00:22:31 Spreker 2

Want toen ik weer geweest ben, toen waren er al zoveel lege lokalen. Ik kon het haast niet terug.

00:22:36 Spreker 1

en ze hebben volgens mij een hele nieuwe school gebouwd, daar In de nieuwe school ernaast gebouwd.

00:22:39 Spreker 2

Oh ja schoon.

00:22:42 Spreker 1

Ja, hoe heet dat tegenwoordig? Ja, Sensus is dat geweest, geloof ik. Visio heet dat volgens mij, dat heet tegenwoordig. Visio geloof ik koninklijke Visio, ja, Dat is allemaal veranderd, hè?

00:22:51 Spreker 2

Ja ja ja.

00:22:55 Spreker 2

Ja, ja, kan je niet vergelijken.

Spreker 1

Nee, precies.

00:22:59 Spreker 2

Eens kijken, hoe ver waren we hier?

00:23:02

Ja.

00:23:03 Spreker 2

Dit had je gezien?

Spreker 1

Oh ja

Spreker 2

Ieder geniet op zijn eigen manier van kijk zo met dat braillemachine op de schoot

Spreker1

Zit ze dan te typen?

00:23:24 Spreker 2

Blind meisje. heeft ze braillemachine op de schoot.

00:23:28 Spreker 1

En is om te typen of om te lezen typen ja nee, hier zitten ze te lezen.

00:23:29

Nou.

00:23:33 Spreker 2

Ja hier ook.

00:23:35 Spreker 1

Fluiten ja.

00:23:37

Ja.

00:23:37 Spreker 2

Zeggen het feestje, denk ik, Dat is ook weer een blind meisje, zei ook helemaal zij is slechtzienenden ook, nou ja.

00:23:46 Spreker 1

Mooi ja ze kunnen een hoop.

00:23:49 Spreker 2

Hè? Heel veel met de hoofden omlaag, altijd, hè?

00:23:53 Spreker 1

Ja, dat is voor ons natuurlijk raar, want wij zijn gewend om onze ogen te centreren. Maar ja, als je niks ziet dan ja.

00:24:02 Spreker 1

En dit is de.

00:24:04 Spreker 1

Wat is dit voor ruimte?

00:24:05 Spreker 1

De slaapkamer.

00:24:05 Spreker 2

De slaapzaal. Ja. Zuster Anna trots met haar nieuwe slaapkamer. [onverstaanbaar] met alle kleintjes. Zuster hebben ze hier geen vader, vroeg de kleine kind.

00:24:21 Spreker 2

Die zag nooit, die zag alleen maar dames hè? Vrouwen ja en zei, hebben ze hier geen vader.

00:24:27 Spreker 2

Beschreven, vader.

00:24:29 Spreker 1

Ja, die tijd waren de fraters natuurlijk ook al.

00:24:31 Spreker 1

Weg.

00:24:32 Spreker 1

Uit Grave.

00:24:32 Spreker 2

Toen wij daar waren toen waren de fraters er nog hoor, oké, wij hadden alleen maar meisjes, hoor.

00:24:36

OK.

00:24:39 Spreker 1

Ja en dan de fraters deden de jongens.

00:24:41 Spreker 2

Ja ja.

00:24:44 Spreker 1

Maar die waren toentertijd.

00:24:45 Spreker 2

Hè? Die zijn toen nog naar Nijmegen gegaan.

00:24:49 Spreker 2

Dus waren ze helemaal weg uit Grave en daar hebben ze toch al een hele tijd ook het internaat gedraaid.

00:24:51

Ja.

00:24:54 Spreker 1

Ja die zijn.

00:24:56 Spreker 1

Maar die heb ik tot toen u nog was In de jaren 70. Toen waren de fraters er ook nog.

00:25:01 Spreker 2

Nou vertrokken? Ja.

00:25:02 Spreker 1

Maar ja ja oké. Dat is interessant. In de boeken lees ik, ze zijn In de jaren 60 naar Nijmegen gegaan, maar er zijn natuurlijk achtergebleven in Grave.

00:25:07

Ja.

00:25:12 Spreker 2

Ja ja.

00:25:16 Spreker 1

De nieuwbouw.

00:25:18 Spreker 2

Ja als je als jij wat foto's wilt maken, dan mag je gerust hoor dat, want Ik weet niet of je daar belang bij hebt.

00:25:23 Spreker 1

Nee.

00:25:25 Spreker 1

Ja, ik zal dadelijk wel een paar foto's

00:25:28 Spreker 2

Hier zie je ze allemaal een beetje groter en de band hadden we.

00:25:30 Spreker 1

Zijn ze allemaal voor de?

00:25:33 Spreker 2

Gingen we optreden wat te doen was hier zo een optreden.

00:25:40 Spreker 1

Allemaal toneel.

00:25:41 Spreker 2

Ja ja.

00:25:43 Spreker 2

Jubilerende wat?

00:25:57 Spreker 2

Heel veel muziek maakten ze met elkaar hè, waren ook hele goede stemmen bij. Ook hoor.

00:26:04 Spreker 1

Leuk toch?

00:26:07 Spreker 2

Ja die is ook aan het studeren.

00:26:10 Spreker 1

Samen muziek maken, hè, ja, Dat is toch geeft toch een band samen muziek maken? Dat creëert toch een band, hè?

00:26:23 Spreker 1

Achter de piano.

00:26:24 Spreker 2

Zijn ze samen bezig bij de piano.

00:26:26 Spreker 1

Een heel orkest die foto.

00:26:30 Spreker 2

Hele band.

00:26:31 Spreker 1

Ja.

00:26:35 Spreker 2

Je ziet wel hier zo met de accordeon erbij. Dit was ook een slechtziende.

00:26:40 Spreker 2

Kon heel hoog zingen. Hele hoge stem.

00:26:43 Spreker 1

Ja, en die moeten alles uit het hoofd kennen, hè? Die moeten alles uit het hoofd doen, want die kunnen niet meelesen.

00:26:47 Spreker 2

Ja ja. Daarom ja zeker.

00:26:50 Spreker 1

Het is nog moeilijk. Ik zit alles mee te lezen als ik met die gitaar zit, maar zij.

00:27:00 Spreker 2

Hier zie je ook eens kijken.

00:27:02 Spreker 2

Zit met de neus op het boek en kon ze natuurlijk nog niet lezen

00:27:11 Spreker 1

Koperen feest op de Wijnberg.

00:27:16 Spreker 2

Koperen feest op de Wijnberg.

00:27:21 Spreker 1

En U verzorgde die kinderen dan. U moest die kinderen gedurende de dag verzorgen.

00:27:26 Spreker 2

Ja, ze kwamen bij mij. Ze kwamen natuurlijk uit school en dan waren ze weer bij mij.. Ik ging zelfs met zijn buiten, sliep ook op de slaapzaal bij hun en dan even kijken of ze allemaal om de beurt ook even want ze hadden geen eigen badkamer. Een celletje zo een kleine.

00:27:30 Spreker 1

Ja.

00:27:44 Spreker 1

Ja u deed eigenlijk alles buiten buiten school.

00:27:47 Spreker 2

[onverstaanbaar]

00:27:49 Spreker 2

Ja ja precies, Als ze thuis waren, waren ze bij mij? Ja, ja.

00:27:53 Spreker 1

Nou nou die wereldbol. Die heb ik gezien in het museum in het museum in Grave staat die.

00:27:55 Spreker 2

Ja ook ja.

00:27:57 Spreker 2

Ja, Dat is ook een zuster die, Dat is ook gewoon een ziende hoor.

00:28:04 Spreker 2

Die laat haar weer de wereld bol voelen.

00:28:07 Spreker 1

Ja, die heb ik zien staan, die staat in Grave in het museum. Ja, dat ja.

00:28:11 Spreker 1

Dan mag Iedereen nog voelen.

00:28:12 Spreker 2

Oh ja ja.

00:28:15 Spreker 2

De globe.

00:28:30 Spreker 2

In Valkenburg zijn we in Valkenburg geweest. Hier zit ook met braille bezig.

00:28:32 Spreker 1

Leuk.

00:28:36 Spreker 1

Kunt u eigenlijk ook braille?

00:28:37 Spreker 2

Ik heb het gekend, Maar ik zou het niet meer kunnen. Ik heb trouwens toch heel gauw dooie vingers, dat krijg. Daar krijgen. heel veel mensen krijgen oudere mensen dat dat je je vingers het niet meer doen he en de dokter zei de laatste keer tegen mij kan wel geopereerd worden.

00:28:39 Spreker 1

Niet meer? Nee.

00:28:44 Spreker 1

Nee.

00:28:48 Spreker 1

Ja.

00:28:58 Spreker 2

Ik zeg nou een operatie aan mijn hand nog nee. Ik kan ze nou nog gebruiken.

00:29:03 Spreker 1

Ja, als er niet teveel last?

00:29:04 Spreker 2

Van heeft, nee hoor is geen.

00:29:07 Spreker 1

Maar ik kon dus met die kinderen meelezen. Vroeger u kon meelezen met die kinderen groep.

00:29:09 Spreker 2

Ja.

00:29:11 Spreker 2

Ja met de kinderen meelezen ja, zeker ja. Daarom wist die puntjes dat zijn succes puntjes en ieder puntje was de letter, hè?

00:29:20 Spreker 1

Ja.

00:29:21 Spreker 2

En was moeilijk te leren hoor voor voor zienden.

00:29:25 Spreker 1

Je hebt toch de neiging om te kijken wat er staat? Natuurlijk.

00:29:26 Spreker 2

Ja.

00:29:29 Spreker 2

Ja dat je.

00:29:31 Spreker 1

Ja, een vriendin van mij, is ook slechtziend en die heeft hebben ze ook geprobeerd te leren, maar die kon net genoeg zien en die ging iedere keer spieken. Hoeveel puntjes er stonden, dus dat hebben ze op een gegeven moment maar opgegeven en Dat is lastig, dan hoor.

00:29:42 Spreker 2

Ja, ja, was ze ook braille aan het leren of niet?

00:29:45 Spreker 1

Dat wilden ze voor de zekerheid, alleen zij kon net genoeg zien om die puntjes te kunnen zien. Dus dan.

00:29:51 Spreker 1

Ging ze toch kijken? Ja.

00:29:53 Spreker 1

Ja ja, dat dat lastig.

Spreker 2

Je bent niet getrouwd.

Spreker 1

. Nee, ik studeer nog ja.

00:29:55 Spreker 2

Oh je studeert nog.

00:30:00 Spreker 2

Hoe oud ben?

00:30:00 Spreker 1

Je, Ik ben 24.

00:30:02 Spreker 2

24 nou, Je bent nog een jonge man.

Spreker 1

Het kan nog.

00:30:05 Spreker 2

Nog ja, kijk, dit is wel een blinde zuster. Die gaf ook les bij haar eigen lotgenoten. Dat is zuster Adriënne die met ons mee naar Rotterdam gegaan is.

00:30:15 Spreker 1

Oh, die zit hier nou in het verzorgingstehuis. is dat die in het verzorgingstehuis zit. Ja, Dat is Adriënne.

00:30:21 Spreker 2

Dus ja.

00:30:25 Spreker 2

Ja zij is ook heel slecht ziende.

00:30:28 Spreker 1

Ja er waren een aantal blinde zusters of waren er meerdere blinde zusters?

00:30:33 Spreker 2

Ja 4 heb ik nog gekend? Ja ja.

00:30:35 Spreker 1

Oh.

00:30:38 Spreker 2

Ja, die andere zijn allemaal overleden. Zij is er nog alleen maar zij is ze is nou, ze wordt 92, juli zijn we alle 3.

00:30:48 Spreker 2

Wij noemen ons nou nog de de Rotterdammers, alle 3 in juli jarig.

00:30:55 Spreker 2

En dan was vanmorgen was ik er nog omdat gisteren was er nog een nichtje van die ene zuster. Die moet ik een beetje opvangen dan hè, maar ze schrikken allemaal want ze is zo achteruit gegaan, hè?

Spreker 1

Ja dat is ook, Het is ook wat.

00:31:12 Spreker 2

Want we moeten wel een beetje verjaardag zien te

00:31:16 Spreker 2

Dat het door mag gaan, dat zie hier mogen vieren. ze kunnen nergens meer met mij naar toe. Ik ben van de week, ben ik naar muziekcentrum geweest, hier zo vlakbij hè.

00:31:28 Spreker 1

Ja.

00:31:28 Spreker 2

Van een uitnodiging van de omdat ik wel eens een onderscheiding gekregen heb. En dat hebben hun tweeën ook gehad. Alle 3 tegelijk hebben wij de onderscheiding gekregen en hun kunnen nog niet meer bijzijn om zo'n avond.

00:31:44 Spreker 2

Het was een bevrijdingsconcert.

00:31:47 Spreker 1

Hè? En dat is dan een koninklijke onderscheiding.

00:31:49 Spreker 2

Koninklijke onderscheiding ja ja.

00:31:52 Spreker 1

Ja ja.

00:31:56 Spreker 2

Hier is het echte kleine grut bij elkaar, zie je dat? Ja, Dat is een zuster die bij de kleintjes werkt, hoor.

00:32:03

Ja.

00:32:06 Spreker 2

Hierzo zijn de kleintjes nog?

00:32:08 Spreker 1

En u was al 70 jaar zuster, zei u toch, u was al 70 jaar zuster.

00:32:14 Spreker 1

Of 70 jaar in In de congregatie.

00:32:13 Spreker 2

Ja, 23 mei had ik nog een plaatje van. Daar staat dat ik toen mijn eeuwige gelofte afgelegd heb, want toen had je de eerst al een half jaar postulaat door, dus dat wordt toch niet geteld als kloosterling en dan krijg je noviciaat dat is een jaar en dan krijg je 3 jaar dat je iedere keer, dat heet zogenaamd kleine gelofte dat je iedere keer vernieuwt, dan kan je nog terugtrekken als je wil. Nou en als je door blijft gaan dan doe je eeuwige professie.

00:32:36 Spreker 1

Ja.

00:32:50 Spreker 1

Dus dan bent u al bijna?

00:32:52 Spreker 1

Deze maand 71.

00:32:54 Spreker 2

Jaar jaar, 7 jaar 98, 78 jaar 78, 94 ik zit nou mijn leeftijd erbij te tellen, maar bij de 70 jaar heb ik het al een keer gevierd en maar toen nou zit er weer tot zoveel jaar nou weer tussenin. Of dat?

00:33:18 Spreker 1

Oké.

00:33:20 Spreker 2

Ja.

00:33:21 Spreker 2

Ik was niet echt kunnen vieren, want het was net corona.

00:33:27 Spreker 1

Welke leeftijd bent u?

00:33:28 Spreker 2

Dat heb heel ver In de war gestuurd, hoor.

00:33:31 Spreker 1

Hoe oud was u toen hij aan u postulaat begon?

00:33:36 Spreker 1

Toen ik begon? Ja, ik moest nog 21 worden.

Spreker 1

En toen ja, een jaar en toen het noviciaat nog en nou.

00:33:43 Spreker 2

Ja dan weer 3 jaar, Maar ik heb je eens.

00:33:45 Spreker 1

Ja, Dat is lang.

00:33:47 Spreker 2

Ja, die zit er helemaal onder geloof ik.

00:33:51 Spreker 2

Nou is.

00:33:52 Spreker 1

Zocht u die?

00:33:53 Spreker 1

Hè oh ja, dan is het goed hoor.

00:34:02 Spreker 1

Dat is een oud boekje.

00:34:03 Spreker 2

Dit is wat ik zei van mijn eeuwige professie.

00:34:08 Spreker 1

Het prentje van uw gedachtenis?

00:34:13 Spreker 1

Dat dankbare herinnering aan de heilige Professie van zuster Mathea.

00:34:18 Spreker 1

Waar staat de M voor? zuster ?

Spreker 2

Maria

Spreker 1

Oh dat heeft U allemaal?

00:34:24 Spreker 2

Ja, ja, we hebben allemaal Maria erbij, ja.

00:34:30 Spreker 1

23 mei 1954 te tilburg.

00:34:36 Spreker 2

Ja, Dat is een heel oud plaatje, hoor.

00:34:38 Spreker 1

Ik zou hier een foto van maken, dan weet ik even eens, daar heb ik meteen gegevens staan.

00:34:43 Spreker 1

Ja mooi.

00:34:47 Spreker 2

Ja ben ik zuinig op.

00:34:48 Spreker 1

Ja, dat geloof ik.

00:34:52 Spreker 1

De gebeden.

00:34:57 Spreker 2

We zijn ook nog, ben ik ook met hun naar Lourdes geweest. Dat zit er ook nog in ergens.

00:35:06 Spreker 1

Oh ja.

00:35:09 Spreker 2

Ruur door de bocht, daar hebben ze die fietsjes gekregen.

00:35:18 Spreker 2

Ja, we proberen altijd zo van alles mee te laten doen, hè?

00:35:22 Spreker 2

Ja hardlopen ja dat toch?

00:35:28 Spreker 2

Hier met het oversteken

00:35:31 Spreker 2

Oversteekplaats, Als je dat moest leren dan.

00:35:37 Spreker 2

Moesten ze wachten

00:35:40 Spreker 2

Op het geluid dat de auto stopte.

00:35:43 Spreker 2

En dan dan moesten ze luisteren als ze weer weggingen en dan mochten hun overgaan. Dus net daartussenin.

00:35:55 Spreker 2

Zo moesten we het leren en toen kwam de politie soms achteraan, hè? Voor om te kijken of het goed ging hè? En dan heeft het voor hun dat ze die diploma kregen, hè? Dan voelen ze zich toch? Ja, dan waren was toch wel heel moeilijk voor ze hoor om, omdat.

00:36:15 Spreker 2

Veilig.

00:36:16 Spreker 2

te krijgen eigenlijk ook met met treinen.

00:36:21 Spreker 2

Vragen aan mensen.

00:36:25 Spreker 2

Of ze op de goede trein hadden voor een helpen instappen.

00:36:30 Spreker 2

Ja, je moet je voorstellen dat jij staat zo.

00:36:34 Spreker 2

Je ziet niks en je moet dan kijken wie eraan komt. Je weet niet hoe die eruit ziet. Jij komt eraan of er komt een hele oude man aan, hè? Dan moet je vragen. Ik moet daarnaartoe, maar is dit een goede trein voor mij?

00:36:50 Spreker 2

En ze moesten ook leren.

00:36:52 Spreker 2

Een restaurant bezoeken en zelf een kopje koffie bestellen. En dan kijken of ze.

00:37:00 Spreker 2

Of ze voldoende.

00:37:03 Spreker 2

Geld hadden, want als ze geld terug moeten krijgen, dan moet je je hand ophouden en daar even wachten tot de ober in zijn zak gerommeld heb om jou terug te geven. En dan weet hoe die erop leggen.

00:37:17 Spreker 2

Toen ging het gebeurde een keer. Ik zat daar een stuk achterkant aan. Zo was ik ook in burger en ze zat netjes zo en vlak voor haar duurde een beetje lang die man die bleef maar in zijn zak rommelen.

00:37:31 Spreker 2

Dat zag ik wel en trok ze net weg toen ging

00:37:34 Spreker 2

Alles in de koffie

00:37:37 Spreker 2

En toen ben ik, toen maakte ik mij eigen bekend en toen vertelde ik het aan die ober ja, ze hebt het zo en zo geleerd . Ik heb goed op d'r gelet, ze deed het heel goed. Ik zeg, We hebben wel, U bleef wel erg lang.

00:37:54 Spreker 1

Je kon het geld niet vinden?

00:37:55 Spreker 2

Ik wil even.

00:37:57 Spreker 2

Nou sorry sorry sorry ja haal ik een andere koffie hoor. Ja ik verwacht niet anders. Hier gingen ze mee naar een strand.

00:38:08 Spreker 2

Gingen we ook mee, hoor.

00:38:16 Spreker 2

Ja, ze mochten overal mee profiteren.

00:38:21 Spreker 1

Ja, dat moet ook.

00:38:25 Spreker 2

Hier zijn we naar Lourdes geweest?

00:38:27

Oh ja.

00:38:31 Spreker 2

Is al zo oud, het begint helemaal te verslijten.

00:38:34 Spreker 2

We sliepen in een hotel was in '66, was dat?

00:38:41 Spreker 2

Even.

00:38:42 Spreker 2

Om te leren Iedereen bedanken, Maar het was zo.

00:38:48 Spreker 2

Degene die het langste in Grave waren, mochten mee naar Lourdes, met waar niemand dorst met die grote meisjes mee te gaan. Want als ze bij me weglopen dan sta ik daar en dus ik Ik ga niet, doe het niet. Maar ja, toen ik was nog niet zo lang. Toen zei ze, nou, nou Mathea, jij durft, ja, Ik wil, Ik ga mee hoor, ik had er geen moeite mee.

00:39:15 Spreker 1

Mooie reis naar Lourdes.

00:39:19 Spreker 2

En, toen zijn we ook nog naar boven naar de cavalerie geweest met ezeltjes rijden.

00:39:25

Ja.

00:39:26 Spreker 2

En, We hadden iedere keer ergens In de kerk, hadden we de kerkdienst natuurlijk.

00:39:31 Spreker 1

Ik las laatst een verhaal van een jongen, die wilde niet. Ik las laatst een verhaal van een blinde jongen en die die had geld gekregen van zijn ouders In de jaren 50 om mee naar Lourdes te gaan met de fraters en die zei ja, dat wilde hij niet. Ja, waarom wil je daar dan niet? Ja, Ik ben bang dat er een wonder gebeurt en dat Ik kan zien, want dan mag ik hier niet blijven, ja.

00:39:53 Spreker 2

Was een van die meisjes.

00:39:55 Spreker 2

Die was nog zo'n ik denk een jaar of 10, 12 zo die leeftijd was ze.

00:40:02 Spreker 2

En ik kwam erbij toen .Zuster, nou ben ik in Lourdes geweest, en nou kan ik nog niet zien. Die had maar in haar hoofd. Als ik naar Loudes ga dan kan ik zien.

00:40:10 Spreker 1

Ja.

00:40:12 Spreker 2

Ik, toen keek ik wat raar hoor, Dacht ik bij me eigen: och, meisje toch hè? Ja.

00:40:19 Spreker 1

Ja dat.

00:40:27 Spreker 2

Zo, Dat is het laatste stuk.

00:40:36 Spreker 1

Ja.

00:40:41 Spreker 1

Mooi

00:40:47 Spreker 2

Zie je die stomme ezels hier. Dat ezeltje rijden daar In de cavallino boven ben je wel eens in Lourdes geweest? Nee.

00:40:54 Spreker 1

Die nog niet.

00:40:56 Spreker 1

Ik wil er wel graag een keer naartoe. Wil er wel graag nog eens naartoe?

00:40:59 Spreker 2

Ja is, want Ik heb het zegt indrukwekkend geweest.

00:41:04 Spreker 2

Wij zeiden ook In de Israël geweest, want dat was niet met de blinde kinderen, hoor.

00:41:10 Spreker 1

En in Jeruzalem of in Jeruzalem,

Spreker 2

voor ja, Jeruzalem ja Nazaret, Betlehem ja, ja, Dat was een hele mooie. Ja ja.

00:41:25 Spreker 2

Hier vindt, heb ik ze een beetje bijgehouden. Dat ze aan het studeren waren wat ze daar gingen doen.

00:41:32 Spreker 1

Vertrokken kerstnacht '64 geslaagd voor diploma.

00:41:36 Spreker 2

Ik schenk nog een beetje thee in. Wil jij ook nog een beetje thee?

00:41:39 Spreker 1

Ja.Graag,

00:41:41 Spreker 1

Wil ik ook wel doen hoor, dan hoeft U niet op te staan.

00:41:47 Spreker 1

Moet ik het even inschenken, anders ja, Dat is makkelijker.

00:41:48 Spreker 2

Ja, doe even verder.

00:41:52 Spreker 2

Nee, Dit is heel gek.

00:41:54 Spreker 2

Dit is nog niet zo lang geleden begonnen mijn benen.

00:41:58 Spreker 2

Dat ze het niet meer doen.

00:42:00 Spreker 1

Ja, Dat is lastig.

00:42:13 Spreker 2

Jij moet toch een lekker chocolaatje erbij nemen, hè?

00:42:15 Spreker 1

Ja ja. Zal ik doen.

00:42:19 Spreker 2

Even kijken.

00:42:21 Spreker 1

En hierop zetten.

00:42:22 Spreker 2

Ja bedankt alsjeblieft.

00:42:25 Spreker 1

Zal ik deze ook maar hier?

00:42:26 Spreker 1

Neerzetten dan ?

00:42:27 Spreker 1

Ik weet niet of u ook iets neemt??

00:42:28 Spreker 2

Ik.

00:42:32 Spreker 1

Zo.

00:42:35 Spreker 1

Hop.

00:42:38 Spreker 2

Oh ja, ik wou zeggen, jij moet het wel doen. Ja.

00:42:41 Spreker 1

Ja, dat doe ik.

00:42:47 Spreker 1

Ja en waarom met welke reden bent u ooit ingetreden en wat?

00:42:56 Spreker 1

Dat is misschien een hele grote vraag, maar waar, waarom, waarom bent u ingetreden? Is het een roeping?

00:43:01 Spreker 2

Ik ik, Ik weet niet. Ik was als jong meisje met de katholieke actie hadden we in die tijd. Dat heb jij niet meer meegemaakt, want het was toch weer. Daar zat ik ook op en ik zat op het zangkoor In de kerk en zo een die echt van het van jongeren gewoon en.

00:43:19 Spreker 2

Ik ging altijd heel graag naar de kerk, ging ik 's morgens ook heel dikwijls met de roeiboot naar de andere kant van het water. wij woonden langs de Amstel en dan hebben we met de roeiboot naar de overkant en dan ging ik naar de kerk.. En dan kwam ik weer terug en dan was ik weer bij mijn moeder. Ja, ik, Ik had Modevakschool in Amsterdam, heb mijn diploma's gehaald voor naaien coupeuse.

00:43:50 Spreker 2

Dus Ik kan heel veel was net In de oorlog heb ik helemaal meegemaakt natuurlijk,

00:43:54 Spreker 1

In Amsterdam.

00:43:56 Spreker 2

Ja en en voor die jongens genaaid allemaal van die pluche voor broeken. Ik weet niet of jij dat nog had. Dat was in die tijd. Ja, van die van die grijze dekens. Toen had je geen stof zonder dat je even zomaar kon halen, maar wat soort van mooie grijze dekens. En daar die pakken van met een jackie met mooie knopen erop.

00:44:05 Spreker 1

Nee, Ik denk het niet, ja.

00:44:21 Spreker 2

Voor die mannen.

00:44:22 Spreker 2

Ja nou heb ik toch heel veel zitten naaien bij ons thuis, hoor.

00:44:31 Spreker 2

Dat vond mijn moeder vond het ook prachtig, want daar later heb ik wel eens gedacht. Toen vroeg ik aan mijn moeder dat ik zo graag naar het.

00:44:38 Spreker 2

Klooster wou.

00:44:40 Spreker 2

En toen, want Ik had al tegen de pastoor gezegd. Ik denk dat mijn vader heel kwaad is als ik het vraag aan hem.

00:44:47 Spreker 2

En toen zei hij nou, als het is, dan stuur hem eens maar eens naar mij toe zei de pastoor toen. Dat was op zijn dorp hè en.

00:44:58 Spreker 2

Ik heb dan tegen mijn moeder gezegd dat ik er wel en mijn moeder ging dan mijn vader toe en mijn moeder, die vond het dan wel wel, zou het wel goed vinden als ik ging.

00:45:08 Spreker 2

En maar mijn vader zei, ja, ik zeg dat de pastoor heb gezegd, dan moet pa maar een keer bij de pastoor komen en 's avonds zag ik hem hoor en kwam van de boerderij af en hij ging zich omkleden en die ging weg en ik dacht, oh, die gaat.

00:45:29 Spreker 2

Naar de pastoor toe, ja.

00:45:31 Spreker 2

En toen kwam hij terug toen zegt hij, nou, Ik heb de pastoor gesproken, je kan. Voorlopig kan je 3 jaar wachten, heeft hij gezegd.

00:45:40 Spreker 2

Ik was dan heel jong als ik het zal halen, hè? Nou, Ik heb gewacht op hoor.

00:45:41 Spreker 1

Ja.

00:45:45 Spreker 1

Ja en toen toch?

00:45:47 Spreker 2

En toch toch later, moet je weten, dat ik later met mijn vader 12 keer naar naar Canada geweest ben.

00:45:57 Spreker 2

En dat hij altijd zo blij was dat dat dat ik met hem mee ging, want ik had 1 keer 1 reisje van mijn vader gekregen. Tevoren wij de Rotterdam gingen pa zei jij mag wel eens een keer bij In de vakantie naar de jongens in Rotterdam of in Canada, Canada.

00:46:19 Spreker 2

En.

00:46:20 Spreker 2

Nou, Dat is heel fijn gegaan en toen het jaar daarop mocht mijn zusje ook een keer met moeder samen. Dat is ook doorgedaan. En toen dit jaar erop zou vader en moeder weer samen gaan.

00:46:34 Spreker 2

En toen mijn moeder kwam van de stad vandaan en ze zeiden, roeiboot wacht nog aan die kant van het water. Komt ze overgerooid met een roeiboot, Alleen met tasjes met boodschapjes wat ze gedaan had, want mijn broer, die ging nog gauw en liep naar de weg toe om moeder te helpen uit de schuit te stappen met met de tasjes en ze is naar binnen gegaan en ze gaat op de stoel zitten en ze laat haar hoofd hangen. En ze is dood.

00:47:04 Spreker 1

Ja, en toen zat u al.

00:47:06 Spreker 2

En toen stond de reis al geboekt voor vader en moeder was allemaal rond en toen zei Pa van, kun jij niet met me mee? Ik kan niet alleen, kan geen Engels niet dat ik nou zo vlot Engels kan, Maar ik kan me wel goed redden. Ik zeg, zeg maar.

00:47:06 Spreker 1

En.

00:47:25 Spreker 2

Dat heb ik toen gedaan en toen ben ik meegegaan met mijn vader. En toen zitten we in het vliegtuig. Die eerste keer zal ik nooit van mijn leven vergeten en zat het zo. Ik had een mooi reis gebed gemaakt. Weet je zo echt echt allemaal op de op de jongens daar in Canada waar we naar toe gingen, dat het erg was dat moeder niet meer mee kon en zo.

00:47:47 Spreker 2

En, toen kwam ie naar me toe en kind zei die, gaf ie me een dikke zoen, wat zijn we toch gelukkig samen hè,

00:47:53 Spreker 2

Ja.

00:47:55 Spreker 2

Pa wat heb je me toch tegengehouden? Eerst altijd, hè? Maar,

00:48:00 Spreker 1

Ja die wou niet dat de dochter wegging? Natuurlijk nee.

00:48:03 Spreker 2

Nee dat is ook, want Ik heb later ook wel eens gedacht, Ik heb, mijn moeder zat natuurlijk met zo'n groot gezin met 11 kinderen.

00:48:11 Spreker 2

En, die waren allemaal nog onder mij. Eèn broer was boven mij en de rest was allemaal en.

00:48:18 Spreker 2

Ik ging eruit.

00:48:19 Spreker 2

Ja.

00:48:21 Spreker 1

En Waarom bij de zusters?

00:48:22 Spreker 2

Maar ik heb nooit geen spijt gehad, hoor. Ik heb altijd heel fijn werk gehad. Ik was natuurlijk daarom zei ik net dat nadat ik mijn kleine professie gedaan had, na het noviciaat. Toen werd ik gelijk overgeplaatst naar Den Haag werd ik eerst 4 jaar geweest en daar kwam ik van. Ik had het straks over die over de rosse buurt. Nou, dan heb ik daar bij de hoefkade.

00:48:48 Spreker 2

Bij die school, daar heb ik gezeten, ook daar moest ik ook heel veel s avonds bij, die kan zeggen bij die wijven, want die hadden goed in de gaten dat ik een groentje was. Dat ik.

00:48:59 Spreker 1

Ja.

00:49:02 Spreker 2

Dat ik niet zo op de hoogte was hoe dat allemaal ging, dus die vertelde mij verhalen dan waar ik rode oortjes van kreeg.

00:49:05 Spreker 1

Nee.

00:49:11 Spreker 1

Loop je daar als net net geprofest zuster?

00:49:14 Spreker 2

Ja, ja toen ben ik gelijk, werd je dan in het werk gezet hè? En toen gaf ik verder les op de lagere school nog voor handwerken

00:49:19

Ja.

00:49:23 Spreker 2

Heb ik, toen nog wel aktes gehaald. [onverstaanbaar] dan krijg je verschillende.

00:49:30 Spreker 1

Ja en waarom bij de Zusters van Liefde? Waarom bent u bij de Zusters van Liefde ingetreden?

00:49:35 Spreker 2

Wel omdat we nou, ik zou eigenlijk was in Bergen op een internaat geweest bij de Urselinen, want ik moest een goede opvoeding hebben als meisje.

00:49:44 Spreker 1

Zijn dat de Urselinen van de Romeinse Unie?

00:49:46 Spreker 2

Ja, nu ze dat ze in Bergen, Noord Holland en.

00:49:51 Spreker 2

En dat dat, dat wist ik als ik ga intreden ga ik daar naartoe, maar toen zei

00:49:58 Spreker 2

Zijn 3 zusjes van mijn moeder waren daar bij de Zusters van Liefde.

00:50:02 Spreker 2

En die tante die had dat In de gaten die ene en die zegt Annie, ik zit zo naar mijn naaiwerk te kijken en jij kan goed naaien. Zou je niet een beetje kunnen naaien bij ons en die was. Toen was ze overste in Medemblik die ene en ik dacht Gods dat vind ik eigenlijk wel leuk, Maar ik moeder zei nog, kind dan doe je dat toch. ga je toch een weekje naar tante Alida toe

00:50:28 Spreker 2

Dus nou ben ik daartoe geweest, maar ja ook toevallig. Dat was natuurlijk niet toevallig. Moest zij net naar Tilburg in die week en zou je dat leuk vinden met me mee te gaan? Want ik moet naar Tilburg. Ik was die week zou de hele week daar zijn om te naaien voor hun, ben ik mee naar Tilburg gegaan.

00:50:44 Spreker 1

Ja.

00:50:48 Spreker 2

Nou, toen werd natuurlijk alles laten zien hier in Tilburg en toen was het ook hier.

00:50:51 Spreker 1

Echt?

00:50:52 Spreker 1

Hier bij het moederhuis, hier bij het moederhuis bij.

00:50:56 Spreker 2

Het moederhuis? Ja.

00:50:59 Spreker 2

Zo is het gekomen.

Toen ben ik je later ook wel echt omgezwikt, ook naar de zusters van de liefde, ja

00:51:09 Spreker 2

Nee daar heb ik nooit geen spijt van gehad van.

00:51:12 Spreker 1

En heeft altijd dat u zeg maar kinderen heeft verzorgd en geen onderwijs heeft gegeven. Is daar een keuze geweest.

00:51:18 Spreker 2

Wel in onderwijs onderwijs hebben altijd bij later is daar was het nog lagere scholen en dan ben je 's avonds de avondschool voor die voor die vrouwen om te leren naaien. Weet je wel hoe geven? Ze komt met patroon, moest van patroon af. Nee, die wou een blouse, de andere een rok hè.

00:51:35 Spreker 1

Dus U heeft alles gedaan van zorg tot onderwijs, maar altijd kinderen.

00:51:39 Spreker 1

Ja ja ja.

00:51:41 Spreker 2

En toen werd ik dan daarna.

00:51:44 Spreker 2

Opgeroepen weer op terug naar Tilburg, bij die kwekelingen en daar daar. Maar toen moest ik op de dag als de kwekelingen naar school waren, zou ik de lessen halen, ging ik naar de Budel. Daar heb ik nog handwerk gegeven bij die grootste.

00:51:59 Spreker 1

Nee.

00:52:01 Spreker 1

Als je overdag gaf uw lijst op de Mulo en 's avonds, zorgt u voor.

00:52:05 Spreker 2

Die kinderen, de meisjes en 's morgens met opstaan en 's morgens eerst naar de kerk en degene die ook mee naar de kerk wilde? 's Morgens vroeg

00:52:15 Spreker 2

Die moest de schoen buiten de deur zetten en die maakte ik dan wakker. En dan konden ze met mij mee naar naar de mis.

00:52:27 Spreker 2

Want daar hebben ze later wel eens om gelachen zo dat het.

00:52:31 Spreker 1

Ja, waar ik zelf geïnteresseerd naar ben en dat zal. Daar zal geen een antwoord op zijn, maar daar ben ik nu naar aan het kijken is een beetje hoe.

00:52:39 Spreker 1

Hoe de het de religie, dus ja, het geloof.

00:52:43 Spreker 1

Dat zorgen maar hoe dat? Hoe dat samengaat, hoe dat elkaar daar zal elkaar vast beïnvloeden, denk ik.

00:52:50 Spreker 2

Nou ja, dat heb ik eigenlijk altijd van thuis af in me gehad, denk ik dat zorgen, want dat zeggen ze ook wel. Toen zijn wij hier naar naar Rotterdam gegaan, maar alle zusters die hadden.

00:53:05 Spreker 2

Ja ze zat alleen 's avonds op de kamer, maar bij mij was het zo; zuster Laetitia en Adriënne kwamen 'smorgens om 08.30u bij mij ontbijten. Ik was gewend om voor hun te zorgen, was die blinde zuster, en dat onze directrice en dan savonds of 5 uur, want dan maak je je eigen boterham klaar en smeer eens eentje samen en dan en dat deed ik ook. Toen kwam ze om 5 uur bij mij een boterham eten.

00:53:26 Spreker 1

Ja.

00:53:31 Spreker 2

En dan 's avonds nog gezellig bij elkaar doen we glaasje.

00:53:36 Spreker 2

Ik had altijd wel wat lekkers , dat noemen ze nou nog zo dikwijls dat ze me vragen ook dan die voor die feestelingen morgen om eens een mooi mooie kaart op een of andere manier, ze wouden toch liever wat geld geven. Want als je een bloemenbon geeft, dan moet hij in een keer moest hem opmaken en als je dat heb ik nou van hele leuke manier heb.

00:54:01 Spreker 1

Ja.

00:54:05 Spreker 2

Ik kaarten voor alle 3 gemaakt en dan dat geld er binnenin en dan zou in elkaar gevouwen. Zo weet je wel dan met een bloem zo vastgezet en dan tekst eronder jij verdient bloemen. En een fotootje van hun erbij

Spreker1

Dus U zorgt eigenlijk nog steeds.

00:54:28 Spreker 2

Ja. En ik doe altijd kaarten maken.

En, ik doe altijd nou, vorige week krijgen we zo een zo een blad wat de verjaardagen van het personeel opstaan en de verjaardagen van de zusters van die maand, krijgen van mij allemaal een kaart. En maar ik schrijf niet alleen mijn naam. Alle 3: zuster Laetitia, zuster Adriënne, (die blinde zuster) en ik.

00:54:39 Spreker 1

Ja.

00:54:51 Spreker 1

Nee.

00:54:52 Spreker 2

Dat blijven ze de Rotterdammers zoeken en dat vind ik toch wel leuk en hoe dikwijls ze komen van "Mathea, bedankt voor de leuke kaart die we gehad hebben."

00:54:54 Spreker 1

Ja.

00:55:02 Spreker 2

Doe je ervoor allemaal. Ja, probeer dat zeg ik dat weet je wel.

Spreker 1

En dat dat zorgen, komt dat ook uit uw geloof? Dat zorgen komt dat ook uit uw uit uw geloof?

Spreker 2

Ja, van mijn moeder. Mijn moeder was ook hele makkelijke prater. Heel veel mensen verzorgen ook helpen, weet je wel, als er wat was, weet je wat dat ze mij nog dat het thuis zo druk was, stuurde soms naar een gezin toe om een dag te gaan naaien en dan kreeg ik s avonds een gulden, had ik een gulden verdiend.

00:55:05 Spreker 1

In de.

00:55:37 Spreker 1

Ja en dan had ze thuis nog een hoop werk, ja?

00:55:42 Spreker 1

En dan sturen.

00:55:42 Spreker 2

Ze u weg terwijl ik thuis zo hard nodig was hè? Want zo was moeder, hè? Want dan wist ze daar zo'n groot gezin. Ga jij er maar één dag?

00:55:47 Spreker 1

Ja.

00:55:51 Spreker 2

Daar effen naartoe? Ja.

00:55:53 Spreker 1

Ja dus u was altijd aan het werk of in of In de kerk vroeger u was altijd of aan het werk of naar de mis.

00:55:55 Spreker 2

Ja.

00:56:00 Spreker 2

Ja een mis in de kerk? Ja ja.

00:56:03

Ja.

00:56:05 Spreker 2

Ja.

00:56:08 Spreker 1

En, nu gaat u hier In de?

00:56:09 Spreker 1

Kapel naar de mis?

00:56:11

Pas.

00:56:11 Spreker 2

Ja, zondags hebben we een eucharistieviering, Maar het wordt ook minder. We hadden nog nog een pater die ook een keer In de week op dinsdag kwam en er was nog een pater die ook op dinsdag kwam, die deden mekaar aflossen. Dus het was zondags, maandags, dinsdags.

00:56:27 Spreker 2

En nou die was op de fiets gegaan en is onderweg op een of andere manier gevallen. Toen denk ik toch wel het hersenbloeding. En nou ja, die kan, die kan niet meer komen. Ik kende hem nog heel goed van Rotterdam, want hij.

00:56:45 Spreker 2

Hij was daar voor de jongeren. Hij woonde zelf in Scheveningen. Dat ligt net tegen Rotterdam aan en daar ving hij de jongeren op. En hij kwam bij ons ook bij die jongeren wel eens een keer even de mis lezen. Ook om de tafel heen is ook dat jonge spul. Dat vond hij leuk voor om te doen.

00:56:51

Ja.

00:57:02

Ja.

00:57:08 Spreker 1

Ja Natuurlijk paters zijn lastig aan te komen tegenwoordig. Ja.

00:57:13 Spreker 1

Ja en dan gaat hij wel. Hebben jullie wel nog iedere dag gewoon het gebed in iedere dag nog wel het gebed In de kapel of ook niet?

00:57:19 Spreker 2

Ja ja gebed nou bijvoorbeeld om 5 uur zou ik eigenlijk je verspillen, dan ga ik altijd 's avonds naartoe. Maar nou, als jij hier hebt zit bij vandaag. Ik weet niet of jij dat.

00:57:31 Spreker 2

Moet vragen? Ja, nee anders.

00:57:33 Spreker 1

Dan ronden we zo af te kunt u naar de anders ronden we zo af, dan kunt u naar de vesper.

00:57:38 Spreker 2

Ja nee dan.

00:57:41 Spreker 1

Ja, Ik heb wel een heel eindje.

00:57:43 Spreker 2

Dan sla ik gewoon een keertje gewoon over Als ik.

00:57:47 Spreker 1

Ja, Ik heb denk ik wel een heel eind gevraagd. Even aan het denken. Heeft u nog wat wat u wil vertellen over Grave of.

00:57:53 Spreker 1

Iets wat u nog?

00:57:54 Spreker 2

Ja, Ik heb het toen een beetje verteld hoe ik dat werkte eigenlijk en hoe ik met de kinderen omging. Ik kan een paar leuke dingen van vertellen.

00:57:59 Spreker 1

Ja.

00:58:02 Spreker 2

We gaan hier naar het zwembad toe.

00:58:05 Spreker 2

En, er was een kind, haar oog kwijtgeraakt of een van die.

00:58:09 Spreker 1

Oh jee.

00:58:11 Spreker 2

Meisjes.

00:58:11

OK.

00:58:12 Spreker 2

En, Maar ik zal mijn haar altijd droog houden. Ik ging niet door de water.

00:58:19 Spreker 2

Want zwemmen. En ja, ze moet wist niet waar het oog was natuurlijk, hè.

00:58:26 Spreker 2

We hebben twee, twee ogen, Zuster Adriënne heeft ook twee.

00:58:26

Dus.

00:58:30 Spreker 2

Ogen eruit te halen.

00:58:31 Spreker 1

Hè, zo'n glazen oog ofzo zeg maar.

00:58:33 Spreker 2

Ja nog van, Je moet je gewoon zelf Iedere keer schoon maken, Maar dat oog was eruit gegaan met met stoeien met zwembad. Ik zei Nou, als jullie nou allemaal heel stil zijn, zeg ik, hè, en dan kan ik in dit zwembad kijken, want het was instructiebad. Kon je helder water hè? En ik zag dat oog liggen en toen zei ik, dan zal ik hem zo onder mijn voet proberen te krijgen en mijn teen en dan moeten jullie er naar toe duiken.

00:59:03 Spreker 2

En dan halen we hem eronderuit.

00:59:05 Spreker 1

Ja.

00:59:06 Spreker 2

Ja hoor, zou het?

00:59:08 Spreker 1

Zo is het gebeurd. Zo hebben ze dat de oog zat onder mijn teen eruit gevist en konden ze hem er weer inzetten.

Spreker 1

U probeerde eigenlijk de kinderen op te leiden om om zelfstandig alles te kunnen doen.

00:59:25 Spreker 1

U probeerde eigenlijk de kinderen op te leiden om om zelfstandig alles te kunnen doen en weer de wijde wereld in te kunnen.

00:59:26 Spreker 2

Ja zeker ja ja.

00:59:29 Spreker 1

Dat was de bedoeling in die tijd.

00:59:30 Spreker 2

En toen wouden ze ook graag leren dat kleintje wat wat ik zei dat ze net die klok moest laten zien. Die was ook zo leergierig, hè? Die die wou alles leren. Weet je wel hoe ze thee kon zetten en hoe ze koffie kon zetten en ja en.

00:59:46 Spreker 1

Ja.

00:59:48 Spreker 2

En ach met de afwas helpen en ik ik zelf opruimen hoor. U niet opruimen, ik, Ik weet waar het ligt.

00:59:48 Spreker 1

Ja dus.

00:59:56 Spreker 1

Zoveel mogelijk zelf laten doen. Ja ja.

01:00:01 Spreker 1

Nou, dat weet, Ik denk ik een heleboel wat er allemaal speelt. We zijn al een uur aan het opnemen, dus Ik ben al een uur aan het opnemen, dus Ik heb genoeg informatie, denk ik. Ik moet het allemaal uittypen, dus dan zat ik.

01:00:07 Spreker 2

Ja.

Bijlage 5: Interview oud-leerling

Grave, 5 juni 2024.

00:00:00 Spreker 1

Bij de fraters geweest, de fraters van Tilburg en wie bij ,de Zusters van Liefde heten ze geloof ik, van de Wijnberg is geweest. En jij had al, heb je het interview met de de dame al gehad of nog niet?

00:00:16 Spreker 2

Ja, Ik heb twee twee dames gesproken, dat is wel een periode iets later dan dat u daar les gehad heeft, zeg maar, jaren jaren 60, 70 zaten die.

00:00:19 Spreker 1

Ja ja.

00:00:28 Spreker 1

Ja dat zal best. Ik ben, ik word zondag 89, dus.

00:00:33 Spreker 2

En, Ik heb een zuster gesproken nog die.

00:00:39 Spreker 2

Die In de jaren 60 volgens mij ja, eind jaren 50, begin jaren 60 ook op de Wijnberg gewerkt heeft.

00:00:46

Ja.

00:00:47 Spreker 2

In Tilburg woont die.

00:00:50 Spreker 1

Maar wat is eigenlijk de de opdracht die je daarbij hebt?

00:00:55 Spreker 2

En, ik moet mijn mijn bachelor scriptie schrijven is mijn en ik studeer geschiedenis.

00:00:57

Ja.

00:01:01 Spreker 2

En daarbij mocht ik zelf een onderwerp.

00:01:04 Spreker 2

Kiezen.

00:01:06 Spreker 1

Dus jij schrijft eigenlijk?

00:01:09 Spreker 1

De periode van 1951 begrijp ik tot heden.

00:01:14 Spreker 2

Nee, ik pak de periode van 1880 tot 1980, zeg maar. De periode dat

00:01:21 Spreker 2

Dat de religieuzen aanwezig zijn geweest, hier in Grave, zeg maar.

00:01:24 Spreker 1

Ja.

00:01:28 Spreker 2

En de fraters zijn al iets eerder begonnen.

00:01:28 Spreker 1

We, ja de zusters, die zijn vanaf 1882 euh 1882 in Grave gekomen. Of sorry ja 1882, maar de fraters die zijn al in 1859 gekomen.

00:01:42 Spreker 2

Ja dat klopt ja ja en ik pak dan ik dacht ik pak 100 jaar, hebben ongeveer de periode dat dat de zusters en de fraters samen zaten.

00:01:48

Wel.

00:01:52 Spreker 1

Ik ben 14 jaar intern geweest, van 1942 tot 1956, waarvan ik.

00:02:02 Spreker 1

Dan ook ja, je zal mij geen vragen kunnen stellen die ik niet kan beantwoorden. Klinkt een beetje arrogant, maar.

00:02:09 Spreker 1

Ik heb die tijd heel intens beleefd in alle fases. En ja, Ik kan er gewoon alles over vertellen. Alleen moeten we denk ik.

00:02:19 Spreker 1

Om jou geen geen veelheid van gegevens te geven, ongeveer.

00:02:24 Spreker 1

Wat de informatie betreft tot een dik uur beperken.

00:02:27 Spreker 2

Ja lijkt me goed.

00:02:29 Spreker 1

Maar.

00:02:31 Spreker 1

Voordat ik begin, zijn er bepaalde dingen die jij vooraf graag wilt weten?

00:02:38 Spreker 2

Vooraf? Nee, eigenlijk is het niet eigenlijk mijn idee. Ik wil niet te veel vragen, zeg maar vooropgezette vragen stellen, want dan stuur ik u misschien een richting in en Ik wil graag.

00:02:49 Spreker 2

De ervaringen van mensen weten in het gewoon hoe U en de andere mensen het ervaren hebben, dus ik zal tussendoor wel doorvragen als ik.

00:03:00 Spreker 1

Ik zou het erg prettig vinden als ik, want Ik kan je over zoveel facetten vertellen dat.

00:03:07 Spreker 1

Ik soms hier op het terrein kom, waar jij op dat moment minder belangstelling voor hebt, dan moet je me wel onderbreken. Ook wanneer ik aan het vertellen ben, hè? Je hebt. Je hebt daarover een vraag, onderbreek mij dan, want Ik ben. Ik heb al heel veel interviews gegeven in mijn leven en.

00:03:31 Spreker 1

Op allerlei gebied hoor niet.

00:03:35 Spreker 1

Maar we waar we het over hebben, dat dus de stem van Grave is, dus het orgaan van de katholieke stichting Blinden en slechtzienden.

00:03:43 Spreker 2

Ja.

00:03:45 Spreker 1

Daar ben ik zelf vanaf 1993 tot 2005 ook bestuurslid van geweest. Daarnaast zat ik in diezelfde periode ook het blad stond toen onder Truus Rüter die naam zal jou natuurlijk wel lang tegen gekomen zijn. Truus Rüter was de eindredactie en.

00:03:53 Spreker 2

Oké.

00:04:07 Spreker 2

Ja.

00:04:10 Spreker 1

Die gebruikte ook een adviesraad die 4 keer per jaar bijeen kwam om het nieuwe nummer het volgende nummer te bespreken. En daar heb ik in diezelfde periode dat ik in het bestuur zat van de katholieke stichting blinden en slechtzienenden heb ik ook in die adviesraad gezeten.

00:04:27 Spreker 2

Oké.

00:04:28 Spreker 1

Maar van dat bestuur.

00:04:31 Spreker 1

Nou moest je, mocht je maar 3 periodes van 4 jaar in zitten, dus daarom moest ik er noodgedwongen in 2005 ook wel uit. En verder heb ik heel veel bestuurswerk gedaan in mijn leven.

00:04:45 Spreker 1

Ja.

00:04:48 Spreker 1

Waar begin ik? Ik was aan ik. Ik kom aanvankelijk uit zee uit provincie Zeeland, van het dorp Heinkenszand, dat is in de buurt van Goes. Mijn ouders zagen al heel snel dat ik niet goed kon zien, zijn er mee naar een oogarts gegaan en die oogarts die zei ja, druppel maar, dat komt vanzelf goed. Die woont in Goes.

00:05:14 Spreker 1

Maar mijn ouders vertrouwden dat niet en die hebben toen gezegd, Wij willen naar de beste specialist die er bestaat in Nederland.

00:05:21 Spreker 1

Want, en dat was in die jaren een professor Weve in Utrecht. Dat was de oogdeskundige eigenlijk toen destijds van het land. Die man heeft mij toen mijn vader daar voor de eerste keer met mij kwam, zei die man waarom bij je geen 3 maanden eerder gekomen. Ja, wij hadden vertrouwen in die oogarts in Goes.

00:05:44 Spreker 1

Hij zei nou, dan kan ik je maar ronduit zeggen. Nu heb je een blind kind en anders had je een ziend kind gehad, want er zit een vlies over de ogen. Dat is een glaucoom die. Ik heb ook glaucoom, dus dat hadden we in de eerste 3 maanden kunnen weghalen, maar nu zal dat. We gaan het wel proberen, Maar dat hebben ze 13 keer geprobeerd, is mij uit de overlevering bekend van mijn ouders, maar dat is nooit gelukt.

00:06:10 Spreker 2

Dus U bent helemaal blind?

00:06:13 Spreker 1

Dat wil zeggen.

00:06:15 Spreker 1

Ik zag nog een beetje, maar veel te weinig om op een. Toen was er natuurlijk niet die scholen zoals je tegenwoordig hebt dat de kinderen 's avonds als het kan naar huis gaan. Toen was het nog echt internaat en de oorlog kwam eraan. En toen ben een van de ouders mij pas in 1942 in het tweede oorlogsjaar naar Grave gebracht en.

00:06:45 Spreker 1

Daar ben ik tot 1956 gebleven. Eerst eens voor het lagere onderwijs, daarna voor het voortgezet onderwijs, wat vooral bestond uit.

00:07:02 Spreker 1

Lessen van algemene ontwikkeling is vergelijkbaar met wat toen Mulo heette of Mavo later, maar lag vooral een accent op de talen. Wij deden veel meer aan talen, want de bedoeling was als je die kennis had en die had ik dus schijnbaar ook, vonden de leraren,

00:07:21 Spreker 1

Of de fraters dan.

00:07:24 Spreker 1

Dan kon je de opleiding volgen voor senior typist op een kantoor en je kon de opleiding volgen als telefonist. En ja, omdat ik kon studeren wilde ik dat wel doen. Maar daarnaast had ik ook heel veel belangstelling voor muziek. Ik heb.

00:07:30 Spreker 2

euh

00:07:46 Spreker 1

6 jaar pianoles gehad van mijn 10e tot mijn 16e en ik speelde klarinet, in de toen nog eigen harmonie van het instituut en ik speelde accordeon en dan hadden we vooral altijd bandjes en orkestjes onder mekaar en ik heb er nog een half jaar orgelles gehad, Maar dat valt te verwaarlozen. Maar daarnaast had ik al mijn diploma, Nederlandse handelcorrespondentie en machineschrijven.

00:08:17 Spreker 1

En Ik had ook de braille stenografie diploma al gehaald en toen was ik mij echt aan het focussen op.

00:08:26 Spreker 1

En de Engelse correspondentie de Engelse correspondent en maar met al die muziekstudie die ik toen bij volgde, was dat toch te veel voor de mens en raakte ik op mijn 16e jaar behoorlijk

overspannen. Zo zo zelfs dat ik het raadzaam werd geacht dat ik een paar, een aantal maanden half jaar ongeveer thuis bij mijn ouders moest uitrusten, omdat ik.

00:08:59 Spreker 1

Op het instituut niet in staat was de les te volgen.

00:09:02 Spreker 1

Daardoor heb ik eigenlijk veel geluk gehad in mijn leven, want toen ik een half jaar later weer terugkwam in Grave , lag ik natuurlijk achter op mijn studiegenoten en ik. Bovendien was ik nog maar half gezond en ik moest het veel langzamer aan doen. Het gevolg was dat ik.

00:09:14

Ja.

00:09:25 Spreker 1

Oh, ja, dat vond ik dat ergste kijk als je muzieklessen hebt, dan moet je, als je piano studeert moet je natuurlijk eerst de rechterhand, de linkerhand uit je hoofd leren en dan zien samen te voegen en dat dat is een enorme prestatie, dus ik had toch wel een aardig repertoire, kan ik, kon ik spelen toen ik overspannen werd. Maar toen ik na een half jaar terug was, bleek dat losgelaten te zijn van het geheugen. Ik kon niks meer van herinneren.

00:09:54 Spreker 1

Ook de Klarinet Partij en de harmonie die die kende ik niet meer en dus omdat ik toen alles moest bijzetten voor mijn studie heb ik dat ook de pianolessen en ook de de andere lessen niet meer hervat. Wat ik ja laat ik je even teruggaan.

00:10:08

Ja ja.

00:10:16 Spreker 1

Toen ik in Grave kwam, in 1942.

00:10:18 Spreker 2

Hoe oud was U toen eigenlijk?

00:10:19 Spreker 1

Toen was ik 7 jaar, maar ik word nu 89 hè van de week.

00:10:26 Spreker 1

Toen waren er alleen maar fraters, fraters van Tilburg. Die waren er meestal zo tussen de 50 en twee en 55. Dat verschilde wel.

00:10:37 Spreker 1

En, die hadden alle taken. Die stonden eigenlijk 24 jaar, 24 uur per dag in dienst. Of je nou onderwijzer was of surveillant. Je had ook diensten bij de maaltijden te voorzien. De slaapzaal diensten afijn die werden echt 24 jaar 24 uur ingezet om de mensen te helpen.

00:11:05 Spreker 1

Ja daar is uit de zestiger jaren zijn er ook dingen bekend die ik niet heb beleefd? Ja, Ik ben er geweest tot 1956 zoals ik al zei, maar dan komt het volgende dan, en dan hoop ik dat heel snel over op, want dat heeft verder met het interview niet.

00:11:22 Spreker 1

Zoveel te maken.

00:11:24 Spreker 1

Daardoor was ik een jaar achter geraakt op mijn andere studiegenoten door die overspanning.

00:11:30 Spreker 1

En toen ik klaar was, toen ik zou het alleen houden bij Engelse correspondentie, zou ik op een kantoor ergens. Er werd voor gezorgd dat je ergens een plaats, een college of een kantoor, Philips nam toen al veel blinden aan in die tijd. Maar ook de de de ministeries. Verschillende ministeries hebben ook nogal wat blinden aan

00:11:58 Spreker 1

genomen

00:12:01 Spreker 1

Maar.

00:12:04 Spreker 1

In 1955

00:12:05 Spreker 1

toen ik eens zijn klaar was met mijn studie, toen begonnen ze in Nederland als als bibliotheek Grave. Dat was toen een Sluitende Braille bibliotheek, begon moment te experimenteren met het gesproken boek.

00:12:20 Spreker 1

En ineens dacht ik van, hé, gesproken boek, daar hebben ze iemand voor nodig die dat moet. Dat moet een technicus worden. Dat moet een, dat moet opnames gemaakt worden. Dan moeten toch mensen boeken voorlezen, dus ik ging naar frater Faugustinus heette die destijds, want de fraters die hadden ook de drukkerij en de bibliotheek en alles onderhanden.

00:12:41 Spreker 1

En die zei, toen zei ik tegen hem, je zult iemand nodig hebben voor ja, daar hebben we nodig. Ja, ik zeg, Ik heb daar wel interesse in. Ik zeg van ik, ik zie het zitten niet zitten dat ik met mijn toch wel nog wankele gezondheid een kantoorbaan met 7, 8 uur per dag brieven typen dat ik dat aan zal.

00:13:05 Spreker 1

Kunnen.

00:13:05 Spreker 2

Ja.

00:13:06 Spreker 1

En toen heb ik die baan ook gekregen en dat heb ik eigenlijk gedaan.

00:13:12 Spreker 1

Tot 1990, totdat ik er met ongenoegen, maar dat is een andere geschiedenis, uit ben gegaan. Zelfstandig omdat ik me niet meer met het beleid kon verenigen ik.

00:13:25 Spreker 2

En dat zat toendertijd in Nijmegen dan of het gesproken boek zat dat in Nijmegen of hier in Grave?

00:13:27 Spreker 1

Ja.

00:13:30 Spreker 1

Nou zat toen nog in Grave. Aan de bibliotheek werd toen een studio gebouwd en maar omdat ik het toen, laat ik zo zeggen, de eerste 10 jaar van mijn instituutsleven heb ik erge jaren gevonden.

00:13:47 Spreker 1

Maar de laatste 4, Dat was een paradijsje zo.

00:13:50 Spreker 2

En waarom vond U de eerste 10 jaar?

00:13:52 Spreker 1

Omdat ik geen enkele, je had geen enkele privacy. Nee, je sliep op een zaal met 52 bedden en als je dan wel een jaar of 13, 14 was, dan ging je een verdieping hoger. Dan had je chambretjes, maar daar zat helemaal geen deur of niks in, dus je kende helemaal geen privé. Ik had het daar altijd na de vakantie. Nee, ik al onder de je kwam, nee, zo moet ik het.

00:14:21 Spreker 1

Zeggen.

00:14:22 Spreker 1

Je kwam maar 3 keer per jaar.

00:14:24 Spreker 1

Thuis.

00:14:26 Spreker 1

De kerstvakantie twee weken, de paasvakantie twee weken, en dan vanaf de laatste vrijdag van juli tot de eerste maandag van september. Tussendoor mocht je alleen naar huis, nooit met de verjaardag van je ouders of je broers of zusters, dan mocht je niet naar huis.

00:14:47 Spreker 1

Je mocht wel een of twee keer in zo een trimester noemde ze dat hè? Het is 3 delen van bezoek ontvangen en dat er kwamen mijn ouders meestal niet samen, want die hadden veel te druk, maar die hadden twee winkels naast elkaar en.

00:15:05 Spreker 2

Oh ja.

00:15:07 Spreker 1

Die kwam ofwel moeder of vader kwam dan, meestal vader en dan die bracht haar later, toen ook wel broers en zussen mee.

00:15:15 Spreker 1

Die kwamen er nog wel op bezoek, maar ik mocht niet. Je mocht alleen bij een sterfgeval van een broer of zus of je ouders mocht je twee dagen naar huis en voor de rest was het streng. Ja, ik moet zeggen.

00:15:32 Spreker 1

Ik ben er eigenlijk heel dankbaar voor voor de opleiding. Ik heb daar heel veel algemene ontwikkeling van geleerd en dat later ook in mijn werk. Ja, toen ik helemaal aan het gesproken boek kwam.

00:15:50 Spreker 1

Heb ik het vanaf het eerste boek in Nederland. Ja, Dat is een curiositeit die ik altijd nog leuk vind. Dat heb ik zelf opgenomen. Dat was de oude man en de zee van Ernest Hemingway. Dat eerste boek wat in gesproken vorm is verschenen en dat ja, dat was nog heel primitief. Ik zat aan de ene kant van de recorder en de.

00:16:09 Spreker 1

Voorlezer.

00:16:11 Spreker 1

Andere kant later is er ook een studio gebouwd, waardoor je een controlekamer had en een leeskamer en een studiokamer.

00:16:19 Spreker 1

Maar dat was in '56, maar omdat In de vroeger had je de keuze je had een afdeling van waar je was van 6 tot 17 jaar, en dan had je , dat heette de kleine blinden afdeling, en je had een afdeling van 17 jaar en ouder en ouder dat was als je dat wilde, mocht je ook heel je leven, toen nog ook op het instituut blijven.

00:16:51 Spreker 1

Ja, Ik heb mensen gekend die 60 jaar inwoner zijn geweest daar. Maar de die hadden eigenlijk ook geen enkele privacy en net zo min ja, die hadden een slaapcelletje maar.

00:17:08 Spreker 1

Ook ja zonder deuren.

00:17:13 Spreker 1

Ja daar, We hadden eigenlijk toen ik in '42 in Grave kwam, had je.

00:17:21 Spreker 1

Alsnog hun eigen voorziening. Ze hadden als een boerderij. Ze hadden nog een eigen boerderij en bakkerij. De bakkerij dat deed een frater, de Frater Sylvanus en de boerderij, dat waren twee knechten. Die hadden ze daarvoor en die waren dan leken hè. Die hadden woonden in Grave en die waren daar aangesteld. Een als tuinman en de andere. Ja, Ik heb nog de tijd geweten dat ze ook nog eigen koeien hadden en varkens zelfs dat ze was helemaal zelfvoorziening.

00:17:51 Spreker 1

Bovendien.

00:17:53 Spreker 1

Hadden de fraters ook erg veel grond, wat groentes en en en en een hele grote tuin met heel veel fruitbomen. Het was echt een zelfvoorzienend instituut. Die boerderij die is al teniet gegaan. En ja.

00:18:09

Ja.

00:18:17 Spreker 1

Begin vijftiger jaren toen is die boerderij al opgeheven, De bakkerij,

00:18:21 Spreker 2

Lag hij langs het instituut of een stukje verderop. Of lag hij In de buurt van het instituut of.

00:18:24 Spreker 1

Wat?

00:18:26 Spreker 1

Nee, die lag die waren ingebouwd, dus was gewoon een vleugel. Een vleugel van het instituut was ook de boerderij.

00:18:33 Spreker 2

Oké.

00:18:35 Spreker 1

En dan had je ook de ja de weg poort nog naar buiten enzo dus maar die.

00:18:42 Spreker 1

Even denken er was maar 1 leek leraar. Dat was de pianoleraar, Frans Ekstijn, en die is alleen als

00:18:56 Spreker 1

Leek gebleven tot in 19 50, ' 51 werd ook een zekere Frits Niessen aangesteld als gymleraar. Dat was ook de eerste.

00:19:07 Spreker 1

De tweede man, de eigenlijk die buiten het tuin personeel daar zijn werk vond.

00:19:15 Spreker 2

Want tuinpersoneel waren ook leken.

00:19:18 Spreker 1

Tuinpersoneel waren leken ja en die woonden in hebben een gezin, hadden die in Grave ergens en die woont, maar die kwamen daar dus gewoon. Die waren in dienst van de fraters.

00:19:30 Spreker 1

Nou ja.

00:19:31

Die.

00:19:34 Spreker 1

Ja ik kan zoveel over vertellen dat ik niet weet wat ik eerst moet pakken.

00:19:38 Spreker 2

Hoe was, hoe was uw uw verhouding met de fraters? Wat wat vond u van de fraters?

00:19:42 Spreker 1

Nou, Dat was over het algemeen heel goed, Maar het probleem was dat de surveillant, dus de man waar je meeste In de vrije tijd mee te maken had,

00:19:54 Spreker 2

Ja.

00:19:55 Spreker 1

Die had een hekel aan mij en ik aan hem.

00:19:58 Spreker 2

Hij was, zeg maar uw verzorger, zeg maar de de de degene op de groep.

00:20:03 Spreker 1

Ja dat die had, daar had ik een hekel aan en hij ook aan mij en dat kwam wij waren destijds met 3 Zeeuwen die vlak bij elkaar woonde. Ik was er en nog twee jongens uit het dorp 's-Heerenhoek. Dat is maar een dorpje verder.

00:20:20 Spreker 1

Verder en wij deden als we onder elkaar waren, graag Zeeuws spreken natuurlijk, Dat was. Dat hadden we toen ik op het instituut was, moest ik nog Nederlands leren man. Ja thuis spraken ze alleen maar dialect. En nou ja, toen dat mochten we dus niet. Je mocht geen dialect praten, je mocht wel, maar die fraters zelf, de meeste kwamen uit Tilburg oorspronkelijk, die praatten wel Tilburgs met elkaar.

00:20:46 Spreker 2

Ja.

00:20:48 Spreker 2

Ja Alleen.

00:20:49 Spreker 1

Dat vonden wij eigenlijk gemeen, dus wij praten als we elkaar ontmoetten, waren ook alle 3 van dezelfde leeftijd.

00:20:58 Spreker 1

Eén daarvan leeft nog, daar heb ik elke week wel twee keer contact mee, omdat dan hij is ook 88 nu maar hij wordt ook zal ook maar 89 worden, en dat is nog de enige die over is gebleven uit onze groep, die nog leeft en die ook.

00:21:07 Spreker 2

Ja.

00:21:16 Spreker 1

Nog graag mee belt ook niet alleen om te informeren met mijn gezondheid is, maar ook vooral om weer eens lekker even Zeeuws te praten, want Ik ben mijn Zeeuwse dialect absoluut nooit vergeten.

00:21:23

Ja.

00:21:27 Spreker 2

Nee, dat vergeet je nooit, hè? Nee.

00:21:29 Spreker 1

Ik kan nog zuiver Zeeuws praten.

00:21:32 Spreker 1

Ja het mooiste is dat ik dan ook vaak het oud-Zeeuws spreek. Er zijn natuurlijk een hele hoop woorden in het dialect die zijn door de jaren heen zijn die vernederlandst. Maar ja, die je daar kan Wim en ik als we bellen met elkaar nog de oude termen van.

00:21:50 Spreker 2

Ja, tuurlijk Dat is.

00:21:52 Spreker 1

Goed, maar toen ik er zo'n '55 met gesproken boek begon, toen zeiden mijn medestudenten, ja, wat ga je nou doen? Je gaat eerst een aantal jaren opleiding volgen en nou ga je met bandjes spelen. Zo heette dat toen. Nou, ik heb toen gezegd.

00:22:10 Spreker 1

Mijn diploma's die blijven gelden, en als het niet bevalt, dan kom ik over een jaar jullie wel na ergens op een kantoor, Maar ik heb het 35 jaar helemaal mogen mee opzetten vanaf het eerste boek tot aan de voltooiing eigenlijk. Ik heb eerst de spoel banden nog meegemaakt, toen de cassettes en toen het CD 's werd, toen was ik al weg niet. Ik heb alleen maar, maar ja met anderen paar kleine woorden, Waarom ik?

00:22:41 Spreker 1

Eerder, Ik had altijd gezegd, ik blijf absoluut.

00:22:45 Spreker 1

tot mijn 65e werken zeker na 1965, nadat ik 10 jaar opnametechnicus was geweest voor de Studio in Grave, begonnen wij ook met op andere plaatsen studio's te vestigen. Op 11 steden hadden wij een studio en daar toen zei ik tegen diezelfde frater Faustinus, ja.

00:23:09 Spreker 1

Maar dan zul je toch iemand moeten hebben die dat coördineert vanuit Nijmegen, dus zal die er iemand voor moeten vrijstellen die zowel de studio's. Toen waren we al in 1966 verhuisd naar Nijmegen. Dan moet ik er even bij zeggen, Dat was hier het instituut opgeheven. Het jongens instituut en het meisjes instituut was al een paar jaar eerder op een andere locatie gebouwd.

00:23:23

Ja.

00:23:33 Spreker 2

Ja Visio terrein, zeg maar.

00:23:34 Spreker 1

Ja Visio terrein waar het nu weer helemaal is afgebroken, goed en nieuw opgebouwd voor een kleine vorm, hè? Dus de school en de dingen, Maar dat zul je wel gezien hebben.

00:23:38 Spreker 2

Ja.

00:23:49 Spreker 1

Ja.

00:23:51 Spreker 1

Even denken hoor ik moet het een beetje samen goed samenvatten dat je er wat aan had. Ik heb dat gesproken boek, ja, dat oh ja, dat zeg ik. Daar moest een coördinator komen en toen was ik even diezelfde frater Fraustinus en die zei.

00:24:01

U.

00:24:08 Spreker 1

Ja Er is er eigenlijk maar één die ik het erg graag zou toevertrouwen, Maar dat kan niet om andere reden. Ik zeg, mag ik dat weten wie die persoon is? Ja, Dat was ik.

00:24:18 Spreker 1

Ik zeg ja, maar waarom krijg je mij niet?, ja, maar je kunt niet alles met taxi's bereiken. Ik zeg frater Faustinus, ik reis nu. Ik reis van jongs af aan, heb ik een heel goed oriëntatie vermogen Als ik een keer ergens ben geweest, kan ik het na een jaar nog terugvinden.

00:24:37 Spreker 1

Maar ik heb natuurlijk wel een heel andere indicaties gebruik ik als jullie hé, wil je je weet gewoon, ik moet er zoveelste straat hebben en daar staat meestal een paal. En daar staat meestal dit joh. Als je buiten loopt op straat loopt ben je altijd met de route bezig. Nou, toen heb ik gezegd dan als ik een contactpersoon heb in die steden die mij een of twee keer de weg wijzen van het station naar eventueel een stadsbus of naar rechtstreeks te lopen naar de locatie waar wij die studio

00:25:08 Spreker 1

hebben, dan kan ik ook ik zelf, want ik reis nam voor voor besturen waar ik toen al in zat en reisde ik ook door het land. En toen heb ik dat. Vanaf 1966 tot 1990 ben ik vrijgesteld en ik reisde 3 dagen per week door het land door die studios steeds te bezoeken om toerbeurt en ook met alle voorlezers kennis te maken.

00:25:32 Spreker 1

Snap je, ik deed ook de testen. Ik heb iets van. Ik heb het eens uitgerekend later 6000 leestesten gedaan in die tijd in die periode voor mensen die wilden wel lezen. Maar ja, dat lukte niet altijd natuurlijk, hè. Als je proeflezers had, dan had je er 10 en dan was je heel blij als je er 3 goeie uithaalde en de rest die kregen we dan van mij een een brief.

00:26:00 Spreker 1

Dat ze wel In de motivatie stond, waarom ze niet waren goedgekeurd. Ik vond ik het, dat was ik aan die mensen verplicht vond ik. Omdat die mensen, die 3 die dan wel goed konden lezen ja, die konden beginnen, en dan moet ik ze nog streng begeleiden door natuurlijk regelmatig,

maar goed, dat heeft niks met leven bij de fraters te maken, Maar het is wel zo, toen ik ik dacht, ik, ik blijf het mooi doen tot mijn 90e tot mijn 65^e jaar.

00:26:30 Spreker 1

Intussen was ik ook staflid van de bibliotheek geworden door mijn functie en heette ik hoofd productie gesproken boek. En toen gingen ze steeds meer onder dwang van de overheid om een subsidie te krijgen. Moesten ze werden ze eigenlijk tot samenwerking gedwongen. Er was nog een blindenbibliotheek in Den Haag en Ermelo en in Amsterdam. Nou dat.

00:26:57 Spreker 1

Dat was eigenlijk met de collega's die op hetzelfde standpunt zelfde voetstuk stonden als ik kon ik het goed vinden, maar mijn directie ging steeds meer mij. Ja, mijn mijn visie op de werk afkeuren en dat heeft geleid tot hevige strijd tussen de toenmalige directie en mij, omdat ik.

00:27:24 Spreker 1

vond dat ze door die samenwerking kwamen ze lijnrecht tegenover mijn werk systemen te staan en ik kon dat niet meer verdragen. Ik heb daar een staf en ook overal heel erg voor gepleit. En toen op een gegeven moment erop neerkwam dat ik ook personeel moest gaan ontslaan, wat ze teveel vonden, dat waren juist goede mensen, heb ik het tot een breuk gebracht en Ik ben toen 10 jaar eerder. Ik ben van 55e jaar.

00:27:58 Spreker 1

Ben ik In de WAO gekomen en?

00:28:02 Spreker 1

Ik heb toen, omdat ik altijd al tijdens mijn werk, ook al in heel veel organisaties bestuurslid was, heb ik toen gezegd. Van nu heb ik alle tijd alle alle besturen die mensen nodig hebben, die kunnen bij mij aankloppen, maar onder één voorwaarde.

00:28:20 Spreker 1

Ik wil eerst dat werk kennen van dat bestuur en dan wil ik alleen maar al in bestuur deelnemen als ik vroeg voel die materie ken ik en daar kan ik een, daar kan ik een bijdrage aanleveren. Het is niet zomaar een willekeurig bestuurslid, want Ik heb ook voor heel veel besturen waar ze me te hoog voor inschatten vond ik en of of die mij niet interesseerde, heb ik ook nee gezegd. Maar desondanks op het hoogtepunt zat ik toch in een 10 besturen en organisaties.

00:28:52 Spreker 1

Maar daarnaast.

00:28:54 Spreker 1

Zat ik ook in 3 koren. Ik ben zelf als blinde 50 Jaar koordirigent geweest van de het kerkkoor van de Elisabeth parochie. Hier op de.

00:29:04 Spreker 1

Markt.

00:29:05 Spreker 1

Dat was een herenkoor, maar daarnaast zat ik, heb ik ook in 1955 de gemengde zangvereniging Grave, die nu stadskoor Grave heet al een aantal jaren, opgericht en die bestaat nog steeds, maar dan ben ik in, toen ik er 60 jaar lid van was,

00:29:24 Spreker 1

In 2015.

00:29:26 Spreker 1

Toen had ik intussen ook een flinke tia te pakken gehad en toen moest ik dingen afschuiven en toen heb ik onder andere ook het toen gezegd, 60 jaar lang zingen is mooi genoeg. Ik ga uit dat koor, maar ik was toen nog wel. Ik had toen nog maar een eigen kerkkoor en dat hebben we gehouden totdat ik maar 3 zangers meer over had. En toen ja, die mensen gingen allemaal dood, die waren allemaal oud en die waren er.

00:29:48 Spreker 1

40 met meesten hadden 40 jaar samen met mijn gezongen en die ja die die die gingen dood of moesten kon het niet meer zingen. En ja, dat toen heb ik, dan had ik er 3 overdoen, heb ik het koor gewoon opgeheven. Dat was al eind 2018, maar dat heb ik 50 jaar volgemaakt.

00:30:07 Spreker 2

En dat zingen en dirigeren heeft dat ook op het instituut geleerd?

00:30:11 Spreker 1

Dat, dat was gewoon voor ziende mensen hè koor in Grave.

00:30:17 Spreker 2

Ja.

00:30:18 Spreker 2

Hoe je moest dirigeren en zingen, heeft u dat op instituut geleerd of heeft U dat uzelf aangeleerd?

00:30:21 Spreker 1

Dat heb ik in het instituut geleerd, want in 19 vijf en 1953 werd er zowaar een zanglerares aangesteld en Alda van Boord heette ze.

00:30:22 Spreker 2

Ja.

00:30:32 Spreker 2

Oh ja.

00:30:37 Spreker 1

Ja Alda, die had een koortje op de meisjes instituut en bij de fraters bij de jongens. En Ik was toen een jaar of 18, dus ik had ook nam ook zangles. Ik heb 7 jaar zangles gehad en ik heb met de zang ook heel veel gedaan. Niet alleen, oh ja, de laatste jaren toen ze ziek was, heb ik ook. Dat was een jonge mannenkoor van allemaal jongens van een jaar of 19, 18.

00:31:03 Spreker 1

Die ik ook, toen heb ik gedirigeerd heb begeleid omdat ik heel veel theorie kennis van muziek ook had en noot noten, kennis van muziek en braille alles ook kende. Dus ik heb dat, toen ze mij in '68 de huidige pastoor vroeg of dat ik een nieuw herenkoor wou stichten, omdat het oude herenkoor een ergernis werd.

00:31:29 Spreker 1

Werd heb ik toen ook ja gezegd, maar toen zei ik, ja, ik heb wel blinde koortjes gedirigeerd en Ik was ook lid van het kerkkoor van Henricus, totdat ze in 8, 66 naar Nijmegen gingen. En toen zei ik ja, maar luister die blinden die ik heb begeleid als koor. Die moesten naar elkaar luisteren met de oren en al die ziende mensen hebben dezelfde oren als die blinden, dus die kunnen.

00:32:01 Spreker 1

Ook luisteren en ik ga er middenin staan, en ik geef alleen maar met mijn hand aan, want ik las zelf met 1 hand mee.

00:32:09 Spreker 1

De in het boek, want en Ik had al. Die hadden vooral heel veel gregoriaans hadden we toen gezongen hebben, maar ook wel meerstemmige missen en en en ook later steeds meer op het Nederlandse.

00:32:20 Spreker 1

liederen, je moest een beetje met de tijd mee.

00:32:23 Spreker 2

En zijn het dan notenbalken in reliëf of hoe moet ik dat zien, heb dat braille?

00:32:24 Spreker 1

Nee, dat moet je heel anders zien. Dat is gewoon de de 6 de 63 tekens die je voor het brailleschrift gebruikt. Die kun je ook gebruiken voor muziekaanduidingen. Dus wil maar zeggen, Als je nou ja op zou zeggen, dan is het re halve mi halve dus alle letters die.

00:32:32 Spreker 2

Ja.

00:32:44 Spreker 2

OK.

00:32:47 Spreker 1

Komen we weer terug, maar ook alle tekenjies muziekschrift is volledig ook in braille. Maar als je zo je hand op papier legt, dan weet je, moet je wel even goed voelen. Heb je nou muziek of tekst onder de?

00:33:00 Spreker 1

Handen, hè?

00:33:01 Spreker 1

Ja, maar goed, ik doe al af, want dat dat eigenlijk niet voor het doel waarvoor je komt.

00:33:09 Spreker 1

Ja wat heb ik?

00:33:13 Spreker 1

Ik wil nog even zeggen dat ik als ik heb 7 jaar zangles gehad, totdat Ik ben getrouwd in 1962, en Ik ben gescheiden in 1981, en ik woon al 56 jaar hier in dit huis en ik ben hier ook blijven wonen. Dus uiteraard na de scheiding. Ik had een ziende vrouw. Ik heb ook twee ziende dochters met een gezin en daar heb ik geweldige contacten mee, één woont hier in Grave en de andere woont in Ravenstein.

00:33:45 Spreker 1

En.

00:33:47 Spreker 1

Daar heb ik ja fijne contacten mee nog. Ja, ik moet even terugkomen, want Ik ga te veel op zijsporen en dat is niet goed.

00:33:59 Spreker 2

Misschien bij de fraters hoe?

00:34:03 Spreker 2

Zeg maar hoe ervaarde u de de lessen en de zorg van de fraters zelf?

00:34:08 Spreker 2

Maar was dat nu?

00:34:08 Spreker 1

Die was eigenlijk fantastisch, maar erg streng en erg kerks. Wij werden echt als vromen als als als halve frater zoals het ware opgevoed, hè?

00:34:20

Ja.

00:34:21 Spreker 1

Ja, Als ik je bijvoorbeeld iets over de dagorde vertel, kijk om 06.30u was het opstaan. Op de slaapzalen mocht je niet spreken met elkaar. Je deed je eigen aankleden wassen.

00:34:39 Spreker 2

Allemaal in stilte.

00:34:39 Spreker 1

En, en dan moest je eens in stilte en dan ging je naar beneden, naar de recreatiezaal in stilte. Ook al kwam je anderen tegen, je mocht niet spreken. Dan werd er een heel lang morgen gebed hardop gebeden, moest je weer op de knieën zitten.

00:34:56 Spreker 1

En dan ging je naar om 07.15u was dan elke dag een mis, je moest naar de.

00:35:02 Spreker 1

Kerk.

00:35:03 Spreker 1

En die kerk die duurde altijd deden ze altijd allerlei gebeden bij die duurde dan tot 8 uur. Dan moest je uit de kapel weer in stilte naar de eetzaal. En als dan het Onze Vader en het Weesgegroot was gebeden, dan pas mocht je voor het eerst spreken met elkaar.

00:35:21 Spreker 1

Dus dan was je al 1,5 uur op, maar je had nog niet met elkaar gesproken. Dat stond struinen straffen op.

00:35:27 Spreker 2

Oké, wat was het dan?

00:35:28 Spreker 1

En straffen, die waren meestal in in lijsten die zondags werden gelezen als mensen als jongens iets misbruikt of gedaan hebben, dan werd die straf lijst werd zondags.

00:35:41 Spreker 1

Om 10.30u.

00:35:42

Ja.

00:35:43 Spreker 1

Want zondags dan was het heel erg. Dan moest je naar de mis van 07.15u dus die was altijd.

00:35:48 Spreker 1

Goed, Dat was 53e, 365 dagen in.

00:35:53 Spreker 1

Het.

00:35:53 Spreker 1

Jaar en dan ging je?

00:35:56 Spreker 1

Zondags was het al 9 uur de hoogmis, dan mocht je vanaf 18 jaar op het kerkkoor. Dan heb ik ook meteen gedaan. Je had dan de recht op de hoofdmis, maar na dan was om 12 uur altijd warme maaltijd, was altijd hoor, elke dag,

00:36:17 Spreker 1

en daarna moest je op zondag. Ja, Ik weet niet of je iets zegt. Moest je naar de kruisweg, dan moest je naar de kapel terug en dan werd er door een frater die staties gelezen. Maar bij de kruisweg moet je op een gegeven moment bij elk elke statie moet je even staan en dan weer knielen. Nou, Dat was niet zo lekker, hoor met je volle maag.

00:36:24 Spreker 2

nee

00:36:36 Spreker 1

Nou dan had je, toen werd je ook verplicht eigenlijk om lid van de Maria Congregatie te zijn. Die had om 15.30u een oefening. Dat was een soort ja gebeds oefening.

00:36:48 Spreker 1

En dan had je om 17.30u nog het lof zoals dat heette, dan werden gregoriaanse liederen ingezongen en ook wel Nederlandse, maar daar was. Daar was het dan iemand die op het kerkkoor lid was, was ook moest ook per se in het lof meezingen, dan had je om 14.30u werd er nee om 10.30u als eerste de de de frater overste de de preek had gegeven van alles wat er niet goed was gegaan in die week en Iedereen werd genoemd, die eigenlijk zich toch een beetje misdragen had.

00:37:04 Spreker 2

Ja.

00:37:21 Spreker 1

Dan werd er nog een stuk voorgelezen tot half.

00:37:25 Spreker 1

12.

00:37:27 Spreker 1

Dan had je het weer vrij, 12 uur de maaltijd dus en dan 15.30u de Maria congregatie en om 17.30u het lof en dan werd er om 14.30u ook een uur door een frater voorgelezen om de tijd te doden en dat was ook weer een 18.30u, want je had om 16.30u, dat noemden ze couté , Dat was in.

00:37:48 Spreker 1

Dan kreeg je een kop thee met meestal een koek erbij ofzo wel en dan om 19.30u was het pas de avondboterham.

00:37:56 Spreker 2

En, Dat is de zondag dit?

00:37:57 Spreker 1

En, Dat was ook de. Dat was ja kijk door de week had je een andere de volgorde, Maar dat was de zondagsdienst. Door de week was het zo dat je 's morgens natuurlijk tot 8 uur was het stilte programma van dat net genoemd hebt dat de kerk en ja ook stilte naar beneden. Pas na het Onze Vader mocht je praten.

00:38:21 Spreker 1

Dan zat je dus met 70 man in 1 grote zaal waren meestal 70 kinderen van de leeftijd en die werden allemaal onder één kam geschoren. Je als vijftienjarige mocht je nog niet meer als een kind van 8 en dat vond ik. Ik heb heel, heel veel heimwee gehad, moet ik zeggen. Ik kon ik kon de eerste dagen na een vakantie, dat waren voor mij hele zware dagen.

00:38:35 Spreker 2

Nou ja.

00:38:50 Spreker 1

Je had natuurlijk wel, omdat je ze bijna nooit naar huis mocht had je hele erge sterke vriendschapsbanden met andere jongens, maar je mocht ook weer niet te veel bevriend met een persoon zijn. Want dan dachten ze natuurlijk, ja, dat kan er iets meer gebeuren. Dat nog dan dat natuurlijk dat strengste verboden hè, terwijl er eigenlijk enkele ondeugende fraters zijn geweest die het toch ook wel gedaan hebben met kinderen maar.

00:39:19 Spreker 2

Ook hier op het instituut?

00:39:24 Spreker 1

Ja ook hier op het instituut.

Bij die man waar ik wel toevallig zo een. Ik heb het zelf nooit ervaren, laat ik dat even voorop.

00:39:29 Spreker 1

Zetten.

00:39:30 Spreker 1

Maar die man die frater, waar ik, **[naam gecensureerd]** heette hij, waar ik zo een ontzettende hekel aan had en hij aan mij daar heb ik die die, die heb ik altijd de eerste 10 jaar mee moeten maken. En die bleek later, dat heb ik later 10 jaar later pas gehoord, ook enkele jongens te misbruiken.

00:39:55

OK.

00:39:56 Spreker 1

Maar toen ze maar één van die jongens heeft dat aan zijn ouders gezegd.

00:40:01 Spreker 1

En die hebben daar politiewerk van gemaakt en toen werd ie, maar toen was ik al naar de andere afdeling. Toen werd hij overgeplaatst naar Medemblik. Dat weet ik nog wel, dat noemden wij altijd de strafkolonie van de fraters, want dan moeten ze daar hadden ze ook een huis. En daar moesten de fraters altijd naartoe, dan wisten we daar is iets mee.

00:40:17 Spreker 1

Aan de hand.

00:40:21 Spreker 2

U zei net als U iets fout deed of te vroeg sprak, dat U straf kreeg en wat moet ik wat is? Wat moet ik zien als straf?

00:40:28 Spreker 2

krijg je dan corvee of?

00:40:30 Spreker 1

Nee, je, wat was de straffen heel veel als op de schuld betrof natuurlijk regels schrijven, Met de braille machine of met de priklijnen dat je kon ook met de hand dat hier nog zo'n lijstje hè je kon het met de hand braileren,

00:40:54 Spreker 2

Oh ja.

00:40:56 Spreker 1

Laat ik je zeggen dat over het algemeen.

00:41:00 Spreker 1

Kon ik met alle fraters erg goed opschieten.

00:41:05 Spreker 1

Zij ook met mij wel. En ja, Ik denk dat ik als ik een paar dagen na de vakantie daar was, dan zat ik ook weer in dat hele stramien en dan kon ik ook weer gewoon de de lessen die waren.

00:41:23 Spreker 1

Elke morgen van Van 9 tot 10.30u.

00:41:28 Spreker 1

En dan van 11 tot 12 dan had je een half uur pauze tussendoor dan kon je spelen op de speelplaats hadden ze allerlei speeltuigen en allerlei dingen enzo.

00:41:39 Spreker 1

En dan had je weer school van 13.30u tot 14.30u en van 15.00u tot 16.00u en dan en dan eigenlijk weer van 17.00u tot 18.00u nog.

00:41:52 Spreker 1

Maar als het nou lof was, dan waren in de mei maand en in oktober maand was het elke dag lof

00:42:01 Spreker 2

Meimaand is Mariamaand?

Maria maand en oktober ook en dan moest je wel allemaal ook naar. Dan wordt er maar een half uur les, dan moest je dan naar het lof om 17.30u goed.

00:42:11 Spreker 2

Oh ja.

00:42:14 Spreker 1

Aan tafel werd je ook bediend door fraters die die je overdag ook al tegenkwam en scholen waren die zelfs al zei die fraters die werden.

00:42:25 Spreker 1

Voor 24 uur ingezet.

00:42:33 Spreker 1

Ze moesten dan niet alleen bij de maaltijden helpen, maar ook hadden op elke slaapzaal had hij ook afgeschutte kamertjes waar ook een frater sliep, dat als er 's nachts wat zou gebeuren.

00:42:49 Spreker 1

En op ik zeg al op de slaapzaal, mocht nooit gesproken worden. Dat wordt. Dat was voor ja, wat waren die straffen eigenlijk?

00:42:57 Spreker 1

Doen.

00:42:59 Spreker 1

Dat er werd niet geslagen, dan heb ik niet meer meegemaakt in mijn tijd, maar ze konden je wel. Dat was eigenlijk al een schande als ze je zondags opnoemde dat je in die week je misdragen had voor iets.

00:43:14 Spreker 2

En moet je natuurlijk ook gaan biechten. Of dat niet en moest jullie vast ook gaan biechten, zeker of dat.

00:43:15 Spreker 1

Wat?

00:43:18 Spreker 1

Je moest elke 14 dagen klassikaal gaan biechten en dan maar het het vervelende was dat je als kind helemaal niet wist wat je biechten moest. En nou had ik twee rijtjes verzonnen.

00:43:31 Spreker 1

Van met 5 dingetjes die ik helemaal niet gedaan had. Maar ja, ik dacht, je moest altijd bij dezelfde pater biechten en dan dacht ik, van de ene keer zei ik rijtje één op en de andere keer rijtje twee, maar een ik wist helemaal niet of ik dat wel gedaan had, hoor, maar dat doet, dat deed hij niet toe. Ik had weer gebiecht.

00:43:51 Spreker 2

Ja precies.

00:43:55 Spreker 2

En, hoe dacht u dat de fraters jullie kinderen zagen zeg maar, waren jullie echt?

00:44:02 Spreker 2

Mensen die die die heel veel zorg nodig hadden of of zagen ze ook wel jullie kwaliteiten.

00:44:07 Spreker 1

Ze keken naar de kwaliteit van elke kind. Ja.

00:44:10 Spreker 2

Oké, dus Het was niet dat u het.

00:44:11 Spreker 2

Betutteld werd, zeg maar.

00:44:12 Spreker 1

Nee, je werd ook.

00:44:17 Spreker 1

Tot je 17e jaar heel streng aangepakt, moet ik zeggen, heel streng. Ja te.

00:44:27 Spreker 1

Dat heb ik altijd heel erg gevonden. Kijk het, Het was wel zo.

00:44:32 Spreker 1

Kinderen tot 10 jaar gingen natuurlijk een paar uur eerder naar bed dan kinderen die ouder waren. Dan mocht je dan tot 22uur of tot 22.30u zelfs opblijven. Wel was het altijd.

00:44:47 Spreker 1

Ook in de , ook ook In de pauzes. Je moest verplicht bezig zijn, heette dat en dat wilde zeggen dat je ofwel braille boeken zat te lezen,

00:44:58 Spreker 1

Of je kon dammen je kon schaken, je kon je moest met iets bezig zijn, maar naarmate je natuurlijk ouder werd, had je ook steeds meer huiswerk, dus dan gebruikte je die tijden om je huiswerk te maken. En dan was er ook een die diezelfde Antoine, die ik.

00:45:15 Spreker 1

Niet.

00:45:16 Spreker 1

Mocht die had ingevoerd dat de maanden met een r erin dus van september tot april, dan moest je twee avonden verplicht kaarten, want die kaarten die waren ook met braille signalen.

00:45:30 Spreker 1

Er stonden brailletekens op, dus je kon elk kaartspel, kon je ook spelen.

00:45:35 Spreker 1

en dan moest je verplicht spelen en je mocht niet iemand diezelfde groep altijd diezelfde 4 mensen en je mocht daar nog niet om geld spelen, maar je mocht dan, dan wordt verplicht. Maar in die tijd kreeg ik ik kijk, ik deed zoveel muziekstudie, zoals ik al zei. En daarnaast deed ik ook mijn huiswerk.

00:45:57 Spreker 1

Dat er ook niet mals was en ik kwam dan ooit tijd tekort, maar je moest het maandag en donderdag. Daar waren kaartavonden en daar heb ik toen zo een hekel aan gekregen dat Ik heb gezegd: als ik hier ooit, als ik 17 jaar word en ik ga naar de andere afdeling, dan raak ik van mijn leven geen kaart meer aan en Ik heb ook niet meer gedaan.

00:46:17 Spreker 1

Dat was ik zo beu, dat vond ik zo erg dat ik die tijd zo hard nodig had voor mijn studie en ik moest het toch verplicht kaarten.

00:46:24 Spreker 2

Ja.

00:46:24 Spreker 2

Maar dan werd U niet niet bij het handje gehouden, zeg maar U moest wel. Je had echt de ruimte om uzelf te ontwikkelen en.

00:46:28 Spreker 1

Nee.

00:46:31 Spreker 1

Die had je helemaal zelf en daar werd je ook echt door gestimuleerd.

00:46:36 Spreker 1

Door de de fraters allemaal.

00:46:39 Spreker 2

Dat U zoveel mogelijk zelf kon, dan was het idee van.

00:46:42 Spreker 1

Ja.

00:46:43 Spreker 1

Het instituut ja ja nee nee, je wilt het beslist niet betutteld.

00:46:46

OK.

00:46:49 Spreker 1

Ja zeker als je ja, die als je er waren heel veel kinderen die daar al vanaf de zesde jaar waren. En ja, dan wordt een kind natuurlijk anders bejegend alsof je mee 12 of 13 jaar bent. Maar ze pasten de regels en de strengheid wel aan, maar ook de goedheid hoor, Als je post kreeg bijvoorbeeld, Dat was ook iets bijzonders. Je mocht.

00:47:03 Spreker 2

Ja.

00:47:16 Spreker 1

Altijd vooral toen ik typen kon, maar eerst heb ik nog met een blokkendoos zal jou niks zeggen, denk ik, maar er waren.

00:47:28 Spreker 1

Blokjes die zetten je in een soort, er lag een papier onder, en dat drukte je daaronder een vilten laag en dan drukte je die letters in. En door die manier schrijf je dan klassikaal een brief naar je ouders van hoe hoe maakt u het? Met mij gaat het heel goed, en de frater die dicteerde dan wat je te schrijven had, de klasfrater.

00:47:56 Spreker 1

Maar later, toen je kon typen, dan typte je de brieven, maar brieven, de brieven moesten altijd open.

00:48:05 Spreker 1

Openlaten, mocht je niet dichtplakken en de brievenbus gooien van de directeur en die brieven, die werden wel gelezen, want je snapt al zo die jongens van een jaar of 15, 16. Die hadden ook wel weer ergens een liefje zitten of zo, hè? Dat was toen streng verboden, hoor.

00:48:21 Spreker 1

Ja.

00:48:21 Spreker 1

Wij mochten ook niet eigenlijk over meisjes praten, maar nou waren er nog wel.

00:48:26 Spreker 2

was de hoop dat u frater werd. Zeker was de hoop dat u frater werd zeker.

00:48:28 Spreker 1

Ja.

00:48:31 Spreker 1

In, dat weet ik niet, maar in ieder geval waar. Het was wel zo dat er.

00:48:39 Spreker 1

nogal wat blinden waren, die een blind zusje hadden op de Wijnberg en een blinde broer op Henricus. En die mochten dan 's zondagsmiddag samenkomen.

00:48:52 Spreker 1

Een paar uur.

00:48:54 Spreker 1

En, Dat was meestal op Henricus en daar ontstonden natuurlijk wel verliefde stelletjes onder.

00:49:03 Spreker 2

Ja dat dan de ene met met het zusje van een ander.

00:49:07 Spreker 1

Ja, ja ja ja maar later, toen, ik zeg wel, toen de zijn zanglerares kwam, die had een da, een meisjeskoor op de Wijnberg en een jongenskoor bij ons.

00:49:18 Spreker 1

En, die vond zij wel leuk om dat samen te laten zingen en toen hebben wij een aantal uitvoeringen samen gegeven met de meisjes, maar op een gegeven moment zei de de lerares Alda,

00:49:35 Spreker 1

Die zei ja, maar dat samen zingen moet ophouden, want de nonnen die vinden dat niet goed, dat de jongens met ons met de meisjes samen zingen, want die zijn allemaal teksten die de meisjes op hol jagen. En er komt ook in die gezamenlijke zang klassen had iedereen natuurlijk al lang heel gauw zijn favoriet.

00:49:57 Spreker 2

Ja.

00:49:57 Spreker 1

Dus ja, we waren gezonde jongens een jaar of 15, 16, 17, dus dan had je je liefde wel. Ik heb ook daar wil ik zelf ook al flink aan meegedaan en.

00:50:11 Spreker 1

Nou ja, dat mocht niet meer van de en toen gingen wij naar de frater was toen Theofaan. Die naam heb je ook vaak zien verschijnen. Denk in de oude jaargangen, Dat was een geweldig mens, daar moet ik zeggen, daar heb ik zo respectvol gehad. Nog meer voor meer fraters hoor, maar vooral voor Gilbertus die voelde

00:50:33 Spreker 1

Die was ook de de enige die tegen mij zei, toen ik in '55 aan de bibliotheek ging werken, Ja, jongen, de tijd dat de mensen hier in het tehuis mogen blijven, dat is voorbij, hè? Zorg je krijgt nog een jaar respijt, maar dan over een jaar moet je maar zien dat je een kosthuis in Grave hebt, want je verdient nou hier geld.

00:50:54 Spreker 1

Ja dus nou, Maar ik vond het toen zo fijn onder mijn kameraden dat ik eigenlijk geen moeite deed om na een jaar werken toch wel aan herinnerd. Nou moet je in een kosthuis. Nou, daar heb ik 6 jaar gedaan tot mijn trouwen in hun geweldig opvang en dan was ik gewoon had ik met de familie mee en dat had heb ik een geweldig kosthuis aan gehad. Die mensen zijn ook wel jaren dood natuurlijk en maar even terug hoor, waar was ik eigenlijk mee bezig.

00:51:27 Spreker 1

Over die van oh ja, toen zei die dat ik toen zeiden we tegen de directeur van Theofaan, ja die rotnonnen, die willen niet meer hebben dat de meisjes met ons samen zingen. Ja, zegt ie wat is dat nou voor onzin, ik zal eens met de nonnen gaan praten. En dat heeft hij ook gedaan. Dus ze zeiden nee, die teksten die de allemaal van die liefdes teksten en die halen de de meisjes de kop op hol er wordt niet meer samen gezongen, maar toen zei hij tegen mij, Ik was bij een van die mensen die daarbij waren, was in 1955.

00:51:59 Spreker 1

En Ik was nog intern op het instituut toen

00:52:00 Spreker 1

toen zei diezelfde Theofaan, waarom richten jullie geen nieuw, geen gemengd koor in Grave op gewoon met ziende mensen en mogen jullie ook allemaal bij die zingen kunnen? En nou ja, Ik had me.

00:52:19 Spreker 1

De nodige contacten met mensen in Grave intussen en onder andere ook met die man heette Jan van Zandbeek. Die man is ook al jaren dood en die was hoofd van burgerzaken dus die kon eigenlijk beschikken over het hele adressen systeem van de gemeente Grave.

00:52:37 Spreker 1

En wat deed die man die zei die toen was er nog gaan werken in kwestie van privacy. Die schreven aan elk gezin of er geen zonen of dochters waren die het wel leuk vonden om in een gemengd koor te zingen en dat waren er zoveel dat wij, er waren audities werden er gehouden en dat we in juni 1955 begonnen met een koor van 80 man, waarvan 20 blinde en die er mochten. Wij mochten ook kiezen of daarheen kon of niet. Ik ben natuurlijk ook ingegaan.

00:53:09 Spreker 1

En vandaar dat ik er in 2015 , toen bestond het 60 jaar, dat ik het toen 60 jaar bij was en toen ben ik, toen zeg ik al uitgegaan doordat ik ik zat toen dus ik was toen al lang gepensioneerd, Maar ik door het voorbereiden van 3 koren en zat ook in het kerkelijk gemengd koor zat ik ook nog hier en mijn eigen mannenkoor en de stadskoor.

00:53:40 Spreker 1

Had ik.

00:53:42 Spreker 1

En daarnaast zat ik nog in 10 organisaties en verenigingen. Dat was mijn lust en mijn leven en daardoor heb ik toen een tia gekregen, want Ik was 7, 8 uur per dag met vrijwilligerswerk bezig. Of wat voorbereiding van de koren of met leeswerk. Ik heb boven een computer staan met aanpassingen, dus wat braille lezer en met spraak, dus ik kon gewoon alle vergaderstukken, want ik zat destijds ook.

00:54:13 Spreker 1

Toen ik die tia kreeg in de WMO Raad van de gemeente. Tegenwoordig heet dat algemeen sociaal domein

00:54:19 Spreker 1

maar daar waren moest ik allerlei leesstukken voorbereid lezen die naar de Raad ging. En dan hou je, kom je eens per maand bijeen, Maar ik zat wel 60 uur In de week aan die stukken in de maand aan die stukken te lezen die ik heel saai vond vaak en daar ben ik toen ook uitgegaan en ook uit de activiteitencommissie van. Ik heb ook altijd heel veel in blinde bondsbestuurder gezeten.

00:54:46 Spreker 1

Ik ben ook 14 jaar lid nog voorzitter geweest van toen het één nationale bond werd in '79 van de katholieke gemeenschap heb ik nog 14 jaar voorzitter van geweest, maar daar ben ik mee gestopt omdat ik vond dat ze te rooms waren en Ik ben altijd oecumenisch van gevoel geweest.

00:55:10 Spreker 1

En nu nog hoor, dus Ik heb altijd nog moeite met als de credo komt. De enige katholieke kerk wordt al ergens in gezegd, nou, dat hou ik meestal de mond maar, want Ik vind Iedereen is goed.

Telefoon gaat en er volgt een kort gesprek.

00:55:34 Spreker 1

Waar had je nog hiaten?

00:55:37 Spreker 2

Ja ik voel.

00:55:38 Spreker 2

Wat u vertelt veel over muziek, dus muziekonderwijs en en muziek beoefenen is dus wel belangrijk geweest voor jullie, op het instituut.

00:55:46 Spreker 1

Ja hier werd veel met muziek gedaan, Als je, ten eerste werd er klassikaal op de vierde klas van de lagere school, werd er moesten wij al allemaal braille muziek leren.

00:56:01 Spreker 1

Nee.

00:56:03 Spreker 1

De hele klas en. Dat was de bedoeling dat als je dan een muziekles had en je had een muzikaal gevoel, dan kon je pianoles of de of een instrument leren spelen van de, er was ook een eigen harmonie toen. En dat deed allemaal die Frans Ekstijn die al eerder als eerste leek altijd al gewerkt heeft. En ja.

00:56:33 Spreker 1

Die.

00:56:35 Spreker 1

Dat was zelfs die je had. Elke dag had je ook een half uur en wanneer er geen school was of wat ook dat je zelf moest studeren. Het instrument waar je mee bezig was.

00:56:48 Spreker 2

En, Waarom denk je dat muziek zo belangrijk was of het voor de fraters of op het instituut of gewoon?

00:56:52 Spreker 1

Dat was nou meer omdat heel veel blinden toch wel gevoel hadden voor muziek en dat een ontspanning was. Die zei natuurlijk die uitermate geschikt was voor blinden, omdat er natuurlijk een hele hoop dingen vallen voor blinden weg, hè?

00:57:10 Spreker 2

Ja, Dat is ook een hele.

00:57:11 Spreker 2

Mooie hobby ik herken het.

00:57:14 Spreker 1

Je speelt zelf ook muziek.

00:57:17 Spreker 2

Ik heb afgelopen zondag nog twee shows op het podium gestaan.

00:57:22 Spreker 2

Ik ben eigenlijk gitarist, Maar ik speel ook wel een beetje piano en mondharmonica en.

00:57:27 Spreker 1

Ja ja ja ja ja ja ja.

00:57:30 Spreker 1

En volg jij nou deze studie aan de Universiteit?

00:57:33 Spreker 2

Ja geschiedenis aan in Nijmegen.

00:57:37 Spreker 1

Een, maar ja, nogmaals.

00:57:41 Spreker 1

Ik moet zeggen.

00:57:43 Spreker 1

Dat wij kijk, Er zijn natuurlijk in, maar dat speelt zich toch meer eigenlijk In de zestiger jaren af. Daar heb ik toch wel gehoord dat er enkele fraters waren die die inderdaad misbruik hebben gemaakt van kinderen maar. En dat kan ik natuurlijk niet goedkeuren, Maar ik heb altijd een hekel als ze zeggen, de fraters deden dat. Kijk als dat de waren altijd tussen de.

00:58:13 Spreker 1

50 en 55 verraders.

00:58:16 Spreker 1

En die zaak de laat er nou eens twee of 3 zijn geweest of wat ook ja, ik noem maar een hoog getal hoor. Ik weet er niks van, Maar ik zeg het maar, die inderdaad misbruik maakte van kinderen.

00:58:31 Spreker 1

Dan vind ik dat je niet moet gaan zeggen de fraters waren slecht.

00:58:36 Spreker 1

Echt, dan kan ik niet tegen, want dat ik zelf ten eerste nooit ervaren heb en wat alle fraters, behalve die ene die de waren 10 jaar mee te maken had en die was al de vrije tijd moest hij. Dat was zijn taak, dan moest hij surveilleren zoals dat heet. Dus zorgen dat het allemaal een beetje in orde.

00:58:58 Spreker 1

Bleef.

00:58:58 Spreker 2

Ja.

00:58:59 Spreker 1

En.

00:59:01 Spreker 1

Maar ja, Als je 17 jaar was, dan ging je dus naar de grote blinden, zoals ik dat zei. En dat was de de opleiding volgde je dan verder die bezig was?

00:59:12 Spreker 1

Mensen die mochten tot 1940 na tot 1945, ook als ze dat wilden heel hun leven daar blijven. Maar de meesten die gingen toch wel weg. Niet alleen om die voor kantoor studie, maar men leerde er ook manden en borstels maken en vlechten en die gingen dan vaak.

00:59:36 Spreker 1

Wel naar huis of naar een werk inrichting die dat ook deed in het land en die waren er een stuk of 7, 8 en die kregen dan daar een schamel loon waar ze net van konden leven.

00:59:52 Spreker 1

Maar ja, ik zeg al dat voor mij gold dan.

00:59:57 Spreker 1

Ja gesproken, leatuur.

01:00:01 Spreker 2

Uw roeping.

01:00:02 Spreker 1

Ja, Dat is echt mijn roeping geweest en Ik ben er ook heel node uitgegaan hoor, dat ik vond het heel erg, Maar ik had voor zo'n onenigheid met de staf verder. Niet alleen met de directeur, maar er verder ook met de staf die maar klakkeloos met andere systemen meegingen, terwijl ik wist dat het zo'n on. Ik kan niet tegen onrechtvaardigheid heb ik nooit gekund in mijn leven, ook niet. Ik ben een bestuurder.

01:00:29 Spreker 1

Daar dan dan kom ik tegen op en dat, toen ik wist dat ik het, Ik was al een paar keer bij de huisarts hier geweest die zei: Je moet ermee stoppen, jongen, want jij hebt bent dat wordt een hersenbloeding of een hartinfarct en je gaat er net niet dood aan. En dan zit je daar in een bejaardenhuis in een rolstoel. Daar was ik zo van geschrokken en toen ik op een gegeven moment zo'n ruzie kreeg met de.

01:00:59 Spreker 1

In een stafvergadering dacht ik bij me eigen ja, ik ga doen wat die dokter zegt.

01:01:05 Spreker 1

Ik, Ik heb mijn tas ingepakt, alles wat privé was en ik wist dat ik niet meer terug zou komen. En dat heb ik toen verder. En toen ik dan fit was, zou ik zeggen, zoals ik al zei, heb ik mijn naaste 3 koren ook echt opengesteld voor bestuurswerk en dat waren, ja, zeg al, Ik ben ook

wat eerst. Theofaan heette ben ik ook een aantal jaren bestuurslid geweest. Ik heb de meeste cliëntenraden van.

01:01:36 Spreker 1

Die die Visio toen nog zelf ook had.

01:01:39 Spreker 1

Dat was nog Theofaan heb ik mee opgestart. Ik ben later toen het bestuur.

01:01:49 Spreker 1

Veranderde van structuur ben ik uit het bestuur gegaan in, Maar ik heb toen wel, zoals ik al zei de cliëntenraad opgezet en verder ben ik.

01:02:02 Spreker 1

in de KSBS nog bestuurslid geweest, maar ook In de ook van tehuizen. Ik ben ook bijvoorbeeld van de de Vlasborch ben ik een groot aantal jaren bestuurslid geweest van de Robert Coppes Stichting binnen de blinde organisatie zei ik al 14 jaar als voorzitter van de K. Er is maar één bestuur geweest waar ik veel ruzie heb gemaakt en dat was en het bestuur van de gehandicapten vereniging Grave die het intussen niet meer bestaat, maar.

01:02:34 Spreker 1

Wel het gehandicapten platform. Daar ben ik ook 12 jaar voorzitter van geweest, maar daar ben ik na die tia ook mee moeten stoppen en dan maar dat heb ik overgegeven aan iemand die het nog beter doet dan ik, dus dat zit wel goed en dan ben ik nou als laatste twee jaar geleden ben Ik heb ik daar afscheid van genomen. Dat is mijn laatste bestuur. Verder heb ik ook heel veel gedaan in het blinde fondsen werk.

01:02:48 Spreker 2

Nou, Dat is fijn.

01:03:03 Spreker 1

Ik ben 38 jaar lang secretaris geweest van de Stichting blinden belangen. Dat was een overkoepeling van Brabantse fondsen die subsidies verstrekken aan mensen die het zelf niet kunnen betalen. En dat wat niet onder de WMO en onder de gemeente viel. En ja, zo heb ik heel veel vanuit het platform.

01:03:26 Spreker 1

We waren ook na mijn voorzitterschap zat ik ook nog in 4 commissies, die ook ook omdat ik altijd mijn alleen reizen. Kijk buiten mijn huis zet ik geen stap met de stok, hè? Ik heb altijd de stok bij me. Ik heb nooit een hond hoeven hebben. Ik heb bij ben geen geen. Ik heb niks tegen honden, Maar ik een stok. Die zet ik in de hoek en de de honden heb je 5 en 24 uur, zorg dus dat, dat wil ik niet goed maar terugkomen op de fraters.

01:03:52 Spreker 2

Ja, Dat is waar.

01:03:58 Spreker 1

Ik heb daar een.

01:04:00 Spreker 1

Een hele dankbare visie op. Ik vind dat ze ons goed hebben opgevoed. Het was dan wel zwaar, kerkelijk en heel veel blinden. Die hebben het ook toen ze eenmaal weg waren. De kerk wel vaarwel gezegd omdat ze overgoten waren van de dingen. Ik heb dat niet gehad. Ik ben heb wel problemen met de Ik vind als je geboren wordt, dan komt elk mens heeft zijn zijn roeping.

01:04:32 Spreker 1

En ook zijn.

01:04:34 Spreker 1

Problemen de problemen je handicaps. Nou ja, waarom ik blind ben? Daar heb ik me eigen nooit niet druk om gemaakt. Vanaf mijn 48e jaar ben ik een keer heel hard tegen de muur gestoten en toen was het laatste beetje licht. Ik kon nog toen nog.

01:04:52 Spreker 1

door dit oog wat kleuren zien als ze vlakbij vlakbij mijn oog hield, hoor, en.

01:05:02 Spreker 1

Schenk mij nog maar een.

01:05:03 Spreker 1

Kop koffie in.

01:05:04 Spreker 1

Of thee bedoel ik?

01:05:09 Spreker 2

Ja.

01:05:11 Spreker 1

En je mag zelf ook nog hè Als je wilt.

01:05:13 Spreker 2

Ja.

01:05:14

Ja.

01:05:19 Spreker 1

Het waren allemaal mensen die er daar natuurlijk de ene mocht je wel meer dan de andere.

01:05:26 Spreker 1

En als je bijvoorbeeld brieven terugkreeg van de die waren allemaal opengemaakt. Die moesten we open door de brievenbus van de directeur gooien maar werden ook opengemaakt, dus je kon eigenlijk ja, daar waren ze wel fel op. Ze wouden natuurlijk wel een goede naam houden, hè? En dat heb ik ook altijd al heel erg gevonden, totdat ik.

01:05:51 Spreker 1

Ik was nog maar een jaar of 10, 12.

01:05:55 Spreker 1

En toen zei een van mijn zussen, leer mij dat braille schrift maar eens en geef maar eens zo'n middel om dat te kunnen prikken. En die schreef me een brief voortaan in braille, dus die kon ik voortaan zelf lezen. En de directeur die ja, die zal ook wel draai gekend hebben. Maar goed, dat weet ik verder niet. Maar ik schreef toen ook in braille terug naar mijn zus, dus die gooide ik wel dichtgeplakt van die kon de directeur toch niet lezen? En Ma.

01:06:24 Spreker 1

Ja.

01:06:26 Spreker 1

Ja over het algemeen vond ik dat Iedereen bekwaam was voor de functie waarvoor ze stonden.

01:06:36 Spreker 1

En.

01:06:38 Spreker 1

Ja ik ik.

01:06:39 Spreker 1

Ik denk met dankbaarheid terug en en en dat heb ik ook met die vriend die ik uit Eindhoven nog twee keer per week bel

01:06:46 Spreker 1

We hebben heel veel respect voor de manier waarop ze ons hebben opgevoed en.

01:06:54 Spreker 2

Dat is fijn en zaten er ook slechtzienden eigenlijk in het instituut?

01:06:57 Spreker 1

Er waren slechtzienden en blinden hè

01:06:58 Spreker 2

Maar die zaten apart, hè?

01:07:00 Spreker 1

Nee, Dat is pas gekomen in 1955. Dat is daarvoor moesten de. De slechtzienden moesten ook braille leren, moet Iedereen moest braille leren.

01:07:03 Spreker 2

Oh, daarvoor zou het door elkaar.

01:07:08 Spreker 2

Oké.

01:07:10 Spreker 1

En dan dat de slechtzienden die bogen dan ook overheen om te kijken of ze het met de ogen konden lezen, maar die kregen dan een handdoek over haar handen.

01:07:23 Spreker 2

Ja, dat kon ik niet meer zien, ja?

01:07:26 Spreker 1

Want ze moesten per se met de vingers braille leren lezen en pas in 19 55.

01:07:32 Spreker 1

is er een splitsing gemaakt tussen het blinde en ziende onderwijs. Dat kwam omdat er toen, er waren de de de de zienschool voor de school van de Graafse Jeugd voor de jongens, zoals een jongens en een meisjesschool toen die zaten, die zat aan het instituut van het derde jongens instituut vast.

01:07:56 Spreker 1

maar toen die hebben een nieuwe school gebouwd die intussen allang weer staan, al lang weer huizen op die plaats. Die is ook alweer afgebroken aan de haven. En toen kwam die schoollokalen kwamen vrij en daar is toen de slechtziende school in begonnen. En toen hebben ze ook. Meteen zijn ze met leken krachten gaan werken, want er waren ook toen al te weinig aan fraters bevoegde fraters toen vanaf 1955.

01:08:27 Spreker 1

Had je ook schooljuffrouwen. Dat is wel pas wat in die tijd gekomen.

01:08:32 Spreker 2

En waren er eigenlijk ook blinde of slechtziende fraters.

01:08:36 Spreker 1

Daar was een blinde frater. Frater Rudolf, Die was door een oogziekte blind geworden en die gaf heel veel. Er was onderwijzer van beroep die was maar die was, denk ik op zijn 30e 40e jaar pas blind geworden en die gaf bij die had dat wel brailleles brailleschrift geleerd en die gaf veel bijles. Ik weet nog wel dat ik bij hem in zijn kamer die had een mooie kamer dan ook voor zelf een apart vertrek.

01:09:08 Spreker 1

Dat ik heel veel bijles in rekenen heb gekregen van hem, want dat was niet mijn sterkste.

01:09:12 Spreker 1

Vak.

01:09:14 Spreker 2

Maar.

01:09:16 Spreker 2

Weet u toevallig de achternaam van frater Rudolf? Weet u toevallig de achternaam of.

01:09:21 Spreker 1

Rudolf. Rudolf van Domburg heet hij met zijn eigen naam.

01:09:24 Spreker 2

Dan ga ik hem eens opzoeken in het archief.

01:09:26 Spreker 1

Want die, die heeft zelfs ook nog eens een boek geschreven, help de blinde zichzelf te helpen en dat kwam uit.

Onderbroken door de zorg.

01:11:08 Spreker 1

Goed, maar nogmaals.

01:11:12 Spreker 1

Alle waardering voor de fraters die ja toch ons behalve misschien is het iets de kern. Maar ja, die mensen die. Dat was in die tijd die die waren zelf ook kloosterlingen. Dus ja, als je bij kloosterlingen op een instituut kwam, ja, dan ging je jezelf ook. Natuurlijk werd je er dan in meegenomen. De helft van de de fraters hadden nog veel meer grootste dienst oefeningen dan wij hoor, Maar de wij moesten we de meeste wel meedoen.

01:11:41 Spreker 2

Ja en die was al.

01:11:43 Spreker 1

Maar ik heb het daar nooit op geërgerd. Ik kon dat wel aan,

01:11:46 Spreker 2

Oké, want U was net nog aan het vertellen toen de bel ging over het boekje dat frater Rudolf

01:11:51 Spreker 2

Rudolf had uitgegeven.

01:11:53 Spreker 2

Help de blinden.

01:11:54 Spreker 1

Help de blinden zichzelf te helpen, heette dat. Dat weet ik nog goed en dat waren hoe je blinde handigheden al lerende. Maar het boekje dat moet verschenen zijn. Ik denk ergens In de vijftiger jaren in volgens mij.

01:12:08 Spreker 1

Zal er wel een publicatie van te vinden zijn in een van de oude jaargangen van de stem van Grave.

01:12:13 Spreker 2

Ik ben vrijwilliger in Sint Agatha op het klooster.

01:12:20 Spreker 2

En daarin zit erfgoed centrum, klooster leven en sinds kort hebben ze daar ook het archief van de fraters liggen.

01:12:25 Spreker 2

Oh ja, sinds een paar weken?

01:12:28 Spreker 1

Is dat niet meer bij documentatiecentrum in Nijmegen?

01:12:32 Spreker 2

Op een gegeven moment teruggehaald naar Tilburg en nu ligt het in St. Agatha. Daar zijn twee vrachtwagens gekomen.

01:12:34

Oh.

01:13:42

Ja.

Gestoord door dochter.

01:13:48 Spreker 1

Nou ja.

01:13:50 Spreker 1

Heb jij nog vragen, zijn er nog dingen die waar ik, want Ik heb natuurlijk, maar ja.

01:13:57 Spreker 1

Greep gedaan uit wat ik?

01:14:01 Spreker 1

Ik heb iets over de dag orde verteld van de zondag door de week, zaterdag en woensdagmiddag had je vrij en dan moest je verplicht wandelen met een frater natuurlijk daarachter en dan zorg dus dat er 3 en 3 lopen. Dat ging toen nog op de was nog niet zo druk en dan moest je. Dan was er altijd wel een slechtzijnde tussen gezet die dan die twee blinden of meestal aan het.

01:14:19 Spreker 2

Nee.

01:14:30 Spreker 1

Kinderen die helemaal niks zagen, die waren er niet zo heel veel. De meesten zagen toch nog wel.

01:14:35 Spreker 1

Wat?

01:14:37

Ja.

01:14:38 Spreker 2

Nou, Ik denk eigenlijk dat ik een heleboel weet ja, en heel veel, heel veel technische dingen en en precieze regels. Die kan ik in het archief wel.

01:14:45 Spreker 2

Terugvinden.

01:14:47 Spreker 2

Maar ik vond het wel interessant.

01:14:48 Spreker 2

Een beetje zo uw ervaring gehoord te hebben, want natuurlijk alles wat bijna alles wat in het archief zit, is vanuit de fraters, dus ook ook leuk om de andere kant een beetje mee te nemen van vanuit. Een periode eerder heb ik het boek van Jules de Korte. Dat is natuurlijk ook een perspectief van de andere kant en dan uw perspectief en van de dames die.

01:14:57 Spreker 1

Ja ja ja.

01:15:05 Spreker 1

Ja met Juul heb ik pas contacten gekregen toen hij allang weg was op het instituut, want Juul was 10 jaar jonger, ouder als ik dus die was al weg toen ik naar de.

01:15:18 Spreker 1

Toen ik 7 jaar was, was hij er al 27 hè? Nee 17 sorry, Maar ik ben later ben ik met hem in contact gekomen. Hij was ook organist en hij wilde mijn koor een keer begeleiden. Mannenkoor en toen ben ik mee geweest nog naar Helenaveen en dat heeft geresulteerd in twee keer per jaar bezocht ik hem in Helenaveen, Maar dat is in een periode geweest.

01:15:22

Ja.

01:15:24 Spreker 2

Oh oke ja.

01:15:25 Spreker 2

Die ging.

01:15:46 Spreker 1

Toen was hij al lang uit Grave weg, maar dus daarom ook. Ik heb wel meegedaan aan die pod Cast over Juul de Korte die ze gemaakt hebben. Daar heb ik wel een aandeel aan geleverd, maar meer op afstand.

01:16:06 Spreker 2

Nou, dan denk ik dat ik een heleboel heb en dan bedank ik U in ieder geval vast voor het interview.

01:16:08 Spreker 1

Goed zo.

01:16:12 Spreker 1

Ik hoop dat je er wat aan hebt en heb je kom je vragen tegen waar je geen oplossing voor weet.

01:16:19 Spreker 1

Je kent mijn telefoonnummer en?

01:16:24 Spreker 1

Ik ben praktisch altijd wel thuis en anders dan bel je gewoon een keer terug. Want door al die vervelendigheden van die eczeem al die dingen meer, ben ik niet ver van huis en het is ook vrij pijnlijk moet ik zeggen, want daarom dacht ik ook dat we kunnen ten 1,5 uur afdoen, want op een gegeven moment raak ik zelf ook een beetje suf ervan.

01:16:28 Spreker 2

Ja, Dat is prima.

01:16:41

Ja.

01:16:50 Spreker 1

Uiteindelijk hoor ik niet voor niks 89, Maar ik merk wel mijn geheugen en mijn verstand is nog precies hetzelfde als 20 jaar jaar terug hoor, dat weet ik .Daar ben ik wel van overtuigt.

01:16:58 Spreker 2

Dat is mooi zo houden.

01:17:01 Spreker 1

Ja, dan doe ik het zo houden. Ja dat.

Bronnen- en literatuurlijst

Bronnen

Delpher, *Eerste Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1887), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210246001:00001> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

Delpher, *Zesde Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1892), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210246006:00001> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

Delpher, *Elfde Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave* (1897), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210247001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

Delpher, *Zestiende Jaarverslag van het Instituut voor R.K. Blinden te Grave* (1902), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210261001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

Delpher, *Een en twintigste Jaarverslag van het Instituut of Gesticht voor R.K. Blinden te Grave, over het jaar 1907*, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210266001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

Delpher, *Het Zes en twintigste Jaarverslag van het Instituut of gesticht voor R.K. Blinden te Grave, over het jaar 1912*, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:210271001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

Delpher, *Een en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1917), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211244001:00003> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

Delpher, *Zes en Dertigste Jaarverslag van het Instituut voor Blinden te Grave* (1922), <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKDC10:211249001:00005> (geraadpleegd op 6 juli 2024).

Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *Een en Veertigste Jaarverslag van de stichting Instituut of Gesticht voor Blinden te Grave (Liefdewerk voor Arme Blinden)* (1927).

Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *46ste jaarverslag van de stichting Instituut of Gesticht voor blinden te Grave (liefdewerk voor arme blinden) en de blindengestichten van Grave* (1932).

Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *51ste jaarverslag van de stichting "instituut of gesticht voor blinden" te Grave (liefdewerk voor arme blinden) en de Blindengestichten van Grave over 1937*.

Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *56ste Jaarverslag van de stichting Instituut of Gesticht voor Blinden te Grave Liefdewerk voor arme blinden en de blindengestichten van Grave* (1942).

Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *61^e Jaarverslag over 1947 van de stichting Instituut of Gesticht voor Blinden te Grave, Liefdewerk voor arme Blinden en de Blindengestichten te Grave.*

Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, AR-B020 Fraters van Tilburg, *Geschiedenis van een Blindenwereld. Gedenkboek bij gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het R.K. Blinden-Instituut "Sint Henricus" te Grave (1934).*

Interview Zuster Mathea, 6 mei 2024, bijlage 4.

Interview oud-leerling, 5 juni 2024, bijlage 5.

Katholieke stichting voor blinden & slechtzienden, *Ons blad De Stem van Grave*, <https://www.ksbs.nl/ksbs/ons-kwartaalblad/> (geraadpleegd op 14 juli 2024).

Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 2:1 (1952).

Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 7:4 (1956).

Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 7:5 (1957).

Katholieke Stichting voor Blinden en Slechtzienden/Stem van Grave, *De Stem van Grave* 12:2 (1962).

Klein, G. de, *Tussen de peel en Grave. Jeugdherinneringen van Jules de Corte* (2015).

Literatuur

Blackie, D., en Moncrieff, A., 'State of the field: disability history', *History* 107.377 (2022) 789-811.

Bleyen, J. en Molle, L. van, *Wat is mondelinge geschiedenis* (2012).

Brans, H., Gresnigt, H. en Klein, H., *De stamboom van Sensus. 150 jaar zorg en onderwijs voor blinden en slechtienden in Grave* (Grave 2009).

Brants, L., Trigt, P. van en Schippers, A., 'A short history of approaches to disability in the Netherlands', in: Roy Hanes, Ivan Brown & Nancy Hansen (eds.) *The Routledge History of Disability* (London 2018) 151-162.

Ertvelde, A. van, *Handicap. Een bevrijding* (Amsterdam 2024).

Heijst, A. van, Derks, M. en Monteiro, M., *Ex Caritate. Kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19^e en 20^e eeuw* (Hilversum 2010).

Heijst, A. van, 'Naar een uitgebalanceerde waardering van de liefdewerken', in: L. Labbeke, V. Peols en R. Wolfs eds., *Bezielde zorg. Verpleging door katholieke religieuzen in Nederland en Vlaanderen (negentiende-twintigste eeuw)* (Hilversum 2008) 153-195.

Kool, J., *Disability studies in Nederland. Op het snijvlak van kennis, uitwisseling en belangen* (Den Haag en Utrecht 2009)

Kudlick, C.J., 'Disability History: Why We Need Another "Other"', *The American Historical Review* 108:3 (2003) 763-793.

Lenderink, H.J., *Het blindenwezen in en buiten Nederland* (1904).

Longmore, P.K. en Umansky, L., *The New Disability History. American perspectives* (New York; Londen 2001).

NPO radio 5, *Jules de Corte – Biografie*,

<https://www.nporadio5.nl/muziek/artiesten/48cc6e00-18dc-4851-b8fe-a700ad56d021/jules-de-corte> (geraadpleegd op 14 juli 2024).

Phiri, V., 'See no evil', in: R. Sandell, J. Dodd en R. Garland-Thomson eds., *Re-presenting disability. Activism and agency in the museum* (Abingdon, New York 2010), 53-63.

Sandell, R. en Dodd, J., 'Activist practice', in: R. Sandell, J. Dodd en R. Garland-Thomson eds., *Re-presenting disability. Activism and agency in the museum* (Abingdon, New York 2010), 3-22.

Scott, J., 'Gender. A Useful Category of Historical Analysis', *The American Historical Review* 91:5 (1986) 1053-1075.

Trigt, P. van, *Blind in een gidsland. Over de bejegening van mensen met een visuele beperking in de Nederlandse verzorgingsmaatschappij, 1930-1990* (Hilversum 2013).

Trigt, P. van, 'Disability history: een vergeten geschiedenis in Nederland? Over het nut van een nieuwe discipline voor het onderzoek naar de geschiedenis van blinde en slechtziende mensen', *Leidschrift* 26:1 (2011), 49-62.

Veen, A. van der en Verhoeven, D., *En toch verschillend. Zusters van Liefde van Onze lieve Vrouw, Moeder van Barmhartigheid 1960-2000* (Hilversum 2005).

Verstraete, P., 'Towards a Disabled Past. Some preliminary thoughts about the history of disability, governmentality and experience', *Educational Philosophy and Theory* 39.1 (2007) 56-63.

Virdi, J., 'How can we write the history of disability?', in: H. Carr en S. Lipscomb eds., *What Is History, Now? How the past and present speak to each other* (Londen 2021) 116-133.

Vos, J., *Tastend door de tijd. Twee eeuwen onderwijs en zorg voor slechtziende en blinde mensen* (Amsterdam 2008).